

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำเสนอเป็นลำดับดังต่อไปนี้

1. กลยุทธ์การพัฒนา
2. สุขภาวะของบุคคลในชุมชน
3. แนวคิดการขับเคลื่อนสุขภาวะของบุคคลในชุมชน
  - 3.1 การมีส่วนร่วมของชุมชนหรือประชาชน
  - 3.2 การจัดการความรู้ของชุมชนหรือประชาชน
  - 3.3 แผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11
  - 3.4 หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
  - 3.5 หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
4. บริบทบ้านเหล่าถึงและศูนย์คุ้ม โขมลูกหลานบ้านเหล่าถึง
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
  - 5.1 งานวิจัยในประเทศ
  - 5.2 งานวิจัยต่างประเทศ
6. กรอบแนวคิดการวิจัย

กลยุทธ์การพัฒนา

การพัฒนาชุมชนหรือท้องถิ่นให้ประสบความสำเร็จหรือมีความยั่งยืนนั้น ต้องอาศัยหลากหลายวิธีในการดำเนินการ ซึ่งวิธีที่จะนำมาใช้ในการขับเคลื่อนชุมชนก็คือ กลยุทธ์นั่นเอง เพราะกลยุทธ์คือแนวทางในการดำเนินงานที่ทำให้องค์กรบรรลุเป้าหมาย หรือกลยุทธ์คือแนวทางในการทำให้องค์กรประสบความสำเร็จ

ความหมายของกลยุทธ์การพัฒนา

มีผู้ให้ความหมายของกลยุทธ์ไว้ดังนี้

กลยุทธ์ ได้มาจากภาษากรีก Strategia หมายถึง ศิลปะและศาสตร์ของการบังคับบัญชากองทัพ จากการสำรวจของนักวางแผนในบริษัท พวกเขาได้ให้ความหมายของกลยุทธ์ไว้ว่า คือ

วิธีดำเนินงานเพื่อบรรลุภารกิจหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ขององค์กร (สมยศ นาวิการ, 2545 : 3-10)

เสนาะ ติยาวี (2544 : 101) ให้ความหมายว่า กลยุทธ์ คือ วิธีที่ทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ ด้วยวิธีที่ถูกต้อง การกำหนดกลยุทธ์ไม่ได้เริ่มที่กลยุทธ์ แต่เริ่มที่วิสัยทัศน์ซึ่งมีลำดับขั้น คือ

- 1.วิสัยทัศน์ (Vission) มีความหมายว่า การมองอนาคตให้ถูกต้องว่าเกิดอะไรขึ้น
- 2.ภารกิจ(Mission) เป็นคำที่ขยายความหมายของวิสัยทัศน์ให้ชัดเจนขึ้น ซึ่งแสดง

ให้เห็นถึงทิศทางและความเชื่อที่ระบุว่าวิสัยทัศน์จะนำองค์กรที่เป็นส่วนรวม ส่วน วัตถุประสงค์จะเป็นจุดหมายปลายทางของการดำเนินงานในระดับหน่วยงาน มีความชัดเจน และเจาะจงกว่า

3.เป้าหมาย(Goal) และวัตถุประสงค์(Objective) เป้าหมายกับวัตถุประสงค์จะ แตกต่างกันในระยะยาว เป้าหมายจะระบุถึงจุดหมายปลายทางขององค์กรที่เป็นส่วนรวม ส่วนวัตถุประสงค์จะเป็นจุดหมายปลายทางของการดำเนินงานในระดับหน่วยงาน มีความ ชัดเจนและเฉพาะเจาะจงกว่า

4.กลยุทธ์(Stratgy) ได้แก่ การกำหนดยุทธศาสตร์และการนำไปใช้

5.แผนการดำเนินงาน(Operatng Plan) การจัดทำแผนดำเนินงานก็เพื่อเชื่อมต่องานต่างๆ

สมยศ นาวิการ (2545 : 3 -10) ได้ให้ความหมายของ กลยุทธ์ คือ การพิจารณา จุดมุ่งหมาย (Purpose) ภารกิจ (Mission) วัตถุประสงค์ในระยะยาว (Basic Long-Term Objective) ขององค์กรยอมรับการปฏิบัติการและการจัดการทรัพยากรให้บรรลุเป้าหมาย เหล่านั้น ดังนั้นวัตถุประสงค์จึงเป็นส่วนหนึ่งของการกำหนดกลยุทธ์

สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์ (2547 : 5) ให้ความหมายว่า กลยุทธ์ หมายถึง การวิเคราะห์ สภาพแวดล้อมภายนอก เพื่อพิจารณาหาโอกาส (Opportunity) และภัยอันตราย (Threat) ตลอดจนการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในเพื่อหาจุดอ่อน (Weakness) และจุดแข็ง (Strength)

เกียรติชัย วีระคุณนนท์ (2549) ให้ความหมายว่า กลยุทธ์ หมายถึง ในระดับแคบ หมายถึง วิธีการ (Meat) ที่สำคัญ ที่จะใช้เพื่อให้องค์กรบรรลุถึงเป้าหมายหลักขององค์กร ใน ระดับกว้าง หมายถึง การพิจารณาถึงเป้าหมาย (End) และวิธีการ (Means) ที่จะทำให้บรรลุ เป้าหมาย

ดังนั้น กลยุทธ์ จึงหมายถึง วิธีการที่จะทำให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางเอาไว้ โดยอาศัยการวิเคราะห์หาโอกาส จุดอ่อน และจุดแข็งของสภาพแวดล้อมทั้งภายในและ ภายนอกของการพัฒนานั้นๆ

ส่วนประกอบของกลยุทธ์

ส่วนประกอบของกลยุทธ์ (Component of Strategy) ประกอบด้วย 4 ประการ

1. ขอบเขต (Scope) เป็นอาณาเขตที่ผลิตภัณฑ์มีการเสนอขายมีการปฏิบัติการให้บริการตลาดหรือมีความสัมพันธ์กับผู้ขายปัจจัยการผลิตซึ่งเป็นขอบเขตภายในกลยุทธ์
2. ความสามารถที่แตกต่าง (Distinctive Competence) การเหนือกว่าทางการแข่งขันหรือความสามารถที่เป็นเอกลักษณ์ในทักษะเฉพาะอย่าง เช่น การให้บริการลูกค้าหรือการผลิตซึ่งเกี่ยวข้องกับขอบเขตที่กำหนด เพื่อให้เกิดประสิทธิผล ความสามารถนี้จะมีช่วงเวลายาว
3. การจัดการทรัพยากร (Resource Deployment) เป็นวิธีการที่องค์การจัดแบ่งทรัพยากรมนุษย์สิ่งแวดลอมทางกายภาพ การเงิน และทรัพยากรข้อมูล การกระจายทรัพยากรขึ้นอยู่กับขอบเขตของกลยุทธ์และความสามารถที่แตกต่างซึ่งใช้ในการแข่งขัน
4. การร่วมมือ (Synergy) เป็นวิธีการซึ่งส่วนต่างๆขององค์การจะให้ความร่วมมือและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การมุ่งที่ผลิตภัณฑ์ซึ่งผลิตร่วมกันจะให้ความสะดวก ผู้บริหารสามารถลดต้นทุนการผลิตให้ต่ำลง

การจัดการเชิงกลยุทธ์

การนำแนวคิดการบริหารเชิงกลยุทธ์มาใช้ในองค์กรนั้น มีองค์ประกอบที่สำคัญ

3 ประการได้แก่

1. การวิเคราะห์ (Strategic Analysis)
2. การจัดทำ (Strategic Formulation)
3. การปฏิบัติ (Strategic Implementation)

สำหรับเครื่องมือในการวิเคราะห์กลยุทธ์ ที่ค่อนข้างเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายได้แก่

1. การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และข้อจำกัด (SWOT Analysis)
2. การวิเคราะห์ปัจจัย 5 ประการที่มีผลต่อการพัฒนา (5 – Forces Analysis)
3. การวิเคราะห์วงจรชีวิต หรือ (Industry Lifecycle)
4. การวิเคราะห์ปัจจัยแห่งความสำเร็จ (Key Success Factors)
5. การวิเคราะห์ลูกโซ่แห่งคุณค่า (Value Chain Analysis)
6. การวิเคราะห์คุณค่าหรือความต้องการของบุคคล (Customer Analysis)
7. การวิเคราะห์คู่แข่ง (Competitor Analysis)

ภายหลังจากที่ได้มีการวิเคราะห์กลยุทธ์แล้ว องค์กรจะต้องมีการกำหนดหรือจัดทำกลยุทธ์ (Strategic Formulation) ซึ่งในอดีตนั้นเรามักจะรู้กันว่า กลยุทธ์มีอยู่สามระดับได้แก่

1) ระดับองค์กร (Corporate Strategy) 2) ระดับธุรกิจ (Business Strategy) และ 3) ระดับปฏิบัติการ (Functional Strategy) แต่เนื่องจากวิวัฒนาการในแนวคิดด้านกลยุทธ์ ทำให้ในปัจจุบันนักวิชาการด้านกลยุทธ์ได้มองว่ากลยุทธ์ควรมีแต่สองระดับเท่านั้นคือระดับองค์กรและระดับธุรกิจ ส่วนกลยุทธ์ระดับปฏิบัติการนั้นไม่เข้าข่ายของความเป็นกลยุทธ์เนื่องจากไม่ได้ก่อให้เกิดการได้เปรียบทางการแข่งขัน และมีแนวโน้มที่จะเป็นแผนปฏิบัติการ (Action Plan) มากกว่ากลยุทธ์

กลยุทธ์ระดับองค์กรจะบอกให้รู้ถึงแนวทางหรือทิศทางในการดำเนินงานขององค์กรว่าต้องการมุ่งเน้นที่จะขยายตัวหรือไม่ และถ้าต้องการที่จะขยายตัวจะขยายตัวในแบบใด (Where to Compete) ในขณะที่กลยุทธ์ระดับธุรกิจจะบอกให้รู้ถึงวิธีการที่องค์กรใช้ในการแข่งขัน (How to Compete) ภายหลังจากที่ได้มีการวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์แล้ว ผู้บริหารสามารถที่จะกำหนดกลยุทธ์ระดับองค์กรได้โดยการตอบคำถามง่าย ๆ ดังนี้

1. องค์กรต้องการที่จะขยายตัว (Growth) คงตัว (Stable) หรือ หดตัว (Retrench) ส่วนใหญ่แล้วคำตอบที่มักจะได้รับจะหนีไม่พ้นการขยายตัว หรือผสมผสานระหว่างการขยายตัวและหดตัว
  2. ถ้าองค์กรต้องการที่จะขยายตัว องค์กรจะขยายตัวด้วยวิธีไหน
    - 2.1 ขยายตัวในองค์กร (Internal Growth) เช่น การขยายสาขา การเพิ่มสินค้าใหม่ หรือ การหาลูกค้าใหม่ เป็นต้น โดยการขยายตัวเหล่านี้จะเกิดขึ้นจากการดำเนินการด้วยตนเอง
    - 2.2 ขยายตัวจากภายนอกองค์กร (External Growth) โดยอาจจะเกิดขึ้นจากการเข้าไปร่วมกิจการกับองค์กรอื่น หรือการเข้าไปเป็นพันธมิตรร่วมกับองค์กรอื่น
3. ถ้าองค์กรต้องการที่จะต้องการขยายตัว องค์กรจะขยายตัวอย่างไร
  - 3.1 ขยายตัวโดยใช้สินค้าและบริการเดิมที่องค์กรมีอยู่ในปัจจุบัน
  - 3.2 ขยายตัวโดยสินค้าและบริการใหม่ ๆ
4. ถ้าองค์กรต้องการที่จะขยายตัว องค์กรจะขยายตัวไปในธุรกิจไหน
  - 4.1 ขยายตัวในธุรกิจเดิม
  - 4.2 ขยายตัวในธุรกิจใหม่สัมพันธ์กับธุรกิจเดิม
  - 4.3 ขยายตัวในธุรกิจใหม่ที่ไม่สัมพันธ์กับธุรกิจเดิม

โดยสรุป การบริหารเชิงกลยุทธ์นั้น ต้องมีการวิเคราะห์ การจัดทำ และการปฏิบัติ ซึ่งจะทำให้องค์กรนั้นๆรู้ถึงแนวทางหรือทิศทางที่จะดำเนินงาน เพื่อจะได้พัฒนา ไปสู่เป้าหมายที่วางเอาไว้

กระบวนการและลักษณะการดำเนินกลยุทธ์

กระบวนการการบริหารเชิงกลยุทธ์ ประกอบด้วยขั้นตอนทั้งหมด 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนการวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์ (Strategic Analysis) ขั้นตอนในการกำหนดทางเลือกเชิงกลยุทธ์ (Strategic Choice) และขั้นตอนในการนำแผนกลยุทธ์ไปปฏิบัติ (Strategy Implementation)

1. การวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์ (Strategic Analysis) หมายถึงขั้นตอนในการวิเคราะห์องค์ประกอบทั้งหมด 3 ประการด้วยกัน คือ การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอก การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในองค์กร และการวิเคราะห์ทัศนคติ ค่านิยม หรือวัฒนธรรมขององค์กร โดยเป้าหมายของการวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์ คือ การที่จะกำหนดสิ่งที่เรียกว่า ตำแหน่งเชิงกลยุทธ์ (Strategic Position) องค์ประกอบอีกส่วนหนึ่งในการวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์ คือ การวิเคราะห์ถึงค่านิยม การคาดหวัง ตลอดจนวัฒนธรรมขององค์กร เพราะองค์กรประกอบด้วยบุคลากรที่มีความคิดหลากหลาย การพิจารณาแนวคิดของกลุ่มบุคคลต่างๆ ในองค์กรจึงเป็นส่วนสำคัญ การคำนึงถึงบทบาทและอำนาจของกลุ่มต่างๆ โดยพิจารณาว่ากลุ่มใดมีอำนาจและมีพลังในอันที่จะผลักดันนโยบายที่กำหนดไว้สำเร็จ การศึกษาถึงค่านิยมของกลุ่มดังกล่าวและการพัฒนาทิศทางและแผนนโยบายขององค์กรให้สอดคล้องกับกลุ่มคนเหล่านี้จึงเป็นอีกส่วนหนึ่งของแนวทางวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์

2. ทางเลือกในเชิงกลยุทธ์ (Strategic Choice) ถือเป็นขั้นตอนที่สองหลังจากที่ได้มีการวิเคราะห์ในเชิงกลยุทธ์ ในขั้นตอนนี้ประกอบด้วย

2.1 การกำหนดแนวทางหรือทางเลือกทางกลยุทธ์ (Strategic Option) ภายหลังจากที่ได้มีการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกและสภาพแวดล้อมภายใน ตลอดจนค่านิยมขององค์กรแล้ว ก็จะเป็นขั้นตอนที่จะดูถึงความเป็นไปได้ในการกำหนดทิศทางการพัฒนาองค์กร เพื่อให้ไปสู่แนวทางที่จะสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม และตั้งอยู่บนพื้นฐานของจุดอ่อนจุดแข็งและความเป็นไปได้ของการนำไปปฏิบัติบนพื้นฐานของการศึกษาค่านิยมของกลุ่มต่างๆ การกำหนดทางเลือกเชิงกลยุทธ์นั้นย่อมหมายถึงการกำหนดทิศทางกลยุทธ์ (Strategic Direction)

2.2 การประเมินทางเลือกเชิงกลยุทธ์ เมื่อมีการกำหนดทางเลือกในเชิงกลยุทธ์หลายๆ แนวทางแล้ว ก็จะมาสู่ขั้นตอนศึกษาถึงความเป็นไปได้และความเหมาะสมของแนวทาง กล่าวอีกนัยหนึ่งคือเป็นการประเมินถึงทางเลือกที่ดีที่สุด แนวทางเลือกที่ดีที่สุดนั้นจะต้องเป็นแนวทางที่คำนึงถึงจุดอ่อนจุดแข็งขององค์กรและความเป็นไปได้ที่จะมีการปฏิบัติบนพื้นฐานของค่านิยม และเป็นแนวทางที่สามารถดำเนินไปอย่างสอดคล้องกับโอกาสที่เปิดกว้างของ

อนาคต ตลอดจนเป็นแนวทางที่สามารถจะหลีกเลี่ยงหรือป้องกันภัยอันตรายของการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม แนวทางดังกล่าวอาจจะเรียกว่า กลยุทธ์ที่เหมาะสมที่สุด (Strategic Fit)

2.3 การเลือกกลยุทธ์ ภายหลังจากที่มีการประเมินถึงข้อดีข้อเสียของทางเลือกเชิงกลยุทธ์ต่างๆเรียบร้อยแล้ว ก็จะเป็นช่วงของการตัดสินใจในการเลือกทางเลือกใดเป็นที่เด่นชัดในการที่จะนำไปสู่ข้อยุติในการกำหนดทางเลือกที่เด่นชัดนั้น ต้องยอมรับว่าประเด็นหรือค่านิยมของผู้บริหารหรือฝ่ายบริหารนั้นมีน้ำหนักมากในการกำหนดทางเลือก บ่อยครั้งทางเลือกอาจจะไม่ได้เป็นทางเลือกที่มีเหตุผล อาจจะเป็นทางเลือกที่เกิดขึ้นมาจากอารมณ์หรือความผูกพันของผู้บริหาร

3. การนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ (Strategy Implementation) ภายหลังจากที่ได้มีการตัดสินใจในการนำกลยุทธ์และทิศทางในการพัฒนา หรือที่เราเรียกว่า ทิศทางกลยุทธ์ (Strategic Direction) ก็จะนำมาสู่ขั้นตอนที่สามของกระบวนการการบริหารเชิงกลยุทธ์ (Strategic Management Process) ในขั้นตอนของการนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ นั้น หมายถึงขั้นตอนที่จะมีการวางแผนใช้ทรัพยากร ไม่ว่าจะเป็นการหาเงิน การจัดหาบุคลากร หรือการจัดโครงสร้างองค์กรที่เหมาะสมเพื่อสามารถนำเอาแนวทางหรือกลยุทธ์ที่ได้ตัดสินใจนั้นไปปฏิบัติได้ดี หรือยังหมายถึงองค์ประกอบในการจัดแบ่งโครงสร้างองค์กรรวม ทั้งการกำหนดระบบในการบริหาร ตลอดจนการกำหนดระบบเกี่ยวกับสารสนเทศ และอีกทั้งการสร้างค่านิยมหรือวัฒนธรรมขององค์กร

สรุปได้ว่า กระบวนการจัดการเชิงกลยุทธ์ ประกอบด้วยขั้นตอนในการวิเคราะห์กลยุทธ์ ขั้นตอนการกำหนดทางเลือกเชิงกลยุทธ์ และขั้นตอนการนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ

หลักการสำคัญของการจัดการเชิงกลยุทธ์

การจัดการเชิงกลยุทธ์จะนำไปสู่การเพิ่มโอกาสของความสำเร็จและความล้มเหลวขององค์กรได้อย่างไรนั้นมีหลักสำคัญดังนี้

1. การจัดการเชิงกลยุทธ์เป็นการกำหนดวิสัยทัศน์ ทิศทาง ภารกิจ และวัตถุประสงค์ขององค์การธุรกิจอย่างเป็นระบบ ดังนั้นการจัดการเชิงกลยุทธ์จึงเป็นสิ่งที่กำหนดทิศทางขององค์การและช่วยให้นักบริหารปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม การตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงนั้น ทำให้นักบริหารสามารถกำหนดวัตถุประสงค์และทิศทางการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรม สอดคล้องกับสภาวะความเปลี่ยนแปลงได้

2. การจัดการเชิงกลยุทธ์ยังนำไปสู่การจัดการความเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น เนื่องจากมีการเตรียมรับกับสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงไว้แล้ว ทำให้องค์การค้นหาแนวทางที่เหมาะสมที่สุดต่อองค์กร ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยต่าง ๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้อง ทั้งนี้เนื่องจาก

การจัดการเชิงกลยุทธ์เป็นการกำหนดวิธีการหรือแนวทางในการดำเนินงานและกิจกรรมต่าง ๆ ขององค์กรเพื่อให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ขององค์กรที่ตั้งไว้

3. การจัดการเชิงกลยุทธ์เป็นการนำแนวทางในการดำเนินงานขององค์กรที่คิดค้นสร้างสรรค์ขึ้น และนำมาประยุกต์ใช้เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ดังนั้นความคิดสร้างสรรค์จึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับนักบริหาร

4. การวางแผนกลยุทธ์เป็นหน้าที่หลักของนักบริหาร เนื่องจากต้องวางแผนประยุกต์ใช้ และกำหนดทิศทางในการดำเนินงานขององค์กร การจัดทำและปฏิบัติให้สอดคล้องตามแผนกลยุทธ์จึงมีความสำคัญโดยเฉพาะในระยะยาว ดังนั้นความสามารถในการกำหนดกลยุทธ์ของนักบริหาร และความสามารถในการควบคุมให้การปฏิบัติเป็นไปตามกลยุทธ์ที่วางไว้ได้ จะเป็นสิ่งสะท้อนศักยภาพและสถานะของผู้บริหารได้เป็นอย่างดี

5. การจัดการเชิงกลยุทธ์ทำให้เกิดความได้เปรียบในการแข่งขัน จะช่วยสร้างประสิทธิภาพและศักยภาพในการแข่งขันให้แก่ธุรกิจ และเสริมสร้างการพัฒนาขีดความสามารถทางการบริหารของนักบริหาร รวมทั้งช่วยเตรียมความพร้อมและพัฒนาบุคลากรที่อยู่ภายในองค์กร เนื่องจากการพัฒนาเชิงกลยุทธ์จะต้องมีการสร้างความเข้าใจและแนวทางในการเตรียมพร้อม เพื่อรับมือกับความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นของสภาพแวดล้อมและคู่แข่ง นอกจากนี้แล้วการจัดการเชิงกลยุทธ์ยังช่วยให้ผู้ที่เกี่ยวข้องในองค์กรเข้าใจในภาพรวม โดยเฉพาะเป้าหมายในการดำเนินงานทำให้สามารถจัดลำดับการดำเนินงานตามลำดับความสำคัญเร่งด่วนได้

6. การจัดการเชิงกลยุทธ์ช่วยให้การทำงานเกิดความสอดคล้องในการปฏิบัติหน้าที่ เนื่องจากมีการกำหนดกลยุทธ์ การประยุกต์ใช้ และการตรวจสอบควบคุมไว้อย่างชัดเจนทำให้เกิดความเข้าใจตรงกันและเกิดความร่วมมือ โดยเฉพาะความเข้าใจในวัตถุประสงค์ขององค์กร อีกทั้งจะช่วยให้มีการจัดสรรทรัพยากรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับการบริหารองค์กรในส่วนต่าง ๆ

ประโยชน์ของการจัดการเชิงกลยุทธ์

การบริหารจัดการแบบกลยุทธ์นั้น สามารถทำให้องค์กรมีการพัฒนาจนกระทั่งประสบความสำเร็จบรรลุตามเป้าหมายที่วางเอาไว้ได้ เพราะฉะนั้น กลยุทธ์จึงมีประโยชน์มากในการจัดการองค์กร ด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

1. ทำให้กระบวนการของการบริหารเป็นแบบองค์การ โดยรวม ที่มุ่งเน้นการสร้างกลยุทธ์เพื่อสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันให้กับองค์กรในระยะยาว

2. ช่วยเตรียมความพร้อมและพัฒนาบุคลากรต่อสภาวะการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสม และทันท่วงที

3. ทำให้มีการนำกลยุทธ์ไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม และได้ผล

4. ทำให้การบริหารงานเป็นการบริหารที่สามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทั้งจากภายนอกและภายในองค์กรได้อย่างทันท่วงที

5. ทำให้การกำหนดกลยุทธ์ในการแข่งขันเป็นแบบเชิงรุกมากยิ่งขึ้น

6. ทำให้ทราบถึงสมรรถนะของกลุ่มแข่งขันที่มีอยู่แล้วและที่จะเข้ามาใหม่ ตลอดจนทราบความต้องการของลูกค้าที่เปลี่ยนแปลงไปตามเวลา

7. ทำให้มีการจัดสรรทรัพยากรอย่างเหมาะสมและพอดี เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในแต่ละโครงการหรือแต่ละกลุ่ม

8. องค์กร ชูศักยภาพสูงในการสร้างความร่วมมือกับผู้จัดส่งวัตถุดิบ

9. บุคลากรในองค์กร ชูถึงวิสัยทัศน์ ภารกิจ และเป้าหมายขององค์กร

10. พนักงาน ผู้บริหารทุกระดับในองค์กร ชูถึงได้มีส่วนร่วมในการกำหนดกลยุทธ์การแข่งขันขององค์กร

11. องค์กร ชูถึงสามารถรักษาลูกค้า และเพิ่มส่วนแบ่งทางการตลาดได้อย่างเหมาะสมกับสภาวะการแข่งขัน

12. ผู้บริหารองค์กร ชูถึงรับรู้ถึงประสิทธิภาพของกลยุทธ์ที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน ตลอดจนสามารถแก้ไข ปรับปรุงให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

13. ทำให้การบริหารองค์กร ชูถึงมุ่งเน้น ไปที่เป้าหมายขององค์กรมากกว่ามุ่งเน้นไปที่เป้าหมายของหน่วยงานเป็นหลัก

14. ทำให้องค์กร ชูถึงมีศักยภาพและประสิทธิภาพในการแข่งขันที่สูง

15. การดำเนินกระบวนการทางธุรกิจ ขององค์กรมีความต่อเนื่องและทันกับการเปลี่ยนแปลงในกระแส โลกาภิวัตน์ได้เป็นอย่างดี

สรุป การจัดการเชิงกลยุทธ์ เป็นวิธีการที่จะทำให้องค์กรประสบความสำเร็จในการดำเนินงาน เพราะทำให้ทราบข้อบกพร่องต่างๆ ในการดำเนินงาน รวมทั้งปัญหาอุปสรรค ทำให้สามารถหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาและทำให้มีเป้าหมายที่ชัดเจนในการดำเนินงาน

สุขภาวะของบุคคลในชุมชน

ความหมายของสุขภาวะของบุคคลในชุมชน

สุขภาวะหรือสุขภาพ หมายถึง ความสุขปราศจากโรค ความสบาย (ราชบัณฑิตยสถาน. 2542) และตรงกับภาษาอังกฤษว่า health ซึ่งมีรากศัพท์มาจากภาษาเยอรมันว่า Health มีความหมาย 3 ประการ คือ ความปลอดภัย (Safe) ความไม่มีโรค (Sound) หรือทั้งหมด (Whole) ในระยะต่อมานักวิชาการทั้งหลายรวมทั้งองค์การอนามัยโลก ได้ให้ความหมายของสุขภาวะแตกต่างกันออกไป ดังต่อไปนี้

องค์การอนามัยโลก (อ้างถึงใน วิชัย โชควิวัฒน์. 2554 : 1-2) ได้ให้ความหมาย สุขภาวะ หมายถึง สุขภาวะที่สมบูรณ์ทุกๆทางเชื่อม โยงกันสะท้อนถึงความเป็นองค์รวมอย่างแท้จริงของสุขภาพที่เชื่อมโยงกันทั้ง 4 มิติ ได้แก่ กาย จิต สังคม และปัญญา

ประเวศ วะสี (2551: 2) ได้ให้ความหมายของสุขภาวะของบุคคล หมายถึง สุขภาวะที่สมบูรณ์ ทั้งทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางปัญญา สุขภาวะทั้ง 4 ด้าน เชื่อม โยงกันเป็นบูรณาการ เชื่อมโยงถึงกัน และอยู่ในกันและกัน แต่ละด้านมีองค์ประกอบ 4 รวมกันเป็นสุขภาวะ $4 \times 4 = 16$ โดยแต่ละด้านมีความหมายดังนี้

ทางกาย 4 อย่าง ประกอบด้วยร่างกายแข็งแรง ความปลอดภัยสารพิษ มีความปลอดภัย ความมีปัจจัย 4 ซึ่งมาจากการมีสัมมาชีพ

ทางจิต 4 อย่างประกอบด้วย ความดี ความงาม หรือ สุนทรีย์ะ ความสงบ ความมีสติ

ทางสังคม 4 อย่างประกอบด้วย สังคมสุขสัมพันธ์หรือมีความสัมพันธ์ที่ดีในทุกระดับ สังคมเข้มแข็ง สังคมยุติธรรม สังคมสันติ

ทางปัญญา 4 อย่างประกอบด้วย ปัญญารู้รอบรู้เท่าทัน ปัญญาทำเป็น ปัญญาอยู่ร่วมกัน เป็น ปัญญาบรรลุนิสรภาพ

พัชรี คำรงสุนทรชัย (2550 : 9) ได้ให้ความหมายของ สุขภาวะ ไว้ว่า สุขภาวะ หมายถึง ภาวะที่เป็นสุขของชุมชน ทั้งทางกาย ทางจิตใจ ทางสังคม และทางปัญญา(จิตวิญญาณ) ซึ่งมีความเชื่อม โยงกันและส่งผลซึ่งกันและกัน

สมเกียรติ ศรีธราคุณ (2542 : 33) ได้ให้ความหมายของสุขภาวะของบุคคล หมายถึง สภาพความสุขสมบูรณ์ของสุขภาพร่างกาย จิตใจ สังคมและจิตวิญญาณ(ปัญญา) ทั้งนี้ไม่ใช่หมายถึงเพียงแต่การปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ หรือ ทูพพลภาพ แต่ยังรวมถึงความสามารถในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทิศทางที่ดีขึ้นและสามารถพึ่งพาตนเองในด้านการดูแลสุขภาพ

ดังนั้น สุขภาวะของบุคคลในชุมชน หมายถึง สภาวะที่บุคคลมีภาวะสุขภาพที่ดี ทั้ง 4 ด้าน คือ กาย จิตใจ สังคมและด้านสติปัญญา ซึ่งมีความสัมพันธ์กันในการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ไม่สามารถที่จะแยกเรื่องใดเรื่องหนึ่งออกจากกัน โดย

สุขภาพกาย หมายถึง การมีร่างกายที่แข็งแรง มีการออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ บริโภคอาหารปลอดภัย ได้รับอากาศบริสุทธิ์ และไม่เสพยาเสพติด

สุขภาพจิตใจ หมายถึง การมีจิตใจที่มีความสุขในการดำเนินชีวิตและมีความสุขกับครอบครัว มีกำลังใจที่ดีจากคนรอบข้าง มีเวลาพักผ่อนและผ่อนคลายความเครียด มีสมาธิในการทำงาน มีธรรมชาติเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ

สุขภาพสังคม หมายถึง การมีความสุขในสังคม ซึ่งได้แก่ ได้เข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน ร่วมบำเพ็ญประโยชน์ให้กับชุมชน เข้าร่วมประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่น ร่วมแสดงความคิดเห็นของตนเองและยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

สุขภาพสติปัญญา หมายถึง การเรียนรู้ที่ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในการมีภาวะสุขภาพดีทั้ง 4 ด้าน สามารถผสมผสานองค์ความรู้ให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของชุมชนและประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต

องค์ประกอบของสุขภาพของบุคคลในชุมชน

สุขภาพของบุคคลในชุมชนมีองค์ประกอบดังนี้ (ปรีชาติ เทพอารักษ์ และอมรราวรณ ทิวถนอม, 2545 : 12-14)

1. สุขภาพร่างกาย (Physical Health) เป็นสภาพร่างกายที่มีพัฒนาการเหมาะสมกับวัย ร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บและความพิการใดๆ ภาวะส่วนต่างๆ ของร่างกายสามารถทำงานได้อย่างปกติ รวมถึงมีความเป็นอยู่ทางด้านกายภาพดี ดังนี้

- 1.1 ร่างกายมีความสมบูรณ์แข็งแรง
- 1.2 อวัยวะต่างๆ ของร่างกายมีการเจริญเติบโตและเหมาะสมกับวัย
- 1.3 ร่างกายมีสมรรถภาพสูงสามารถทำงานได้นานๆ โดยไม่เหนื่อยง่าย
- 1.4 การนอนหลับพักผ่อนเป็นไปตามปกติ
- 1.5 ฟันมีความแข็งแรง หูสามารถรับฟังได้ดี ตาสามารถมองเห็นถนัด
- 1.6 ผิวพรรณผุดผ่อง หน้าตาอึมเิบมีความสดชื่น
- 1.7 รูปร่างทรวดทรงสมส่วน สง่างาม
- 1.8 ร่างกายปราศจากโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ
- 1.9 ความเป็นอยู่ทางด้านกายภาพ ได้แก่ เศรษฐกิจดี มีสิ่งแวดล้อมดี ไม่มีอุบัติเหตุ

นอกจากนี้กรมอนามัยยังได้กำหนดเกณฑ์การวัดข้อมูลพื้นฐานทางกายที่บ่งชี้สุขภาพทางกาย ดังต่อไปนี้

1. ดัชนีมวลกาย BMI (Body Mass Index)

ดัชนีมวลกายเป็นการคำนวณการวัดปริมาณไขมันในร่างกาย โดยนำเอาความสัมพันธ์ระหว่างน้ำหนักและส่วนสูง มาคำนวณ ออกมาเป็นค่า และมีเกณฑ์กำหนดค่าดัชนีมวลกาย ค่าที่ได้มีความแม่นยำพอสมควร และสัมพันธ์กับปริมาณไขมันในร่างกาย วิธีวัดก็สะดวก ซึ่งมีสูตรในการคำนวณ ดังต่อไปนี้

สูตรการคำนวณดัชนีมวลกาย

$$\text{ดัชนีมวลกาย BMI} = \frac{\text{น้ำหนัก(กิโลกรัม)}}{(\text{ส่วนสูง (เมตร)})^2}$$

ตารางที่ 1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างดัชนีมวลกาย ระดับความอ้วน และภาวะเสี่ยง

BMI มาตรฐานสากล(ยุโรป)	BMI มาตรฐานอาเซียน(เอเชีย)	การแปลผล
< 18.5	< 18.5	น้ำหนักน้อยกว่ามาตรฐาน
18.5-24.9	18.5-22.9	ปกติ
25-29.9	23-24.9	อ้วนระดับ 1
30-34.9	25-29.9	อ้วนระดับ 2
35-39.9	มากกว่าหรือเท่ากับ 30	อ้วนระดับ 3
มากกว่าหรือเท่ากับ 40	-	อ้วนระดับ 4

(กองออกกำลังกายเพื่อสุขภาพ กรมอนามัย. 2555 : 14)

2. วัดเส้นรอบเอว (Waist circumference)

การวัดเส้นรอบเอวจะมีความสัมพันธ์กับปริมาณไขมันในอวัยวะภายในช่องท้อง หากมีไขมันช่องท้องมาก จะพบว่ามีความเสี่ยงต่อการเกิดโรค มากกว่าไขมันที่อยู่ตามแขนหรือขา ผู้ที่มีดัชนีมวลกายเกิน แต่เส้นรอบเอวไม่เกิน กลุ่มนี้มีความเสี่ยงต่อโรคไม่มาก

วิธีการวัดเส้นรอบเอว วัดรอบเอวระดับกึ่งกลางกระดูกสะโพกส่วนบนสุด และขอบล่างของกระดูกซี่โครง ให้ขนานกับพื้น และต้องวัดขณะหายใจออกเท่านั้น

ค่ารอบเอวที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดโรค

2.1 ชาย >40 นิ้วหรือ 102 ซม.

2.2 หญิง > 35 นิ้วหรือ 88 ซม.

3. ความดันโลหิต

ความดันโลหิต หมายถึง แรงดันของกระแสเลือดที่กระทบต่อผนังหลอดเลือด ซึ่งเกิดจากการสูบฉีดของหัวใจ (คล้ายแรงลมที่ดันผนังยางเวลาสูบลมเข้า) ซึ่งสามารถวัดโดยใช้เครื่องวัดความดัน (Sphygmomanometer) วัดที่แขน และมีค่าที่วัดได้ 2 ค่า คือ

3.1 ค่าความดันโลหิตตัวบน (ตัวเลขค่ามาก) หรือความดันซิสโตลิก (Systolic Blood Pressure) หมายถึง แรงดันเลือดขณะที่หัวใจบีบตัว ซึ่งอาจสูงตามอายุ ความดันช่วงบนในคน ๆ เดียวกัน อาจมีค่าแตกต่างกันบ้างเล็กน้อย ตามท่าของร่างกาย การเปลี่ยนแปลงของอารมณ์ และปริมาณของการออกกำลังกาย

3.2 ค่าความดันโลหิตตัวล่าง (ตัวเลขค่าน้อย) หรือความดันไดแอสโตลิก (Diastolic Blood Pressure) หมายถึงแรงดันเลือดขณะที่หัวใจคลายตัว

ในปัจจุบัน ได้มีการกำหนดค่าความดันโลหิต และระดับความรุนแรงของโรคความดันโลหิตสูง สำหรับผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไป (โดยการวัดในท่านั่ง วัดอย่างน้อย 2 ครั้งขึ้นไป แล้วคิดค่าเฉลี่ย) ความดันโลหิตค่าปกติมีค่า 120/80 มิลลิเมตรปรอท และมีค่าไม่เกิน 140/90 มิลลิเมตรของปรอท ถ้าความดันโลหิตสูงกว่านี้ ถือว่ามี “ความดันโลหิตสูง”

ตามมาตรฐานขององค์การอนามัยโลกได้กำหนดเกณฑ์การวินิจฉัยความดันโลหิตสูงไว้ว่า “ความดันโลหิตสูง” คือ สภาวะที่ค่าของความดันเลือดที่วัดอย่างถูกต้อง และมีการตรวจวัดหลายๆ ครั้ง ในต่างวาระกันแล้ว พบว่ามีระดับของความดันโลหิตสูงกว่า 140/90 มม.ปรอท แบ่งระดับความรุนแรง ของภาวะความดันโลหิตสูงไว้ ดังตารางที่ 2

2. สุขภาพจิตใจ (Emotional Health) เป็นสภาพจิตใจที่แจ่มใส มีความสุขความสบายใจ มีความเมตตา กรุณา ไม่มีความเครียดหรือวิตกกังวล ไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับสถานการณ์บีบคั้นต่างๆ

2.1 มีความสนุกสนานร่าเริง

2.2 มีจิตใจแจ่มใส สบายใจ

2.3 ไม่มีความเครียด หรือวิตกกังวลต่อการทำงาน

2.4 มีการใช้เวลาส่วนตัวเพื่อความเพลิดเพลิน และผ่อนคลายความเครียด

2.5 มีความสุข มีความพอใจในความพอเพียง

2.6 ไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับสถานการณ์บีบคั้นต่างๆ

ตารางที่ 2 แสดงระดับความดันโลหิต

ระดับ	ความดันโลหิต	
	ตัวบน(SBP)	ตัวล่าง(DBP)
ความดันโลหิตเหมาะสม	<120	<80
ความดันโลหิตปกติ	120-129	80-84
ความดันโลหิตสูงเล็กน้อย แต่ปกติ	130-139	85-84
ความดันโลหิตสูง ระดับที่ 1	140-159	90-99
ความดันโลหิตสูง ระดับที่ 2	160-179	100-109
ความดันโลหิตสูง ระดับที่ 3	≥180	≥110
ความดันโลหิตสูงชนิดตัวบนสูงอย่างเดียว	≥140	<90

(สืมการแพทย์. 2556. ; วิทย จตุรพิตร. 2553 : 10)

2.7 สามารถรับสภาพที่ประสบอย่างเข้มแข็ง

2.8 ออกทนตามวิถีศาสนา และยืนหยัดก้าวต่อไปอย่างมีพลัง

2.9 ไม่ประสบความทนต์ หวาระแวง หรือ กลัว

3. สุขภาพสังคม (Social Health) เป็นสภาพของครอบครัวที่มีความอบอุ่น สามารถให้การดูแลช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในด้านการดูแลสุขภาพ เป็นชุมชนที่เข้มแข็ง เลืออาหาร เสมอภาค ยุติธรรม มีระบบบริการสาธารณสุขที่ดี และกระจายอย่างทั่วถึง

3.1 ครอบครัวมีความอบอุ่น

3.2 บุคคลในครอบครัว สามารถให้การดูแลช่วยเหลือซึ่งกัน ในด้านการดูแลสุขภาพ

3.3 มีอาชีพที่มั่นคงและมีรายได้ที่พอเพียง

3.4 สามารถอ่านออกเขียนได้

3.5 บุตรหลาน ได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมด้านการศึกษา

3.6 การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น

3.7 ความสามารถในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น เช่น สมาชิกในครอบครัว เพื่อนฝูง เพื่อนร่วมงาน และเพื่อนบ้าน ซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่งความสุขทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชนและสังคม

3.8 การอยู่อย่างมีศักดิ์ศรี สังคมให้เกียรติ ยกย่องและยอมรับ

3.9 การได้รับการดูแลจากสังคมอย่างใกล้ชิดและต่อเนื่องอย่างเป็นระบบ

3.10 มีการดำเนินชีวิตอย่างมั่นคง มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน สามารถปรับสภาพความเป็นอยู่ในสังคมอย่างค่อยเป็นค่อยไป

3.11 ความต้องการเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

3.12 เป็นชุมชนที่เข้มแข็ง เอื้ออาทร เสมอภาค ยุติธรรม

3.13 มีระบบบริการสาธารณสุขที่ดีและกระจายอย่างทั่วถึง

4. สุขภาพจิตวิญญาณ(ปัญญา) (Spiritual Health) เป็นความสุขที่เกิดจากจิตได้สัมผัสกับสิ่งที่บุคคลยึดมั่นและเคารพอย่างสูง ทำให้เกิดความหวัง ความเชื่อมั่นศรัทธา ปฏิบัติในสิ่งที่ดีงาม มีความเสียสละและยินดีในความสำเร็จของบุคคลอื่น รวมถึงการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ

4.1 ความสามารถในการให้และรับความรัก ความรู้สึกเสียสละและปรารถนาดีต่อ

ผู้อื่น

4.2 การให้บริการด้วยความสมัครใจ หรือมีการบริจาคให้แก่องค์กรอื่น ๆ

4.3 การได้รับความรักและกำลังใจจากเพื่อนบ้าน ญาติพี่น้อง หน่วยงานภาครัฐ

4.4 ความเอื้ออาทรต่อกันทั้งในระดับบุคคลและชุมชน

4.5 ความยึดมั่นในหลักศาสนา สามารถประกอบศาสนกิจได้ตามความต้องการ

4.6 ความภาคภูมิใจในสิ่งที่ตนมีอยู่และสิ่งที่ตนได้รับ

4.7 ปฏิบัติในสิ่งที่ดีงามและยินดีในความสำเร็จของบุคคล

4.8 การอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ

ดังนั้นองค์ประกอบของสุขภาวะของคนในชุมชน จึงประกอบไปด้วย การที่บุคคลในชุมชนมีสุขภาพร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ มีจิตใจที่แจ่มใสมีความสุข มีสังคมที่มีครอบครัวอบอุ่นดูแลซึ่งกันและกันในด้านสุขภาพ และมีจิตวิญญาณ(ปัญญา) ที่มีความสุขสงบสุขจากสิ่งเคารพศรัทธา ทำให้เกิดสติและมีปัญญาที่จะแก้ไขปัญหาค่าได้ ซึ่งมีงานวิจัยที่ชี้ชัดว่าความฉลาดทางปัญญาและความฉลาดทางอารมณ์ควรมีควบคู่กันจึงจะทำให้บุคคลนั้นสามารถดำรงตนได้อย่างมีความสุขได้ (กุลวดี โรจน์ไพศาลกิจ และวรากร เกรียงไกรศักดิ์ดา. 2549 ; พงศ์เทพ สุธีรรุฒิ. 2550 : 145-154)

กระบวนทัศน์ทางด้านสุขภาวะของบุคคลในชุมชน

กระบวนทัศน์เก่าทางด้านสุขภาวะ

ระบบสุขภาวะเดิมมีฐานคิด ทางวิทยาศาสตร์ อันส่งผลให้เกิดทัศนะร่วมกันของระบบการแพทย์แบบชีวกลไก สามประการคือ การมองแบบแยกส่วน การมองแบบลดส่วน และ

การมองแบบวิทยาศาสตร์กลไก โดยมีรายละเอียด คือ

1. ลักษณะแรก มองแบบแยกส่วน เป็นวิธีการมองชีวิตจากการวิเคราะห์แบบแยกส่วน เริ่มจากการแยกร่างกายออกจากจิตใจ ต่อจากนั้นแยกร่างกายออกเป็นอวัยวะต่างๆ และแยกย่อยไปถึงเซลล์เล็กๆ ที่ประกอบเป็นอวัยวะ โดยการมองแบบแยกส่วนนี้จะถือว่าความเจ็บป่วยจะเกิดจากส่วนย่อยๆ คืออวัยวะต่างๆ หรือ เซลล์เล็กๆ เหล่านี้เกิดมีความผิดปกติขึ้น ซึ่งการเยียวยารักษาสามารถทำได้โดยการแก้ไขเฉพาะส่วนนั้นๆ โดยไม่ต้องเข้าใจความเชื่อมโยงไปยังปัจจัยอื่นๆ

2. ลักษณะที่สอง มองแบบลดส่วนคือการลดปรากฏการณ์ชีวิตและความเจ็บป่วยลงเหลือ เพียงข้อมูลตัวเลขและปรากฏการณ์ทางชีววิทยาความเจ็บป่วยไม่มีความหมายทางสังคม ไม่จำเป็นต้องอธิบายด้วยปัจจัยอื่น หรือทำความเข้าใจในมิติอื่นนอกเหนือจากกระบวนการทางชีววิทยา

3. ลักษณะที่สามมองแบบวิทยาศาสตร์ กลไก คือการอธิบายเหตุและผลของโรคด้วยปรากฏการณ์ทางชีวเคมี และฟิสิกส์แบบตายตัว การเกิดโรคมักเกิดจากการเกิดที่แน่นอน เป็นเหตุเป็นผล ของกลไกการทำงานของอวัยวะ กระบวนการของสารเคมีในร่างกาย ไม่มีอารมณ์ความรู้สึกใดๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง

ผลจากวิธีคิดแบบชีวกลไก ทำให้วิธีปฏิบัติที่มีต่อผู้ป่วยที่ดำเนินอยู่ละเลยต่อมิติทางสังคม มิติทางจิตวิญญาณ และความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นมิติสำคัญของการดูแลรักษาสุขภาพ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคม อาศัยอยู่ท่ามกลางสังคมวัฒนธรรมในชุมชน ที่สำคัญคือมนุษย์มีความรู้สึก นึกคิด มีจิตวิญญาณ ไม่ใช่เครื่องยนต์กลไก ที่สามารถแยกชิ้น แยกส่วนที่เสียหายออกจากกันแล้วเอามาวิเคราะห์หรือซ่อมแซมได้ โดยไม่ต้องใส่ใจกับมิติทางสังคมจิตวิทยา (Psychosocial)

กระบวนการทัศน์ใหม่ทางสุขภาพ

ในปัจจุบันได้มีการปรับกระบวนการทัศน์ของศาสตร์ต่างๆ มากมาย ซึ่งศาสตร์ทางการแพทย์และสาธารณสุขก็ได้ถูกรื้อสร้างและปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์เช่นเดียวกัน โดยพบว่าหลักการสำคัญเบื้องต้นของกระบวนการทัศน์ใหม่ทางสุขภาพหรือสุขภาพะ มีดังนี้

1. ต้องให้นิยามกับคำว่า สุขภาพ ใหม่ ที่ไม่ได้ให้ความสำคัญอยู่เฉพาะการไม่มีโรค และการมีอายุยืนยาวเท่านั้น แต่กินความถึงวิถีชีวิตทั้งหมดของคนที่มีความสุข และไม่ไขว่คว้าความสุขที่ตั้งอยู่บนฐานของการบริโภค หรือครอบครองทรัพย์สินอย่าง ไม่จำกัดอย่างที่สังคมกำลังยึดถืออยู่ขณะนี้ แต่เป็นความสุขที่เกิดจากความพอ

2. สุขภาพจึงเกี่ยวข้องกับครอบครัว ชุมชน สังคม โลก รวมถึงจักรวาล (จักรวาลในที่นี้ไม่ได้หมายความว่าถึงเฉพาะภาพเชิงกายภาพ เช่น ดาว หรือกาแล็กซีต่างๆ เท่านั้น แต่รวมถึงสรรพสิ่งอื่นที่เป็นนามธรรมที่มนุษย์เชื่อว่ามีอยู่ เช่น ไฟฟ้า เจ้ากรรมนายเวร บุญกุศล ญานแห่งกรรม พระราหู ทั้งปวง) สุขภาพที่ดีจะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าครอบครัวไม่อบอุ่น ชุมชน ไม่เข้มแข็ง ฟังตนเอง ไม่ได้ สังคมที่ขาดคุณธรรมเต็มไปด้วยการกดขี่ แข่งขัน และเอาเปรียบกันตลอดเวลา โลกที่ยังคงเคลื่อนไปตามกระแสบริโภคนิยม ที่ถืออำนาจของเงิน ทำลายสิ่งแวดล้อม เห็นมนุษย์เป็นใหญ่และเชื่อว่าตนเองจะสามารถเข้าใจและครอบครองธรรมชาติทั้งปวงด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์

3. สุขภาพที่ดีต้องเริ่มที่ตนเองและครอบครัว ซึ่งไม่ได้มีความสำคัญเฉพาะการเลือกรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ การพักผ่อน และออกกำลังกายเท่านั้น ต้องมีความรักและเมตตากับร่างกายและจิตใจตนเอง แล้วค่อยๆ ขยายความปรารถนาดีและความมุ่งมั่นที่จะสร้างครอบครัว ชุมชน สังคม โลก และจักรวาลให้เป็นสถานที่ที่อุดมไปด้วยสิ่งแวดล้อมทางกายและจิตวิญญาณ เช่น ศิลธรรม ความรัก ความเมตตา ที่เอื้อต่อการมีสุขภาพดีอย่างมีเครือข่าย เชื่อมโยงสัมพันธ์กันในทุกระดับ

4. สุขภาพเป็นเรื่องของวิถีชีวิตและวัฒนธรรม ที่มีความแตกต่างกันไปตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคม คนในทุกสังคมเคยมีภูมิปัญญาในการจัดการกับความเจ็บป่วยมาแล้วทั้งสิ้น ดังนั้นทุกคนทุกชุมชนจึงมีศักยภาพในด้านการดูแลสุขภาพของตนเองอยู่แล้ว เพียงแต่ถูกกระทำจากระบบการแพทย์และธุรกิจให้ภูมิปัญญาที่ตนเองมีอยู่ หมคคุณค่าและความสำคัญลง

5. สุขภาพเป็นเรื่องของชีวิตที่แยกออกไม่ได้จากเรื่องของการเมือง เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม จึงไม่สามารถสร้างสุขภาพที่ดีได้โดยไม่มี การเปลี่ยนแปลง กระบวนทัศน์เกี่ยวกับการเมือง เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรมใหม่ โดยกระบวนทัศน์ทั้งหมดต้องประสานสอดคล้องไปในแนวทางเดียวกัน คือ ไปสู่ความสุขและความพอ สมยศ ศรีจารนัยและคณะ (2545: 45) ได้กล่าวถึง กระบวนทัศน์ใหม่ของระบบสุขภาพะชุมชน เพิ่มเติมว่า

1. ระบบสุขภาพะ หมายถึง ระบบทั้งหมดที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเป็นองค์รวม อันสามารถส่งผลต่อสุขภาพของคนในชุมชน รวมทั้งปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพทั้งปวง ได้แก่ ปัจจัยด้านบุคคล สภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม กายภาพ และชีวภาพ รวมทั้งปัจจัยด้านระบบบริการสุขภาพด้วย

2. ระบบสุขภาพชุมชนเป็นวัฒนธรรมการดูแลความมีสุขภาพที่ดีทุกมิติของสมาชิกในครอบครัว ในชุมชน และในสังคมของตน ระบบสุขภาพชุมชนควรเป็นภาพการทำงานของประชาชนในชุมชนนั้นๆ ที่มีกระบวนการดำเนินงานที่เน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายอย่างเป็นเครือข่าย มีนโยบายเป้าหมาย ตัวชี้วัดและกลวิธีที่ชุมชนเป็นผู้กำหนดภายใต้ความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง ตามสภาวะแวดล้อม บริบทเชื่อมโยงเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรมท้องถิ่น และครอบครัว ผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาสากล

3. ระบบสุขภาพชุมชนควรเป็นส่วนหนึ่งของระบบการดำเนินงานเพื่อการพัฒนาชุมชนที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้น ดังนั้นการดำเนินงานส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาสุขภาพชุมชนจึงไม่ใช่การสร้างระบบการดำเนินงานด้านสุขภาพแยกจากการทำงานด้านอื่นๆ แต่ควรเป็นระบบการดำเนินงานที่มีศูนย์กลางการบริหารจัดการเดียวกันของทุกสาขาทั้งด้านสุขภาพ เกษตร อาชีพ การศึกษาและอื่นๆ เพื่อการบูรณาการของการพัฒนาที่ยืดการแก้ปัญหา สร้างความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตที่ดีตามความต้องการของชุมชนเป็นสำคัญ เช่น การจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำในแหล่งน้ำธรรมชาติ โดยชุมชนชาวหาดผาขน จังหวัดน่าน ซึ่งเดิมประสบปัญหาสัตว์น้ำลดลงเนื่องจากการจับสัตว์น้ำโดยเครื่องมือธรรมชาติและจับให้ได้มากที่สุดเพื่อขาย ทำให้เกิดการทำลายล้างวงจรการขยายพันธุ์และระบบนิเวศในน้ำส่งผลให้เกิดความเดือดร้อนทั้งแหล่งอาหารของชุมชนและรายได้ประชาชน ต่อมาชุมชนได้รวมตัวกันเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว โดยใช้กระบวนการเรียนรู้จากภูมิปัญญาดั้งเดิม มีการประยุกต์ดัดแปลง นำวัฒนธรรม ประเพณีและความเชื่อเข้ามาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต ระบบนิเวศในน้ำกลับมาอีกครั้ง ปริมาณปลามีมากขึ้นส่งผลต่อสุขภาพทางกาย สุขภาพจิตที่ดีที่คนในชุมชนไม่ต้องหนักใจว่าจะขาดแคลนสิ่งที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน เพราะมีทั้งน้ำคุณภาพเพื่อการอุปโภคบริโภคและมีสัตว์น้ำเพียงพอ เมื่อปัจจัยพื้นฐานมีอยู่พร้อมก็มีเวลาในการคิดเชิงสร้างสรรค์ปรับตัวและพัฒนาให้เกิดความสุขทางสังคมของชุมชนต่อไป

4. ระบบสุขภาพชุมชนไม่ใช่เป็นเรื่องของผู้เชี่ยวชาญของบุคลากรสาธารณสุข แต่เป็นเรื่องของแต่ละชุมชนที่มีสภาพแวดล้อม อาชีพ ความเชื่อ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมแตกต่างกันไป ที่จะต้องร่วมกันนิยามสุขภาพที่เหมาะสมกับชุมชนตนเอง และร่วมกันแสวงหาวิธีการดูแลสุขภาพชุมชนตนเอง และร่วมกันแสวงหาวิธีการดูแลสุขภาพชุมชนตนเอง โดยใช้ทุนทางสังคมที่ตนมีอยู่ร่วมกันกับแรงสนับสนุนจากภายนอก เช่น ภาครัฐ องค์กรชุมชน ตลอดจนองค์กรปกครองท้องถิ่น พัฒนาวิธีการดูแลสุขภาพที่เหมาะสมกับชุมชนตนเอง สามารถพึ่งตนเองด้านสุขภาพได้

5. ควรทำความเข้าใจเกี่ยวกับการรักษาพยาบาลและโลกสุขภาพของชาวบ้าน และหลีกเลี่ยงการนำกรอบแนวคิดของเจ้าหน้าที่ในการรักษาพยาบาลหรือการดูแลสุขภาพไปตัดสิน ถูกผิดกับพฤติกรรมดูแลรักษาสุขภาพของชาวบ้าน โดยที่ยังไม่เข้าใจระบบวัฒนธรรมสุขภาพในท้องถิ่นนั้นๆ

ฉะนั้นการพัฒนาสุขภาพจะต้องอาศัยหลักสำคัญใน 5 ประการ ได้แก่

- 1) ต้องสร้างนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ
- 2) สร้างสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพ
- 3) เสริมสร้างกิจกรรมของชุมชนให้เข้มแข็ง
- 4) พัฒนาทักษะส่วนบุคคล เสริมสร้างประสบการณ์การเรียนรู้
- 5) ปรับเปลี่ยนระบบบริการสาธารณสุข

กระบวนทัศน์ทางด้านสุขภาพะของบุคคลในชุมชนใหม่แตกต่างจากกระบวนทัศน์เก่า ที่มองแบบแยกส่วน ลดส่วน หรือ วิทยาศาสตร์กลไก ซึ่งให้ความสำคัญเฉพาะปัจเจก แต่กระบวนทัศน์สุขภาพใหม่ต้องมองแบบองค์รวม ที่เรียกว่า สุขภาวะองค์รวม (Holistic Health) Susan Walter (พัชรี ดำรงสุนทรชัย, 2550 : 64) มองสุขภาพว่าเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับทั้งชีวิต มากกว่าเน้นแต่ความเจ็บป่วย โดยจะพิจารณาที่ตัวคนทั้งคน ความเกี่ยวเนื่องของร่างกาย จิตใจ และจิตวิญญาณ รวมถึงปัจจัยทางสังคม สิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่มีปฏิสัมพันธ์กับคน สุขภาวะทั้งสี่ มิติจะเชื่อมโยงกันและมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน การดูแลสุขภาพชุมชนหรือการพัฒนาสุขภาพของคนในชุมชนขึ้นอยู่กับวิถีชีวิตและวัฒนธรรม เกี่ยวโยงกับภูมิปัญญา การจัดการความรู้ที่เกี่ยวกับสุขภาพ ความเข้มแข็งของชุมชนในการพึ่งตนเองด้านสุขภาพ เช่น การเสริมสร้างสุขภาพด้วยกิจกรรมต่างๆ การใช้ยาสมุนไพรในการรักษา

ตัวชี้วัดสุขภาพะของบุคคลในชุมชน

ความหมายของตัวชี้วัด

มีผู้ให้คำนิยามของ “ตัวชี้วัด” กันอย่างหลากหลาย ขอบเขตตัวอย่างเป็นแนวทางของความหมายของตัวชี้วัด ดังนี้

Johnstone (1981 : 1) กล่าวว่าตัวชี้วัด หมายถึง ตัวแปรหรือตัวประกอบ (Factor) ที่ใช้วัดเพื่อให้ได้คุณค่าหรือคุณลักษณะ ซึ่งบ่งบอกสถานภาพของลักษณะหรือผลของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง

วันเพ็ญ ผ่องกาย (2550 : 55) ใช้คำว่า “ตัวบ่งชี้” และให้ความหมายว่า ตัวบ่งชี้ หมายถึง

ตัวแปรประกอบหรือองค์ประกอบที่มีค่าแสดงถึงลักษณะ หรือปริมาณของระบบการดำเนินงานส่วนใดส่วนหนึ่งในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง ซึ่งเป็นสารสนเทศที่บ่งบอกสถานะหรือสภาพการณ์ในลักษณะใดลักษณะหนึ่งที่เราสนใจ ซึ่งการนำตัวแปรหรือข้อเท็จจริงต่างๆ มาสัมพันธ์กันเพื่อให้เกิดคุณค่าจะสะท้อนให้เห็นสภาพการณ์ที่ต้องการศึกษาโดยรวม

ดังนั้น ตัวชี้วัด หมายถึง เครื่องมือในการวัด คุณค่า คุณลักษณะ ของการดำเนินงานเพื่อบ่งบอกสถานะหรือสถานการณ์ในขณะใดขณะหนึ่ง ว่าบรรลุตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่ตั้งเอาไว้ หรือไม่ เพียงไร

ลักษณะของดัชนีชี้วัดที่ดี

1. สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ ภารกิจ และกลยุทธ์ขององค์กร
2. ควรแสดงถึงสิ่งที่มีความสำคัญต่อองค์กรและหน่วยงานเท่านั้น ซึ่งดัชนีชี้วัดที่มีความสำคัญต่อองค์กรและหน่วยงานที่มี 2 ลักษณะ คือ ดัชนีชี้วัดที่แสดงผลการดำเนินงานที่สำคัญขององค์กร และดัชนีชี้วัดกิจกรรมหรืองานที่สำคัญซึ่งหากผิดพลาดจะก่อให้เกิดปัญหาร้ายแรงในองค์กรหรือหน่วยงาน

3. ประกอบด้วยดัชนีชี้วัดทั้งที่เป็นด้านการเงิน และดัชนีชี้วัดไม่ใช่ด้านการเงิน
4. ประกอบด้วยดัชนีชี้วัดที่เป็นเหตุและดัชนีชี้วัดที่เป็นผล
5. ต้องมีบุคคลหรือหน่วยงานรับผิดชอบดัชนีชี้วัดทุกตัวที่สร้างขึ้น
6. ดัชนีชี้วัดที่สร้างขึ้นควรเป็นดัชนีชี้วัดที่องค์กรหรือหน่วยงานสามารถควบคุมผลงาน ได้ไม่น้อยกว่าร้อยละ 80

7. เป็นดัชนีชี้วัดที่สามารถวัดผลได้ และบุคคลทั่วไปเข้าใจ ไม่ใช่มีเพียงผู้จัดทำเท่านั้นที่เข้าใจ

8. ต้องช่วยให้ผู้บริหารและพนักงานสามารถติดตามการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญขององค์กรได้ นอกเหนือจากการใช้ดัชนีชี้วัดเพื่อการประเมินผลงาน

9. ตัวดัชนีชี้วัดที่ดีจะต้องไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งภายในองค์กร

เกณฑ์การทดสอบคุณภาพของดัชนีชี้วัด

1. ความพร้อมของข้อมูล ประเมินว่าดัชนีชี้วัดแต่ละตัวมีข้อมูลเพียงพอหรือไม่
2. ความถูกต้องของข้อมูล ประเมินว่าข้อมูลที่มีอยู่ของดัชนีชี้วัดแต่ละตัวเป็นข้อมูลที่ทันสมัยและเป็นข้อมูลในปัจจุบันหรือไม่

3. ต้นทุนในการจัดหาหรือจัดเก็บข้อมูล ประเมินว่าการหาหรือเก็บข้อมูลสำหรับดัชนีชี้วัดแต่ละตัวใช้ต้นทุนมากน้อยเพียงใด และคุ้มค่าหรือไม่

4. ความชัดเจนของดัชนีชี้วัด ประเมินว่าดัชนีชี้วัดแต่ละตัวมีความชัดเจนและทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเข้าใจตรงกันหรือไม่

5. ดัชนีชี้วัดแต่ละตัวสะท้อนให้เห็นผลการดำเนินงานที่แท้จริงหรือไม่ หรือแสดงให้เห็นสิ่งที่ต้องการจะวัดจริงหรือไม่

6. สามารถนำดัชนีชี้วัดไปใช้เปรียบเทียบผลการดำเนินงานกับองค์กรหรือหน่วยงานอื่นหรือผลการดำเนินงานในอดีตได้หรือไม่

7. ดัชนีชี้วัดแต่ละตัวสัมพันธ์กับดัชนีชี้วัดอื่นในเชิงเหตุและผลหรือไม่ ดังนั้นในการกำหนดตัวชี้วัดจึงต้องคำนึงถึงลักษณะของสิ่งที่จะวัด ตัวชี้วัดที่ดีต้องมีคุณภาพ ชัดเจน ตรวจสอบได้และตรงกับสิ่งที่ต้องการวัด

ตัวชี้วัดสุขภาพะ เป็นเครื่องมือที่นำมาใช้ในการประเมินสุขภาพะ ในการออกแบบตัวชี้วัดต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ในการกำหนดเป้าหมายและตัวชี้วัดร่วมกัน พร้อมทั้งคำนึงถึงเกณฑ์การวัดสุขภาพะที่เป็นมาตรฐานนำมาปรับประยุกต์ใช้ในชุมชนได้

กรอบการกำหนดตัวชี้วัดสุขภาพะของบุคคลในชุมชน

องค์การอนามัยโลก ได้จัดให้มีการสัมมนาระดับโลกเกี่ยวกับการวัดและกำหนดตัวชี้วัดเพื่อประเมินความก้าวหน้าของการพัฒนาสุขภาพะ โดยกำหนดกรอบดังนี้

1. การกำหนดกรอบ การเข้าถึง (Access) และความครอบคลุม (Coverage) คือ จะต้องกำหนดตัวชี้วัดและเป้าหมายที่จะแสดงให้เห็นว่ามีความก้าวหน้าในการให้ประชาชนถ้วนหน้า สามารถเข้าถึงสิทธิประโยชน์ด้านสุขภาพที่ครอบคลุมกว้างขวางขึ้นในประชาชนกลุ่มต่างๆ การเพิ่มงบประมาณด้านสุขภาพ ต้องกำหนดตัวชี้วัดความเสมอภาค ปกป้องส่วนบุคคล ปกป้องทางสังคมมิให้ประชาชนต้องล้มละลาย หรือตกเป็นผู้อยู่ใต้เส้นความยากจน จากการค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพ มิใช่เป็นเพียงการเพิ่มค่าใช้จ่ายในการไปลงทุนทางโครงสร้างหรือซื้อเทคโนโลยีมาไว้ในเขตเมืองเท่านั้น และควรมีการแสวงหาหรือจัดหาแหล่งสนับสนุนทางการเงิน จากหลายแหล่ง ทั้งจากภาษีทั่วไป ภาษีพิเศษ เงินช่วยเหลือสมทบ โดยให้ประชาชนประสบความสำเร็จจากค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพน้อยที่สุด

2. กรอบความเข้าใจการจัดการสุขภาพ ได้ด้วยตนเอง (Health Library) ให้ ความสำคัญกับการพัฒนาระบบบริการปฐมภูมิให้เข้มแข็งและสามารถจัดบริการที่ครอบคลุมด้านการสร้างเสริมสุขภาพ ป้องกันโรค ส่งเสริมความเข้มแข็งของบุคคลในพื้นที่รับผิดชอบให้สามารถล่วงรู้เข้าใจในการจัดการสุขภาพได้ด้วยตนเอง อธิบายความก้าวหน้าในการปรับเปลี่ยนแนวคิดจากบริการปฐมภูมิคือบริการแก่คนจนที่ไม่มีทางเลือก เป็นบริการปฐมภูมิ คือ ทัพหน้า

ของการรุกเข้าสู่เป้าหมายสุขภาพที่ดีถ้วนหน้า บทบาทหน่วยงานเอกชน ภาคประชาชนและประชาสังคม เทคโนโลยีสารสนเทศการสื่อสาร และเทคโนโลยีผสมหลายมิติจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมกับการพัฒนาระบบบริการปฐมภูมิ

3. การกำหนดกรอบให้รองรับกับสถานการณ์และการควบคุมป้องกันโรคเรื้อรัง ได้แก่ เมตาโบลิค มะเร็ง ภาวะความเสื่อม และความผิดปกติแต่กำเนิดที่กำลังเป็นปัญหาคุกคามและการบริหารความเสี่ยงเพื่อรองรับสถานการณ์การระบาดของโรคอุบัติใหม่ และอุบัติซ้ำ โรคที่เป็นปัญหาอันเกี่ยวเนื่องกับพยาธิสภาพของสังคม เช่น เอดส์ วัณโรค ความรุนแรงในสังคม สุขภาพจิตและการฆ่าตัวตาย

4. กรอบการออกแบบระบบ สภาพแวดล้อม สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ในการรองรับจำนวนผู้สูงอายุและผู้พิการที่เพิ่มขึ้นเพื่อเตรียมการรองรับกับสถานการณ์ผู้สูงอายุ ผู้พิการประเภทต่างๆ ในชุมชนที่มีสัดส่วนมากขึ้น และต้องการการดูแลระยะยาวที่มากขึ้น

5. กรอบการแสดงให้เห็นความพร้อมต่อการปรับระบบการค้ำเสริมโลก ตลาดยา วัคซีน อุปกรณ์ การปฏิบัติงานของบุคลากรข้ามชาติ ปัญหาและโอกาสในการบริหารลิขสิทธิ์ สิทธิบัตรต่างๆ การพัฒนางานวิจัยหรืองานพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเอง ระบบการควบคุมของปลอมและราคาทั่วโลก

6. กรอบการให้ความสำคัญต่อพัฒนากระบวนการบริหารธรรมาภิบาล ไปพร้อมกับการพัฒนาศักยภาพการบริหารองค์กรสุขภาพต่างๆ ให้มีทักษะความสามารถในการเจรจาต่อรองทางงบประมาณ การผลักดันนโยบาย (Policy Advocacy) และการออกแบบโครงสร้างพื้นฐาน การระดมพลังจากหน่วยงานนอกที่ไม่ใช่ราชการ การระดมทรัพยากรจากชุมชน

แผนที่ทางยุทธศาสตร์กับแนวทางการพัฒนาตัวชี้วัด

แผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์ในระบบการบริหารแบบดุลยภาพ เป็นเครื่องมือชี้้นำเพื่อกำหนดค่าหรือกำหนดคุณค่าของกลยุทธ์แต่ละด้าน โดยใช้วิธีการจัดกลุ่มกลยุทธ์แล้วใช้เส้นเชื่อมโยงเป็นสัญลักษณ์จากเหตุไปสู่ผล ในแต่ละมุมมองทั้ง 4 มุมมอง(กาย ใจ สังคม สติปัญญา) โดยที่ปลายทางของลูกศรในแผนที่ยุทธศาสตร์หรือส่วนบนสุดของแผนที่ คือ วิสัยทัศน์หรือผลลัพธ์ปลายทาง ของแผนที่ยุทธศาสตร์ที่ต้องการ สำหรับในการพัฒนาระบบสุขภาพการกำหนดแผนที่ยุทธศาสตร์จะต้องพิจารณาปัจจัยที่เกี่ยวข้องด้านอื่นด้วย โดยเฉพาะปัจจัยบ่งชี้ด้านสุขภาพอื่น (Wider Range of Health Determinants) ที่ไม่ใช่ระบบบริการเท่านั้น ดังนั้น จึงควรดำเนินการ (ชูชัย ศรีขำนิ, 2550 : 11) ดังนี้

1. ชักชวน หรือสัมมนาร่วมหาฉันทมติ กับหน่วยงานภายในหรือผู้บริหาร

ระดับกลาง และหาความเห็นร่วมกับชุมชน ประชาคมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหรือหน่วยงานองค์กรที่เกี่ยวข้องให้ได้ข้อสรุปผลลัพธ์ที่ต้องการร่วม (Common Outcomes Desired)

2. กำหนดการตัดสินใจร่วมกับคณะกรรมการบริหารและผู้บริหารสูงสุดขององค์กรเกี่ยวกับการกำหนดวัตถุประสงค์ ตัวชี้วัดและการวัด เป้าหมายของตัวชี้วัด การริเริ่มที่สำคัญ เพื่อให้ตัวชี้วัดที่กำหนดขึ้นบรรลุเป้าหมายสูงสุด (หรือเป้าหมายที่ยอมรับได้) การจัดสรรทรัพยากรเพื่อผลักดันให้เกิดผลลัพธ์ร่วมนั้น

3. เมื่อได้จัดทำร่างแผนที่แล้ว ต้องให้มีการสื่อสารสาระสำคัญและกิจกรรมที่สำคัญ รวมทั้งความคาดหวังทางการบริหารว่าจะต้องการให้บรรลุผลลัพธ์ตามตัวชี้วัดกลยุทธ์ต่างๆ มีกรอบเวลา กรอบความคิดให้เป็นที่เข้าใจและดำเนินไปในแนวเดียวกัน เพื่อให้การเดินทางเป็นไปด้วยความรวดเร็ว และวัดประเมินได้ง่าย

4. กำหนดความรับผิดชอบของหน่วยที่จะไปปฏิบัติการ การส่งข้อมูลเข้าระบบสารสนเทศ มาตรฐานการวัดประเมินและความรับผิดชอบต่อผลลัพธ์การวัดตามตัวชี้วัด

ดังนั้นในการจัดทำแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์ ควรเริ่มต้นด้วยการเขียนโดยลากผังเชื่อมโยงเหตุสู่ผลที่เริ่มต้นจาก จัดทำกลุ่มก้อนสาระสำคัญหรือประเด็นทางยุทธศาสตร์ให้เป็นเรื่องราวครรถองของกลยุทธ์ (Strategic Theme) ตามเป้าหมายในแต่ละมุมมองทั้ง 4 มุมมอง

สรุป สุขภาวะของบุคคลในชุมชน ต้องอาศัยการพัฒนาจากการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ด้านสุขภาวะแบบใหม่ ให้มีลักษณะเป็นองค์รวม กล่าวคือ พัฒนาไปพร้อมๆกันทั้ง 4 ด้านทั้งด้านกาย จิตใจ สังคมและสติปัญญา เพราะในการดำรงชีวิตของคนๆหนึ่งย่อมไม่สามารถแยกร่างกายออกจากจิตใจ ออกจากสติปัญญา และแยกคนออกจากสังคมได้ จึงควรได้มีการส่งเสริมให้บุคคลแต่ละคนมีสุขภาวะไปทั้งชีวิตและสังคมที่เขาอาศัยอยู่จึงจะทำให้บุคคลเหล่านั้นมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

ในการขับเคลื่อนสุขภาวะของบุคคลในชุมชนนั้น มีหลากหลายกลยุทธ์ที่ใช้เป็นวิธีการหรือกิจกรรมในการดำเนินการ แล้วแต่บริบทหรือพื้นที่ท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งแต่ละท้องถิ่นก็ย่อมต้องอาศัยเทคนิคและวิธีการ ไม่เหมือนกัน บางท้องถิ่นใช้กิจกรรมหนึ่งอาจจะประสบความสำเร็จ แต่ในขณะที่บางท้องถิ่นต้องใช้หลายๆกิจกรรม หรือวิธีการที่แตกต่าง เพราะแต่ละชุมชนมีความแตกต่างกัน แต่ก็มีแนวคิดที่สามารถใช้ในการขับเคลื่อนสุขภาวะของบุคคลที่ผู้วิจัยได้อาศัยหลักทฤษฎีแนวคิด เพื่อเป็นฐานคิดในการพัฒนาได้แก่

1. การมีส่วนร่วมของชุมชนหรือประชาชน
2. การจัดการความรู้ของชุมชนหรือประชาชน

3. แผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11

4. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

5. หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

โดยผู้วิจัยใช้หลักทฤษฎีทั้ง 5 ประการนี้เป็นฐานคิดในการออกแบบนวัตกรรม เพื่อพัฒนากลยุทธ์การขับเคลื่อนสุขภาวะชุมชน โดยใช้ศูนย์คุ้มโฮมลูกหลานบ้านเหล่าตั้งเป็นฐาน ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

แนวคิดการขับเคลื่อนสุขภาวะของบุคคลในชุมชน

1. การมีส่วนร่วมของชุมชนหรือของประชาชน

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ได้เน้นการมีส่วนร่วมระหว่างรัฐกับชุมชนหลายประการ ได้แก่ การจัดบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ การรับรู้ข้อมูลสาธารณะหรือสิทธิแสดงความคิดเห็นก่อนดำเนินงานกิจกรรม โครงการต่างๆ ต่อชุมชน เป็นต้นและเนื่องจากกิจกรรมของชุมชนจะเกิดขึ้นได้นั้นย่อมขึ้นอยู่กับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนนั้นๆ ได้ตระหนักถึงปัญหา ความต้องการที่เกิดขึ้นในชุมชนร่วมกันและเป็นพลังผลักดันให้เกิดการรวมกลุ่ม วางแผน โครงการ กิจกรรม และการลงมือปฏิบัติร่วมกันอันเป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกลุ่ม หรือชุมชนไปในทิศทางที่ปรารถนา ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินกิจกรรมการพัฒนานั้น จะต้องเกิดจากแนวคิดหลายๆ ด้าน เพื่อความเข้าใจในการศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมให้ดีขึ้น จึงได้ศึกษาแนวความคิดในด้านต่างๆ ดังนี้

1.1 ความหมายและแนวคิดของการมีส่วนร่วม

จากการสำรวจแนวความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม เห็นได้ว่า ทัศนะของนักวิชาการหลายๆท่าน ได้ให้ความหมายต่างกันออกไปตามมุมมอง และความเข้าใจของแต่ละท่านซึ่งพอที่จะสรุปได้เป็นสองแนวทาง ดังต่อไปนี้

แนวทางหนึ่งเป็นการมองการมีส่วนร่วมว่า เป็นกระบวนการ ที่สนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเป็นการมองที่ตัวบทบาทให้ความสำคัญที่ภาครัฐ

แนวทางที่สองนั้นเป็นการมองที่ตัวผู้ปฏิบัติซึ่งก็คือประชาชนที่เป็นกลไกสำคัญที่สุดของการมีส่วนร่วม และจากการศึกษาแนวคิดของการมีส่วนร่วมที่กล่าวไว้ มีดังต่อไปนี้

สมนึก ปัญญาสิงห์ (2532 : 273) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการที่ประชาชนได้เข้ามามีโอกาสร่วมในการดำเนินงาน เรื่องใดเรื่องหนึ่ง เพื่อให้

บรรลุมิติประสงค์ และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดขึ้น ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และ การเมืองการปกครอง

อภิศักดิ์ ไพฑาคำ (2538 : 65) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเกี่ยวข้อง ทางด้านจิตใจ และอารมณ์ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าว เป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการ ให้บรรลุมิติประสงค์ของกลุมนั้น กับทั้งทำให้เกิดความรู้สึกร่วม รับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย

ชินรัตน์ สมสืบ (2539 : 24) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา ชนบทหมายถึง การให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจในกิจกรรมของ โครงการการดำเนินงานพัฒนา ชนบททุกขั้นตอน ตั้งแต่การวางแผน การดำเนินงาน การใช้ประโยชน์ และการประเมินผล

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2549 : 1) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การ เปิดโอกาสให้ประชาชน ผู้เป็นเป้าหมายของการพัฒนา เข้าไปมีส่วนร่วมใน โครงการพัฒนา ตั้งแต่เริ่มดำเนินโครงการ การประเมิน โครงการ จนเสร็จสิ้นโครงการ โดยมีวัตถุประสงค์ให้ชาว ชุมชน ได้เรียนรู้ ทั้งเรื่องที่ทำ และการทำงานร่วมกัน ซึ่งหากสมประสงค์แล้ว ก็จะทำให้คนเกิด การพัฒนาได้

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2543 : 138) ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วม ในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนาว่า หมายถึง การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมใน กระบวนการ ตั้งแต่เริ่มจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผนการ ตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีในท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตาม ประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการดังกล่าวจะต้องมี ความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

วันชัย วัฒนศัพท์ (2543 : 2) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการซึ่งสาธารณชนมีความห่วงกังวล มีความต้องการ และมีทรัพยากรที่จะมีส่วนร่วมกับ รัฐในการตัดสินใจ กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นกระบวนการสื่อสารสองทางที่มี เป้าหมายโดยรวมเพื่อที่จะให้เกิดการตัดสินใจที่ดีขึ้นและได้รับการสนับสนุนจากสาธารณชน

ดังนั้น เมื่อกล่าวโดยสรุป การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการ ทางสังคม ที่ประชาชน ทั้งระดับปัจเจกบุคคล และระดับกลุ่มคน หรือชุมชน ได้เกิดการเรียนรู้ และพัฒนาความสามารถในการจัดการ การใช้ และรักษาทรัพยากร หรือปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ใน ชุมชนหรือสังคมเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตทางด้านเศรษฐกิจ และสังคมตามความ จำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรี ในฐานะสมาชิกของสังคม อีกทั้งผลของการมีส่วนร่วมยังทำให้เกิด

การรับรู้ การเรียนรู้ และถ่ายทอดภูมิปัญญา ด้วยรูปแบบการกำหนดชีวิตของตนเองทั้งนี้ กระบวนการดังกล่าวต้องกระทำอย่างเป็นขั้นตอนไปที่ละเล็กละน้อยหากต้องการการเปลี่ยนแปลงที่สมบูรณ์ และมั่นคงถาวร

1.2 คุณลักษณะของการมีส่วนร่วม

จากความหมายของการมีส่วนร่วม ดังที่กล่าวมานั้น มีนักคิดทางสังคม ได้กล่าวถึง ลักษณะของการมีส่วนร่วมที่เป็นกระบวนการ ไว้ดังนี้

สมนึก ปัญญาสิงห์ (2532 : 288) สรุปถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมว่า ประกอบด้วย 5 ลักษณะ ได้แก่ การกระทำของประชาชน กล่าวคือ ประชาชนมีโอกาสริเริ่ม ตัดสินใจ วางแผน ดำเนินการ และติดตามผล เป็นต้น จิตสำนึกของประชาชน ที่จะเข้าใจ ความสัมพันธ์ระหว่างตัวเขากับสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และการพัฒนา ว่าจะต้องทำอะไร เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ตนต้องการเปลี่ยนแปลง ความเสมอภาคกันของประชาชน ที่จะมิตีर्थและหน้าที่ของแต่ละคน ตลอดจนมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ โดยเท่าเทียมกัน ความเห็นพ้องต้องกันของประชาชน เมื่อเขารู้สึกว่ากิจกรรม หรือ โครงการนั้นให้ในสิ่งที่เขา ต้องการ อันเป็นแรงจูงใจที่จะทำให้ พวกเขาเข้าร่วมอย่างมีความหวัง และศรัทธาของประชาชน ทั้งนี้จะต้องได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ หรือเอกชน ซึ่งอาจจะเป็น ความคิดเห็น วัสดุอุปกรณ์หรือผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่างๆ

ปาริชาติ วัลย์เสถียร และคณะ (2543 : 146) ได้สรุปถึงลักษณะของการมีส่วนร่วม โดยแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ การสนับสนุนทรัพยากร คือ การสนับสนุนเงิน วัสดุอุปกรณ์ แรงงาน หรือการช่วยทำกิจกรรม คือร่วมกันในการวางแผน ประชุมแสดงความคิดเห็น ดำเนินการติดตามและประเมินผล และอำนาจหน้าที่ของผู้เข้าร่วม คือ การเป็นผู้นำ เป็น กรรมการ เป็นสมาชิก ลักษณะของการมีส่วนร่วมนี้ แสดงถึงระดับอำนาจของผู้เข้าร่วม จึงมีการโต้แย้งว่า การมีส่วนร่วมโดยใช้วิธีการพัฒนาความสามารถของประชาชน เป็นเพียงการเปิดโอกาสเข้าร่วมในการตัดสินใจทางออกที่ควรเป็นคือ การเสริมสร้างพลังอำนาจแก่ประชากร

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าลักษณะของการมีส่วนร่วมนั้นมี 3 ลักษณะคือ ประชาชน คือ ผู้ตัดสินใจ หรือเป็นผู้กำหนดการพัฒนาอย่างเป็นตัวของตัวเองการพัฒนานั้นมุ่งเน้นที่การพัฒนาความสามารถของประชาชน เพื่อการพึ่งตนเอง และการพัฒนาตนเอง และ กระบวนการพัฒนานั้นเป็นการพัฒนาที่เริ่มจากประชาชน โดยรัฐบาลต้องกระจายอำนาจให้แก่ชุมชน

1.3 วัตถุประสงค์ของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมมิใช่เป็นเพียงการสร้างภาคภูมิใจในการได้มีโอกาสเข้าร่วมในส่วนของปัจเจกบุคคล และสร้างความสามัคคีในชุมชนเท่านั้น แต่จะเป็นสิ่งที่จะช่วยในการพัฒนาของรัฐให้ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์และสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนด้วย ซึ่ง บัทนาการ์ และวิลเลียม (Bhatnagar and Williams. 1992 : 112) ได้สรุปถึงวัตถุประสงค์ของการมีส่วนร่วม ได้แก่ เพื่อประสิทธิภาพ คือ การสร้างความเห็นพ้องต้องกัน ความร่วมมือ และความสัมพันธ์ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จได้อย่างราบรื่น โดยการใช้ต้นทุนน้อยที่สุด เพื่อประสิทธิผล คือ สามารถดำเนินโครงการสำเร็จได้ตามเป้าหมาย เพื่อผลประโยชน์ที่ได้รับ คือ ผลประโยชน์ที่ผู้มีส่วนร่วมในโครงการจะได้รับ เพื่อการพึ่งพาตนเอง คือ ความรู้สึกถึงการเป็นอิสระ การตระหนักในตนเองและความรู้สึกเชื่อมั่นของคนในชนบท ที่จะเรียนรู้และวางแผนการดำเนินชีวิตของตนเองเพื่อการให้อำนาจ คือ การให้อำนาจในการจัดการ และเพื่อการสนับสนุน คือ การมีส่วนร่วมจะทำให้ประชาชนในท้องถิ่น รักษา และช่วยกันดำเนินงานโครงการให้ต่อเนื่องต่อไป

ดังนั้น วัตถุประสงค์ของการมีส่วนร่วม จึงต้องดำเนินการให้ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ และสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนด้วยเสมอ เพื่อประสิทธิภาพ ผลประโยชน์ที่ได้รับ การพึ่งพาตนเอง การให้อำนาจ และการสนับสนุน ช่วยกันดำเนินงานโครงการให้ต่อเนื่องต่อไป

1.4 มิติของการมีส่วนร่วม มิติของการมีส่วนร่วมนั้น มีอยู่หลายมิติด้วยกัน ซึ่งสามารถนำแนวคิดของนักวิชาการมากล่าวได้ ดังนี้

อภิศักดิ์ ไพฑา คำ (2538 : 70 - 71) ได้แบ่งมิติของการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ มิติด้านการเตรียมการ เป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องเตรียมพร้อม ก่อนระดมการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ เป็นการให้ความรู้แก่ประชาชน เพื่อปลุกกระตุ้นให้เห็นสภาพปัญหา ที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน ตลอดจนความรู้ และความคิดพื้นฐาน เกี่ยวกับประเด็นปัญหาเหล่านั้น เป็นการรู้จักใช้ความรู้ ความชำนาญ จากแหล่งต่างๆอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้สามารถเรียนรู้เกี่ยวกับปัญหาได้รวดเร็ว และเป็นการตัดสินใจแก้ปัญหาได้ดี และการลงมือปฏิบัติงานจะต้องสามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สำหรับมิติด้านลักษณะของการมีส่วนร่วมนั้นมีหลายระดับ ซึ่งในแต่ละระดับจะเป็นตัวกำหนดบทบาท หน้าที่ ของการมีส่วนร่วมด้วย คือ การเป็นสมาชิก เป็นสมาชิกที่เข้าร่วมประชุม เป็นสมาชิกที่บริจาคเงินช่วยเหลือ เป็นกรรมการ และเป็นประธานกรรมการ มิติด้านแบบอย่างของการมีส่วนร่วม มี 3 แบบ คือ เป็นผู้กระทำ คือ มีส่วนร่วมอย่างแข็งขัน ในกิจกรรม

เป็นผู้รับผลการกระทำ คือ ได้รับผลจากกิจกรรมโดยตรง และเป็นสาธารณชนทั่วไป คือ ประชาชนทั่วไปที่ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรง แต่ว่ามีส่วนสำคัญต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรม และมีมิติด้านขั้นตอนของกระบวนการมีส่วนร่วม พิจารณา คือ ขั้นตอนการจัดตั้งองค์กร เป็นขั้นทำความเข้าใจชุมชน เข้าใจความเป็นไปของชุมชน จำแนกกลุ่มประชาชน เป้าหมาย รวมกลุ่มประชาชนที่เกี่ยวข้องโดยตรง แม้จะมีจำนวนน้อยในระยะแรกก็ตาม ขั้นทำงานสัมฤทธิ์ผล เป็นขั้นที่กลุ่มเล็กๆ ดังกล่าวได้ทำกิจกรรมแล้ว สัมฤทธิ์ผล จึงได้ดึงเอาประชาชนนอกกลุ่ม เข้ามาร่วมกิจกรรมมากขึ้นและขั้นต่อเนื่อง หรือยุติ เป็นขั้นประเมินผลงานของกลุ่ม หากมีประโยชน์ก็ต่อเนื่องหากไร้ประโยชน์ก็ยุติ

ชินรัตน์ สมสืบ (2549 : 1) กล่าวว่า มิติของการมีส่วนร่วมประกอบด้วย 3 ด้าน ได้แก่ ชนิดของการมีส่วนร่วม ได้แก่ การตัดสินใจ การดำเนินการ การใช้ประโยชน์และการประเมินผล วิธีการมีส่วนร่วม ได้แก่ ความสมัครใจ การบังคับ ระยะเวลา ขนาดและระดับ การได้รับอำนาจ และบุคคลที่มีส่วนร่วม ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้อาศัย ข้าราชการนักการเมือง นักวิชาการ ชาวต่างประเทศ

ดังนั้น องค์ประกอบหรือมิติของการมีส่วนร่วมที่แท้จริงของประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกระบวนการพัฒนาชุมชน ได้แก่ การศึกษาและวิเคราะห์ชุมชน การวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาและจัดลำดับความสำคัญของปัญหา การเลือกวิถีและวางแผนในการแก้ปัญหา การดำเนินงาน ตามแผน และขั้นตอนสุดท้าย คือ การติดตามและประเมินผล

1.5 ปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน

มีนักวิชาการที่ได้สรุปแนวคิดให้เห็นถึงปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมไว้หลายทรรศนะด้วยกัน ดังต่อไปนี้

อรพินท์ สพโชคชัย (2538 : 2 - 3) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อม อาจกล่าวได้ว่าเป็นกระบวนการติดต่อสื่อสาร กล่าวคือ การที่สมาชิกทุกคนในชุมชน มีความสามารถ มีโอกาสสื่อความหมาย และเข้าใจข้อมูลเหตุผล ได้ดีซึ่งจะทำให้ชุมชนนั้นๆ สามารถแยกแยะความต้องการ และพัฒนาความสนใจร่วมกัน อันจะนำไปสู่การร่วมดำเนินการหรือกิจกรรมใดๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ดังนั้นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมกล่าวโดยรวมจึงเป็นการพัฒนาวิธีการสื่อสาร ระหว่างฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง หรือการถูกระงับจากภายนอก การพัฒนาที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมจะเกิดขึ้นเมื่อมีการเปิด โอกาสให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้เข้าร่วมในกระบวนการคิด การตัดสินใจอนาคต

โคเฮน และ อัฟฮอฟฟ์ (Cohen and Uphoff.1980 ; Citing Jakariya. 2000 : 10)

สรุปว่าปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนคือ ประสิทธิภาพ การรับรู้ วัฒนธรรมสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ

มอสเซอร์ (Moser, 1989) สรุปว่า ปัจจัยที่มีผลต่อ การมีส่วนร่วมของชุมชน คือ รัฐบาล การควบคุมการเงิน ระบบโครงสร้างของชุมชนและปัจจัยอื่นๆ

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2543 : 7) ได้สรุปปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมไว้ 3 ปัจจัยดังนี้ ได้แก่ ปัจจัยเกี่ยวกับกลไกของรัฐ ทั้งในระดับนโยบาย การดำเนินการ มาตรการและการปฏิบัติที่เอื้ออำนวย หรือสร้างช่องทางการมีส่วนร่วมของประชาชน จำเป็นที่จะต้องทำให้การพัฒนาเป็นระบบเปิดที่มีความเป็นประชาธิปไตย มีความโปร่งใส รับฟังความคิดเห็นของทุกฝ่าย และตรวจสอบได้ ปัจจัยด้านประชากร มีความสำนึกต่อปัญหา และประโยชน์ร่วมมีสำนึกต่อความสามารถ และภูมิปัญญา ในการจัดการปัญหา ซึ่งเป็นผลจากประสบการณ์และการเรียนรู้ รวมทั้งมีการสร้างพลังเชื่อมโยง ในรูปกลุ่ม องค์กร เครือข่าย และประชาคมและปัจจัยด้านนักพัฒนา และองค์กรพัฒนา มีบทบาทในการกระตุ้นส่งเสริมเอื้ออำนวยกระบวนการพัฒนา สนับสนุนข่าวสารและทรัพยากร ตลอดจนร่วมเรียนรู้กับสมาชิกชุมชน

ดังนั้น เมื่อก้าวโดยสรุปถึงปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนนั้น ควรเน้นหลักการจัดการแบบผสมผสานระหว่างการพัฒนาการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมไปพร้อมๆ กัน โดยยึดหลักการการพึ่งตนเองของประชาชนเป็นหลัก ซึ่งถ้าหากคำนึงถึงลักษณะปัจเจกบุคคลเป็นสำคัญ ก็จะสามารถแบ่งปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมออกเป็น 2 ปัจจัยหลักๆ ได้แก่ ปัจจัยภายในตัวบุคคล เกิดจากความต้องการ ความคาดหวัง ความรู้สึกร่วมในสิ่งต่างๆ และปัจจัยภายนอกตัวบุคคล เกิดจากแรงผลักดันจากบุคคลอื่น หรือภาวะบังคับ

1.6 ประโยชน์ของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นเป็นกระบวนการทางสังคม ที่คนในชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตในสังคม หรือชุมชนนั้นอย่างมีศักดิ์ศรี ซึ่งจากการทบทวนเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้น ได้มีนักวิชาการที่กล่าวถึงประโยชน์ของการมีส่วนร่วม ไว้ดังต่อไปนี้

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2534 : 162) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมจะทำให้เกิดผลกระทบ 2 ลักษณะ คือประชาชนมีกำลังใจในการพัฒนา จะทำให้โครงการต่างๆ เป็นที่มั่นใจว่าจะสนองความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง และก่อให้เกิดความภูมิใจในการมีส่วนร่วม ในการกำหนดอนาคตของตนเอง อาจกล่าวได้ว่าประชาชนได้แสดงพลังกลุ่ม ในการระบุปัญหา แนว

ทางแก้ไขซึ่งนับว่าเป็นการระดมทรัพยากรมนุษย์มาใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด และเป็นการพัฒนาคุณภาพประชากร ให้สามารถพึ่งตนเองได้มากที่สุด และชุมชนจะเป็นแกนนำในการพัฒนาเนื่องมาจากการมีส่วนร่วม เป็นมาตรการที่จะนำไปสู่การช่วยเหลือตนเองของชุมชน โดยทำให้ประชาชนได้ตระหนักถึง การพัฒนาคุณค่าของมนุษย์ ในการที่ชุมชนเป็นแกนนำมากกว่าเป็นผู้รับการพัฒนา

วันชัย วัฒนศัพท์ (2544 : 7 - 10) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมจะมีประโยชน์ คือ เพิ่มคุณภาพของการตัดสินใจ ลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียเวลาที่เกี่ยวกับความขัดแย้ง การสร้างฉันทามติและการยอมรับ เพิ่มความง่ายต่อการนำไปปฏิบัติ หลีกเลี่ยงการเผชิญหน้า ดำรงไว้ซึ่งความน่าเชื่อถือ และความชอบธรรม เจ้าหน้าที่ที่ท้องถิ่นสามารถคาดคะเนถึง ความกังวล และค่านิยมของประชาชน ได้ และพัฒนาความเชี่ยวชาญ และความคิดสร้างสรรค์ของสาธารณชน ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนนั้น จะช่วยให้เกิดการแก้ไขปัญหา การจัดการกับความขัดแย้ง ก่อให้เกิดการคิดค้น การเรียนรู้ การสร้างการยอมรับนับถือ ซึ่งจะนำไปสู่การพึ่งตนเอง และการบริหารตนเองได้

1.7 องค์ประกอบของการมีส่วนร่วม

จากแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วม ของนักวิชาการหลายๆคน สามารถสรุป ได้ดังนี้ โคนเฮน และอัฟซอฟฟ์ (Norman and Milton. 1998 : 76 ; Citing Cohen and Uphoff. 1980) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทเพื่อให้เกิดความสำเร็จได้นั้น ควรประกอบด้วยการมีส่วนร่วมใน 4 ด้าน ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ โดยในกระบวนการนี้ ประการแรกสุดที่จะต้องทำคือ การจัดลำดับของความสำคัญต่อจากนั้นก็เลือกนโยบาย และประชากรที่เกี่ยวข้อง การตัดสินใจนี้เป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ต้องดำเนินการไปเรื่อยๆ ตั้งแต่การตัดสินใจในช่วงเริ่มต้น การตัดสินใจช่วงการวางแผนและการตัดสินใจในช่วงการดำเนินการตามแผนที่วางไว้ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ ดำเนินการในส่วนที่เป็นองค์ประกอบของการดำเนินการตามโครงการนี้ เพื่อตอบคำถามว่า ใครจะทำประโยชน์ให้แก่โครงการได้บ้าง และโดยวิธีใด เช่นช่วยเหลือด้านทรัพยากร การบริหารงาน การประสานงานและการขอความช่วยเหลือเป็นต้น การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ ในส่วนที่เกี่ยวกับผลประโยชน์นั้น นอกจากความสำคัญของประโยชน์ในเชิงปริมาณ และในเชิงคุณภาพแล้ว ยังต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่มด้วย ผลประโยชน์ของ โครงการนี้ รวมทั้งผลประโยชน์ที่เป็นทางบวก และผลที่เกิดขึ้นในทางลบที่เป็นผลเสียของโครงการ และสุดท้ายเป็นการมีส่วนร่วมประเมินผล เป็นการควบคุม และตรวจสอบการดำเนินกิจกรรมทั้งหมด ซึ่งสามารถสรุปรูปแบบการมีส่วนร่วมของ

ประชาชน ที่ให้เห็นถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนในขั้นตัดสินใจว่ามีความสำคัญมาก การตัดสินใจจะมีผลต่อการดำเนินการ และการดำเนินการจะมีผลไปยังการรับผลประโยชน์ และการประเมินผลในขณะเดียวกัน การตัดสินใจจะมีผลโดยตรงต่อการรับผลประโยชน์ และการประเมินผลด้วย

สมนึก ปัญญาสิงห์ (2532 : 271 - 272) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม มี 3 องค์ประกอบ ได้แก่ ความร่วมมือ ร่วมใจ คือ การทำงานกับกลุ่มเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ด้วยความตั้งใจ การประสานงาน คือการทำงานกับกลุ่มอยู่ในห้วงเวลา และลำดับเหตุการณ์ที่ทรงประสิทธิภาพ คือถูกจังหวะและเหมาะสม และความรับผิดชอบ คือการทำงานกับกลุ่มด้วยความรู้สึกผูกพันให้ประจักษ์ว่าเชื่อถือไว้ใจได้

อภิศักดิ์ ไผ่ทองคำ (2538 : 66 - 67) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมประกอบด้วย 3 ประการ ได้แก่ การเกี่ยวข้องกับด้านจิตใจ และอารมณ์ เป็นการเกี่ยวข้องกับทั้งตัว ไม่ใช่แค่เพียงกำลังกายหรือทักษะ แต่จะมีความเกี่ยวข้องกับจิต และไม่เพียงแต่เฉพาะด้านงาน การกระทำด้วยความเต็มใจ เนื่องจากการเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น ความคิดสร้างสรรค์ จึงเป็นการกระทำด้วยความเต็มใจมากกว่าความยินยอมที่จะกระทำตามคำสั่ง เป็นการกระทำด้วยความพร้อมใจ การมีส่วนร่วมจึงเป็นความสัมพันธ์ทางอารมณ์ และจิตใจแบบ “ยุคลิวติ” คือมีการติดต่อสื่อสารทั่วไป และกลับระหว่างบุคคลนั้นกับกลุ่ม และสุดท้ายเป็นการมีส่วนร่วมรับผิดชอบ เมื่อเกิดความเกี่ยวข้องกับด้านจิตใจ อารมณ์และได้กระทำการให้แก่สถานการณ์กลุ่มนั้นแล้ว ผู้มีส่วนร่วมจะเกิดความรู้สึกมีส่วนร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มนั้น เพราะการมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการทางสังคมที่บุคคลเข้าไปเกี่ยวข้องกับกลุ่ม และต้องการเห็นผลสำเร็จของงานนั้น

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2538 : 106 - 110) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมมี 5 องค์ประกอบ คือ การมีส่วนร่วมในการระบุปัญหาของส่วนรวมร่วมกัน การมีส่วนร่วมในการวางแผนแนวทาง วิธีการที่จะปฏิบัติ การมีส่วนร่วมในการนำแผนไปปฏิบัติ การมีส่วนร่วมในการติดตามและควบคุมให้เป็นไปตามแผนที่วางไว้ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผลและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2543 : 143) สรุปว่าการมีส่วนร่วมประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน จะเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนได้ร่วมกันเรียนรู้สภาพของชุมชน การดำเนินชีวิต ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการทำงาน และร่วมกันค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา ตลอดจนการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา การมีส่วนร่วมในการวางแผน โดยจะมีการรวมกลุ่มอภิปราย และแสดง

ความคิดเห็นเพื่อการกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงาน และ ทรัพยากรที่จะต้องใช้การมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา โดยการสนับสนุนด้านวัสดุ อุปกรณ์ แรงงาน เงินทุนหรือเข้าร่วมบริหารงาน การใช้ทรัพยากร การประสานงาน และ ดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ทั้งด้านวัตถุและจิตใจ โดยอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันของบุคคล และสังคมและการมีส่วนร่วมในการติดตาม และประเมินผลการพัฒนา เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ทันที

จากข้างต้น จะเห็นว่า องค์ประกอบการมีส่วนร่วม ประกอบด้วย ความสัมพันธ์ทางอารมณ์ และจิตใจ การมีส่วนร่วมในการริเริ่มตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการวางแผนการมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา การมีส่วนร่วมในการสนับสนุน การมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์ การมีส่วนร่วมในการรวบรวมทรัพยากร และการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลการพัฒนา

ดังนั้น เมื่อกล่าวโดยสรุป การมีส่วนร่วม เป็นการจำแนกประเภทของการมีส่วนร่วมที่กล่าวข้างต้น ซึ่งอาจพิจารณาได้เป็น 5 กลุ่ม ดังนี้ กลุ่มที่ 1 จำแนกตามกิจกรรมในการมีส่วนร่วม โดยพิจารณาจากกิจกรรมของโครงการนั้นๆ ว่ามีกิจกรรมอะไรบ้างที่ประชาชนเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องด้วย ซึ่งอาจจะแตกต่างกันไปตามลักษณะของงานหรือ โครงการ แต่โดยทั่วไปแล้วจะเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ การมีส่วนร่วมในการถือผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล กลุ่มที่ 2 จำแนกตามขั้นตอนของการมีส่วนร่วมประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ การมีส่วนร่วมในการริเริ่มงาน โครงการ การมีส่วนร่วมในการวางแผน การมีส่วนร่วมในการดำเนิน โครงการ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ กลุ่มที่ 3 จำแนกตามระดับความสมัครใจในการเข้าร่วม แบ่งออกเป็น การมีส่วนร่วมโดยการสมัครใจ และการมีส่วนร่วม โดยการบังคับ กลุ่มที่ 4 จำแนกตามระดับขององค์การแบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือการมีส่วนร่วมในระดับล่างของกลุ่ม องค์การ เช่น การเป็นสมาชิก การมีส่วนร่วมในระดับกลางของกลุ่ม องค์การ เช่น เป็นกรรมการ และการมีส่วนร่วมในระดับสูงของกลุ่ม องค์การ เช่น เป็นประธานกรรมการ และกลุ่มที่ 5 จำแนกตามประเภทของผู้มีส่วนร่วมแบ่งเป็น 6 ประเภท คือ ผู้ที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่น เจ้าหน้าที่รัฐบาล นักการเมือง นักวิชาการ และชาวต่างชาติ ซึ่งหลักการมีส่วนร่วมดังกล่าวก็ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของคนในองค์กรหรือชุมชน

จากแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมที่กล่าวมานี้ การที่จะกระตุ้นเร้าให้เกิดกิจกรรมของชุมชน และให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมนั้น จำเป็นที่จะต้องคำนึง และมีความเข้าใจในวิถีชีวิต ค่านิยม วัฒนธรรมประเพณีของบุคคล และสังคมนั้นๆ ด้วย ดังนั้นการพัฒนาสิ่งเร้าที่เหมาะสม จะช่วยเสริมสร้างให้สมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมด้วยความสมัครใจ กิจกรรมของชุมชนในชุมชนนั้น เป็นสิ่งที่เปิดโอกาสให้สมาชิกทุกๆ คน ได้มีโอกาสพบปะสังสรรค์แลกเปลี่ยนความคิดเห็น สร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อันจะนำมาสู่ความร่วมมือร่วมใจกัน ในการทำกิจกรรมต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนนั้นๆ เช่น โครงการตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่ผู้วิจัยจะอาศัยหลักการมีส่วนร่วมต่างๆ เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนา กลยุทธ์การขับเคลื่อนสุขภาพของบุคคลในชุมชน

2. การจัดการความรู้ในชุมชน (Knowledge Management : KM)

การจัดการความรู้ คือ การรวบรวมองค์ความรู้ที่มีอยู่ในส่วนราชการซึ่งกระจัดกระจายอยู่ในตัวบุคคลหรือเอกสาร มาพัฒนาให้เป็นระบบ เพื่อให้ทุกคนในองค์กรสามารถเข้าถึงความรู้ และพัฒนาตนเองให้เป็นผู้รู้ รวมทั้งปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะส่งผลให้องค์กรมีความสามารถในการแข่งขันสูงสุด โดยที่ความรู้มี 2 ประเภท คือ

2.1 ความรู้ที่ฝังอยู่ในคน (Tacit Knowledge) เป็นความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ พรสวรรค์หรือสัญชาตญาณของแต่ละบุคคลในการทำความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ เป็นความรู้ที่ไม่สามารถถ่ายทอดออกมาเป็นคำพูดหรือลายลักษณ์อักษรได้โดยง่าย เช่น ทักษะในการทำงาน งานฝีมือ หรือการคิดเชิงวิเคราะห์ บางครั้ง จึงเรียกว่าเป็นความรู้แบบนามธรรม

2.2 ความรู้ที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) เป็นความรู้ที่สามารถรวบรวม ถ่ายทอดได้ โดยผ่านวิธีต่าง ๆ เช่น การบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ทฤษฎี คู่มือต่าง ๆ และบางครั้งเรียกว่าเป็นความรู้แบบรูปธรรม

วิจารณ์ พานิช (2548 : 1) ได้ให้ความหมายของคำว่า การจัดการความรู้ คือ เครื่องมือเพื่อการบรรลุเป้าหมายอย่างน้อย 4 ประการไปพร้อมๆ กัน ได้แก่

- 1) บรรลุเป้าหมายของงาน
  - 2) บรรลุเป้าหมายการพัฒนาคน
  - 3) บรรลุเป้าหมายการพัฒนาองค์กร ไปเป็นองค์กรเรียนรู้ และ
  - 4) บรรลุความเป็นชุมชน เป็นหมู่คณะ ความเอื้ออาทรระหว่างกันในที่ทำงาน
- การจัดการความรู้เป็นการดำเนินการอย่างน้อย 6 ประการต่อความรู้ ได้แก่

1) การกำหนดความรู้หลักที่จำเป็นหรือสำคัญต่องานหรือกิจกรรมของกลุ่มหรือองค์กร

2) การเสาะหาความรู้ที่ต้องการ

3) การปรับปรุง คัดแปลง หรือสร้างความรู้บางส่วน ให้เหมาะต่อการใช้งานของตน

4) การประยุกต์ใช้ความรู้ในกิจการงานของตน

5) การนำประสบการณ์จากการทำงาน และการประยุกต์ใช้ความรู้มาแลกเปลี่ยน

เรียนรู้ และสกัดความรู้ ออกมาบันทึกไว้

6) การจดบันทึก ขุมความรู้ และ แก่นความรู้ สำหรับไว้ใช้งาน และปรับปรุงเป็นชุดความรู้ที่ครบถ้วน ลุ่มลึกและเชื่อมโยงมากขึ้น เหมาะต่อการใช้งานมากยิ่งขึ้น

โดยที่การดำเนินการ 6 ประการนี้บูรณาการเป็นเนื้อเดียวกัน ความรู้ที่เกี่ยวข้องเป็นทั้งความรู้ที่ชัดเจน อยู่ในรูปของตัวหนังสือหรือรหัสอย่างอื่นที่เข้าใจได้ทั่วไป (Explicit Knowledge) และความรู้ฝังลึกอยู่ในสมอง (Tacit Knowledge) ที่อยู่ในคน ทั้งที่อยู่ในใจ (ความเชื่อ ค่านิยม) อยู่ในสมอง (เหตุผล) และอยู่ในมือ และส่วนอื่นๆ ของร่างกาย (ทักษะในการปฏิบัติ) การจัดการความรู้เป็นกิจกรรมที่คนจำนวนหนึ่งทำร่วมกันไม่ใช่กิจกรรมที่ทำโดยคนคนเดียว เนื่องจากเชื่อว่า “จัดการความรู้” จึงมีคนเข้าใจผิด เริ่มดำเนินการ โดยเข้าไปที่ความรู้คือ เริ่มที่ความรู้ นี่คือการผิดพลาดที่พบบ่อยมาก การจัดการความรู้ที่ถูกต้องจะต้องเริ่มที่งานหรือเป้าหมายของงาน เป้าหมายของงานที่สำคัญ คือ การบรรลุผลสัมฤทธิ์ในการดำเนินการตามที่กำหนดไว้ (Operation Effectiveness) และนิยามผลสัมฤทธิ์ ออกเป็น 4 ส่วน คือ

1. การสนองตอบ (Responsiveness) ซึ่งรวมทั้งการสนองตอบความต้องการของลูกค้า สนองตอบความต้องการของเจ้าของกิจการหรือผู้ถือหุ้น สนองตอบความต้องการของพนักงาน และสนองตอบความต้องการของสังคมส่วนรวม

2. การมีนวัตกรรม (Innovation) ทั้งที่เป็นนวัตกรรมในการทำงาน และนวัตกรรมด้านผลิตภัณฑ์หรือบริการ

3. จิตความสามารถ (Competency) ขององค์กร และของบุคลากรที่พัฒนาขึ้น ซึ่งสะท้อนสภาพการเรียนรู้ขององค์กร

4. ประสิทธิภาพ (Efficiency) ซึ่งหมายถึงสัดส่วนระหว่างผลลัพธ์ กับต้นทุนที่ลงไป การทำงานที่ประสิทธิภาพสูง หมายถึง การทำงานที่ลงทุนลงแรงน้อย แต่ได้ผลมากหรือคุณภาพสูง เป้าหมายสุดท้ายของการจัดการความรู้ คือ การที่กลุ่มคนที่ดำเนินการจัดการความรู้ร่วมกัน มีชุดความรู้ของตนเอง ที่ร่วมกันสร้างเอง สำหรับใช้งานของตน คนเหล่านี้จะสร้าง

ความรู้ชิ้นนี้ใช้อยู่ตลอดเวลา โดยที่การสร้างนั้นเป็นการสร้างเพียงบางส่วน เป็นการสร้างผ่านการทดลองเอาความรู้จากภายนอกมาปรับปรุงให้เหมาะกับสภาพของตน และทดลองใช้งานจัดการความรู้ไม่ใช่กิจกรรมที่ดำเนินการเฉพาะหรือเกี่ยวกับเรื่องความรู้ แต่เป็นกิจกรรมที่แทรก/แฝง หรือในภาษาวิชาการเรียกว่า บูรณาการอยู่กับทุกกิจกรรมของการทำงาน และที่สำคัญตัวการจัดการความรู้เองก็ต้องการการจัดการด้วย ตั้งเป้าหมายการจัดการความรู้เพื่อพัฒนางาน พัฒนาคณะ พัฒนาองค์กร เป็นองค์การการเรียนรู้

ความเป็นชุมชนในที่ทำงาน การจัดการความรู้จึงไม่ใช่เป้าหมายในตัวของมันเอง เมื่อไรก็ตามที่มีการเข้าใจผิด เอาการจัดการความรู้เป็นเป้าหมาย ความผิดพลาดก็เริ่มเดินเข้ามา อันตรายที่จะเกิดตามมาคือ การจัดการความรู้เทียม หรือ ปลอม เป็นการดำเนินการเพียงเพื่อให้ได้ชื่อว่ามีการจัดการความรู้ การริเริ่มดำเนินการจัดการความรู้ แรงจูงใจ การริเริ่มดำเนินการจัดการความรู้เป็นก้าวแรก ถ้าก้าวถูกทิศทาง ถูกวิธี ก็มีโอกาสำเร็จสูง แต่ถ้าก้าวผิด ก็จะเดินไปสู่ความล้มเหลว ตัวกำหนดที่สำคัญคือแรงจูงใจในการริเริ่มดำเนินการจัดการความรู้

แนวคิดการดำเนินงานการจัดการความรู้

การจัดการความรู้ เป็นการสร้าง และใช้ความรู้ ณ จุดใช้งาน โดยผู้ทำงาน การจัดการความรู้ ต้องร่วมมือกันทำหลายคน ที่มีความคิดต่างกัน ยังมีความต่าง ยังมีความสร้างสรรค์มาก ต้องใช้กระบวนการแลกเปลี่ยน หรือกระบวนการกลุ่มให้เป็น การจัดการความรู้ ต้องยกระดับความรู้ ทั้งความรู้ฝังลึก และความรู้เปิดเผย ผ่านการปฏิบัติกับการเปิดตำรา มีการขำเอียงของเพื่อน เพื่อนำไปสู่การยกระดับความคิด ในการดำเนินงาน ควรเริ่มต้นด้วยการตั้งเป้าหมายงาน แล้วรวมตัวกันหาวิธีการ วิธีที่ดีที่สุด คือ ดูว่าที่อื่นทำอย่างไร เลียนแบบการปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practices) และทำให้ดีกว่า เมื่อมีความสำเร็จ แม้เพียงเล็กน้อย ก็เฉลิมฉลอง จุดเน้นของการจัดการความรู้มีหลายจุด แต่ละหน่วยงานต้องเลือกจุดเน้นของตนเอง การจัดการความรู้ไม่ได้มีรูปแบบเดียว จะใช้รูปแบบ หรือวิธีการใดกับเป้าหมายที่เราต้องการ

การจัดการความรู้ ต้องเป็น การปฏิบัติ (Action / Work Based) ต้องเน้น การจัดการความรู้ ณ จุดทำงาน ตัวผู้ปฏิบัติงานเป็นผู้สำคัญที่สุด โดยมีหัวหน้าผู้ปฏิบัติการ (Facilitator) เป็นผู้อำนวยการความสะดวก นำความรู้ขององค์กร และความรู้จากโลกภายนอก มาใช้ในการทำงาน ให้สอดคล้องกับบริบท บริบทขององค์กรไม่เน้น ความไม่แน่นอนกับอนาคต เป็นพลังที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ ในการจดบันทึก ข้อเสียคือ มักจะบันทึกปริมาณ จำนวน ละเลย ปรากฏการณ์ ที่เป็นปฏิสัมพันธ์ เรื่องราว ความรู้สึกที่เกิดขึ้น สิ่งเหล่านี้ หากบันทึกไว้ จะเกิดพลังมหาศาล เป็นข้อมูลคุณภาพ

คำหลัก คือ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้(Knowledge Sharing) ระหว่างกัน ผ่านการทำงานร่วมกัน วิธีการใดก็ตาม ที่มีเป้าหมายพัฒนางานของกลุ่ม หรือของตน ผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์ หรือความรู้ที่เกิดจากการทำงาน ถือเป็นจัดการความรู้ทั้งสิ้น วิธีการจัดการความรู้มีหลายวิธี ไม่ควรเน้นใช้วิธีการที่ชื่อ โฟเราะ โก่อ้เก้ หรือใช้เทคโนโลยีใดๆ ควรเน้นความง่าย และเรียบง่าย ในช่วงเริ่มต้น แล้วค่อยๆ ใช้วิธีการที่ยาก หรือซับซ้อนขึ้น ตามความจำเป็น ซึ่งมีวิธีการดังนี้ (วิจารณ์ พานิช. 2553 : 3 - 4)

1. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จากวิธีการทำงานแบบการปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practices)
2. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ใน ชุมชนนักปฏิบัติ (Community of Practice - CoP)
3. วงจรแลกเปลี่ยนเรียนรู้ยกกำลังสาม

1. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากวิธีการทำงานแบบการปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practices)

วิธีการที่เป็นการปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practices) คือ วิธีการที่เกิดผลงานในลักษณะที่น่าภูมิใจ น่าชื่นชม ผลสัมฤทธิ์สูง ประสิทธิภาพสูง หรือคุณภาพสูงองค์กรขนาดใหญ่ ต้องการ Best Practices ของการทำงานเรื่องต่างๆ นำมากำหนดเป็นมาตรฐานการทำงาน จัดให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระหว่างทีมเจ้าของการปฏิบัติที่เป็นเลิศ(Best Practices) กับทีมอื่นๆ ให้ทีมอื่นๆ สามารถปฏิบัติตามมาตรฐานได้ และยิ่งกว่านั้น ต้องส่งเสริมให้มีการพัฒนาการปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practices) ใหม่ขึ้น ให้เป็นวิธีการที่ดีกว่าเดิม เป็นวงจรเรื่อยไปไม่สิ้นสุดในองค์กรขนาดใหญ่ การนำวิธีการทำงาน และประสบการณ์ทำงาน โดยวิธีการที่เป็นการปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practices) เขียนเป็นเอกสารขึ้นไว้บน อินเทอร์เน็ต (Internet) หรือ เว็บไซต์ (Website) ให้พนักงานใช้ รหัสผ่าน (Password) เข้ามาดูได้ตลอดเวลา จะช่วยอำนวยความสะดวก การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของพนักงาน

แนวทางการจัดการความรู้โดยการปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practices)

- 1.1 เสาะหา มีเกณฑ์ในการคัดเลือก ต้องคัดเลือกอย่างตรงไปตรงมา
- 1.2 เป็นการปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practices) ที่เกิดขึ้นจากกลุ่ม มีเรื่องราวของกระบวนการพัฒนางาน ผ่านความยากลำบาก (ล้มเหลว) มีการฟันฝ่าจนกว่าจะบรรลุผล มีเรื่องราวให้เล่าเพื่อสะท้อนวิธีคิด วิธีปรึกษาหารือ คึงเอาความรู้ฝังลึก จากสมาชิกกลุ่ม และค้นคว้าความรู้จากภายนอกมาใช้งาน ในการประชุมเสนอผลงาน ต้องเตรียมตัว และกระตุ้นให้มีการซักถาม แลกเปลี่ยน กัน ให้มาก และมีผู้ทรงคุณวุฒิคอยกระตุ้น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และชี้ประเด็นเพื่อยกระดับความรู้ โดยใช้ตัวอย่างคำถาม เช่น

1) มีใคร หรือเหตุการณ์ใดที่เป็นตัวกระตุ้น ให้เกิดการพัฒนางานจนเกิด Best Practices อย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ในช่วงเวลาของการพัฒนาดังกล่าว ใครบ้างเข้ามามีส่วนร่วม ร่วมอย่างไร เกิดกระบวนการอะไรบ้าง ที่เป็นปัจจัยสำคัญ นำไปสู่ความสำเร็จ ความยากลำบาก ที่ต้องเผชิญคืออะไรบ้าง ได้เอาชนะอุปสรรคนั้นอย่างไร

2) ใช้ความรู้อะไรบ้าง ในการดำเนินกิจกรรมดังกล่าว เอาความรู้เหล่านั้นมาจากไหน

3) มีแผนจะทำให้ดียิ่งขึ้นอย่างไร ต้องการความช่วยเหลืออะไรบ้าง

4) คิดว่า มีหน่วยงานใดบ้างที่น่าจะเรียนรู้ จากกิจกรรมของกลุ่มของท่านได้

5) มีความรู้อะไรบ้างที่พร้อมจะแลกเปลี่ยน กับเพื่อนร่วมงานในหน่วยงานอื่น ภายในองค์กร

6) มีการสร้างเงื่อนไข หรือบรรยากาศให้ผู้ร่วมประชุม นำเอาความรู้ที่ได้จากการแลกเปลี่ยน ไปปฏิบัติ เพิ่มพูนความรู้ฝังลึกของกลุ่ม และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอย่างต่อเนื่อง

2. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยการทำกิจกรรม "ชุมชนนักปฏิบัติ"

ชุมชนนักปฏิบัติ (Community of Practices-CoP) เป็นการรวมตัวกันของผู้ปฏิบัติงาน คล้ายๆ กัน หรือต้องใช้ความรู้ ในลักษณะคล้ายคลึงกัน แลกเปลี่ยนความรู้ และประสบการณ์ กันอย่างสม่ำเสมอ ชุมชนนักปฏิบัติ (Community of Practices) อาจเป็นชุมชนที่สนใจปัญหา เดียวกัน เช่น CoP เรื่อง การดูแลผู้ป่วยโรคเบาหวานที่กำลังจัดตั้งขึ้น โดย พรพ. หรือ อาจเป็น ชุมชนที่สนใจชุดความรู้ (Knowledge Domain) ชุดเดียวกัน แต่ทำงานอยู่ในต่างหน้าที่ เผชิญ ปัญหาคนละปัญหา เช่น ชุมชนนักปฏิบัติ(CoP) เรื่อง การดูแลผู้ป่วยที่ใช้เครื่องช่วยหายใจ อาจมี สมาชิกจาก หออภิบาล และหอผู้ป่วยอายุรกรรม หอผู้ป่วยกุมารเวชกรรม หอผู้ป่วยนรีเวชกรรม เป็นต้น วิธีการแลกเปลี่ยนอย่างค่อยเป็นค่อยไป (Low Tech) คือ นัดประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กันอย่างสม่ำเสมอ เช่น ทุกวันศุกร์ 17.00 - 19.00 น. เอาอาหารเย็นมารับประทานร่วมกัน และมี คนมาเล่าประสบการณ์ของคน 2 คน เป็นเครื่องมือเริ่มประเด็น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

3. วงจรแลกเปลี่ยนเรียนรู้ยกกำลังสาม

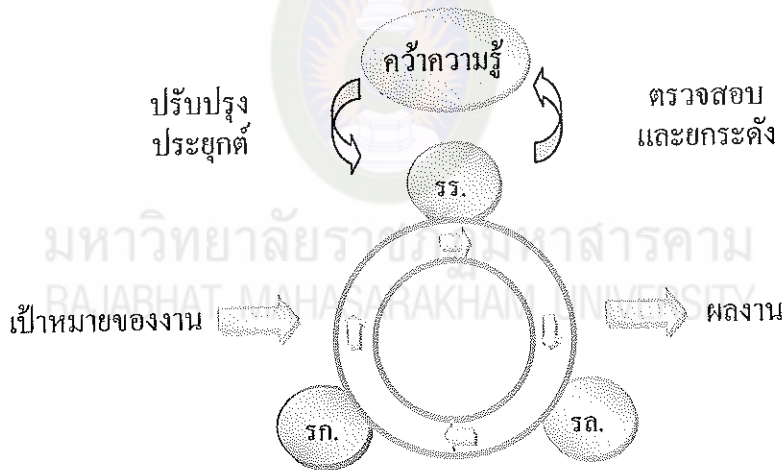
การดำเนินการจัดการความรู้ในองค์กร ควรใช้หลักการ "พลังสาม รวมเป็นหนึ่งเดียว" กล่าวคือ

3.1 ใช้พลังของ "ระบบงานประจำ" ซึ่งมีการทำงานตามกฎระเบียบ มีรูปแบบที่ชัดเจน

3.2 ใช้พลังของ "ระบบแห่งความสร้างสรรค์" มีการทดลองรูปแบบใหม่ๆ ของการทำงาน เป็นโครงการของทีม (Project Team) ทำงานมุ่งเป้าในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ภายใต้แนวคิดของ ระบบที่ซับซ้อน และปรับตัว (Complex-Adaptive System)

3.3 ใช้พลังสร้างสรรค์ที่มีอยู่แล้ว ภายในองค์กร ในรูปของการรวมตัวกันเอง เป็นกลุ่มสร้างสรรคงาน หรือเสาะหาการดำเนินการที่มีคุณภาพสูง (Best Practices) ในเรื่องต่างๆ มาขยายผล เชื่อมโยงกับระบบงานประจำ และระบบแห่งการสร้างสรรค์ เน้นที่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ที่จะนำไปสู่การพัฒนา Best Practices จากการเรียนรู้ จากการทำงานภายในองค์กร และจากการ "ตรวจจับ" (Capture) ความรู้จากภายนอกองค์กร เอามาปรับใช้ในการทำงาน

นอกจากนี้ยังสามารถใช้วงจรแห่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการจัดการความรู้ ได้ดังนี้ ในวงล้อหลัก ใช้พลังของการเรียนรู้ร่วมกัน (ของทีมงาน) ทั้งเรียนรู้ร่วมกันก่อนเริ่มงาน - รก. (Learning Before) เรียนรู้ร่วมกันระหว่างทำงาน - รร. (Learning During) และเรียนรู้ร่วมกันหลังงานชิ้นนั้นสำเร็จ - รล. (Learning After)

ภาพที่ 1 วงจรการเรียนรู้ร่วมกัน
(วิจารณ์ พานิช. 2553 : 10)

เป้าหมายของวงจรนี้ เพื่อเป็นวงล้อหมุนให้เป้าหมายของงาน ที่กำหนดไว้ไปสู่ความสำเร็จ ในลักษณะที่เป็นความสำเร็จระดับนำภูมิใจ ที่น่าชื่นชม การเรียนรู้ร่วมกันก่อนเริ่มงาน ใช้เทคนิคที่เรียกว่า เพื่อนช่วยเพื่อน (Peer Assist) คือ ทีมที่จะทำงานชิ้นนั้น เสาะหากกลุ่มหรือทีมงานที่มีความสามารถในการทำงานนั้น ในระดับการปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practices) ซึ่งอาจเป็นกลุ่มภายในองค์กรเดียวกัน หรือกลุ่มภายนอกองค์กรก็ได้

การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างทำงาน ใช้เทคนิคที่เรียกว่า เรียนรู้โดยการสำรวจการปฏิบัติงาน หรือ AAR (After Action Review) และการเรียนรู้ร่วมกัน หลังจากงานสำเร็จ วงจรแลกเปลี่ยนเรียนรู้พลังงาน เมื่อทำต่อเนื่องกันอย่างสม่ำเสมอ จะเกิดพลังมาก แต่ยังไม่พอ ต้องใช้พลังของอีกวงจรหนึ่ง คือ วงจร "คว่ำ" (Capture) ความรู้จากภายนอก ทั้งที่เป็นความรู้ในกระดาษ และความรู้ในคน เามาปรับปรุงใช้งานให้เหมาะสม กับสถานการณ์ของเรา และคอย "คว่ำ" ความรู้ที่เกิดจากการทำงานของเรา เามาตีความแลกเปลี่ยนยกระดับความรู้ ความเข้าใจ และบันทึกไว้เป็นองค์ความรู้ ที่สั่งสมไว้ภายในกลุ่ม และภายในองค์กร ให้สามารถนำไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กัน ได้อย่างกว้างขวางขึ้น และพร้อมที่จะให้กันมาใช้ ได้ทันการณ์ ต้องหมุนวงจรทั้ง 2 เข้าเป็นวงจรเดียวกัน หรือส่งเสริมซึ่งกันและกัน ทำอย่างต่อเนื่องไม่หยุดยั้ง จะเกิดผลสำเร็จ

สรุปแนวทางการจัดการความรู้มี 3 ประเภท คือ โดยการใช้ปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practices) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยการทำกิจกรรมชุมชนนักปฏิบัติ (Community of Practices - CoP) และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ยกกำลังสาม ซึ่งทั้งสามวิธีนี้องค์กรสามารถนำการจัดการความรู้ไปปรับประยุกต์ใช้ในการพัฒนาองค์กรและพัฒนาชุมชนขององค์กรได้ตามบริบทของตนเอง

องค์ประกอบสำคัญของการจัดการความรู้ (Knowledge Process)

1. คน ถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดเพราะเป็นแหล่งความรู้ และเป็นผู้นำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์
  2. เทคโนโลยี เป็นเครื่องมือเพื่อให้คนสามารถค้นหา จัดเก็บ แลกเปลี่ยน รวมทั้งนำความรู้ไปใช้ได้ง่าย และรวดเร็วขึ้น
  3. กระบวนการความรู้ เป็นการบริหารจัดการ เพื่อนำความรู้จากแหล่งความรู้ไปให้ผู้ใช้ เพื่อทำให้เกิดการปรับปรุง และนวัตกรรม
- องค์ประกอบทั้ง 3 ส่วนนี้ จะต้องเชื่อมโยงและบูรณาการอย่างสมดุล เพราะการจัดการความรู้ เป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งของการพัฒนาคุณภาพงาน

เป้าหมายของการจัดการความรู้

การจัดการความรู้มีเป้าหมาย 3 ประการใหญ่ๆ ได้แก่

1. เพื่อพัฒนางาน ให้มีคุณภาพและผลสัมฤทธิ์ยิ่งขึ้น
2. เพื่อการพัฒนาคน คือ พัฒนาผู้ปฏิบัติงาน ซึ่งในที่นี้คือ พนักงานทุกระดับ แต่ที่จะได้ประโยชน์มากที่สุด คือ พนักงานชั้นผู้น้อย และระดับกลาง
3. เพื่อการพัฒนา "ฐานความรู้" ขององค์กร หรือหน่วยงาน เป็นการเพิ่มพูนทุนความรู้

หรือทุนปัญญาขององค์กร ซึ่งจะช่วยให้องค์กรมีศักยภาพในการฟื้นฝ่า ความยากลำบาก หรือความไม่แน่นอนในอนาคตได้ดียิ่งขึ้น

จากเป้าหมายของการจัดการความรู้ดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่าการจัดการความรู้แบ่งได้ เป็น 3 ยุค ดังนี้ (วิจารณ์ พานิช, 2553 : 11)

ยุคที่ 1 อาจเรียกชื่อว่า ยุคก่อนการจัดการความรู้ (Pre-SECI) การจัดการความรู้ เน้น ที่การจัดการสารสนเทศ (Information Management) เพื่อใช้ในเทคโนโลยีช่วยการตัดสินใจของ คน เริ่มเมื่อประมาณ 15-20 ปีที่แล้ว

ยุคที่ 2 อาจเรียกชื่อว่า ยุคกลางของการจัดการความรู้ (SECI) มองว่าความรู้แบ่ง ออกเป็น 2 แบบ คือ ความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) กับความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) การจัดการความรู้เน้นการเปลี่ยนความรู้ฝังลึก เป็นความรู้ชัดแจ้ง และวนกลับหมุนเป็น "เกลียว ความรู้" (Knowledge Spiral) เป็นยุคที่เชื่อมโยงการจัดการความรู้เข้ากับ การรีอปรับ (Re-Engineering) กระบวนการปฏิบัติงาน เพื่อบรรลุประสิทธิภาพ (Efficiency) สูงสุด

ยุคที่ 3 อาจเรียกชื่อว่า ยุคหลังการจัดการความรู้ (Post-SECI) มองว่าความรู้ไม่แบ่ง ชั่ว เป็นความรู้ชัดแจ้ง และความรู้ฝังลึก แต่มีคุณสมบัติทั้งสองอยู่ด้วยกัน เน้นการจัดการความรู้ เพื่อการใช้งาน เวลานั้น (Just-In-Time KM) และเน้นที่ประสิทธิผล (Effectiveness) ของงาน

การจัดการความรู้ทั้ง 3 ยุค ล้วนเน้นที่การแสวงหาความรู้ของคน ในการทำงานที่จะพัฒนาคน ให้มีความเป็นอยู่ที่ดียิ่งขึ้น ซึ่งในการจัดการความรู้ต้องอาศัยการมองอย่างรอบด้าน และมีหลักยึด ดังนี้

หลักการ 4 ประการ ของการจัดการความรู้ ได้แก่

1. ให้คนหลากหลายทักษะ หลากหลายวิธีคิด ทำงานร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ การจัดการความรู้ที่มีพลัง ต้องทำโดยคนที่มีพื้นฐานแตกต่างกัน มีความเชื่อ หรือวิธีคิดแตกต่างกัน (แต่มีจุดรวมพลัง คือ มีเป้าหมายอยู่ที่งานด้วยกัน) ถ้ากลุ่มที่ดำเนินการจัดการความรู้ ประกอบด้วยคนที่คิดเหมือนๆ กัน การจัดการความรู้จะไม่มีพลัง ในการจัดการความรู้ ความแตกต่างหลากหลาย (Heterogeneity) มีคุณค่ามากกว่าความเหมือน (Homogeneity)

2. ร่วมกันพัฒนาวิธีการทำงานในรูปแบบใหม่ๆ เพื่อบรรลุประสิทธิผลที่กำหนดไว้ หรือฝันว่าจะได้ ในการจัดการสมัยใหม่ ประสิทธิผลประกอบด้วย องค์ประกอบ 4 ประการ คือ

2.1 การตอบสนองความต้องการ (Responsiveness) ซึ่งอาจเป็นความต้องการ ของลูกค้า ความต้องการของสังคม หรือความต้องการที่กำหนด โดยผู้บริหารองค์กร

2.2 นวัตกรรม (Innovation) ซึ่งอาจเป็นนวัตกรรมด้านผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ หรือวิธีการใหม่ๆ ก็ได้ ชี้ความสามารถ (Competency) ขององค์กร ประสิทธิภาพ (Efficiency) ในการทำงาน

3. ทดลองและเรียนรู้ เนื่องจากกิจกรรมการจัดการความรู้ เป็นกิจกรรมสร้างสรรค์ ซึ่งหมายความว่าต้องคิดแบบเพื่อฝัน จึงต้องมีวิธีการดึงกลับมาสู่ความเป็นจริงในโลก หรือในสังคม โดยการทดลองทำเพียงน้อยๆ ซึ่งถ้าล้มเหลว ก็ก่อผลเสียหายไม่มากนัก ถ้าได้ผลไม่ดีก็ยกเลิกความคิดนั้น ถ้าได้ผลดี จึงขยายการทดลองเป็นทำมากขึ้น จนในที่สุด ขยายเป็นวิธีทำงานแบบใหม่ หรือได้ การปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practices) ใหม่แน่นอน

4. นำความรู้จากภายนอกอย่างเหมาะสม โดยต้องถือว่า ความรู้จากภายนอกยังเป็นความรู้ที่ยัง ดิบอยู่ ต้องเอามาทำให้สุก ให้พร้อมใช้ในบริบทของเรา โดยการเติมความรู้เชิงบริบทลงไป

ผลของการจัดการความรู้มีอย่างน้อย 4 ประการ

1. ผลสัมฤทธิ์ของงาน เกิดผลสำเร็จในระดับดีมาก ขึ้นไปถึงขั้นนำภาคภูมิใจหรือระดับนวัตกรรม

2. พนักงาน เกิดการพัฒนา การเรียนรู้ เกิดความมั่นใจตนเอง เกิดความเป็นชุมชนในหมู่ผู้ร่วมงาน เป็นบุคคลเรียนรู้

3. ความรู้ ของบุคคล และขององค์กร ได้รับการยกระดับ มีการตั้งสอน และจัดระบบให้พร้อมใช้

4. องค์กร หรือหน่วยงาน มีสภาพเป็นองค์กรเรียนรู้

กิจกรรมการจัดการความรู้ที่ทำกันอยู่ในองค์กร ในต่างประเทศเป็นแพชชั่นนั้น เมื่อประเมินผล พบว่า เพียงประมาณร้อยละ 20 เท่านั้น ที่ประสบผลสำเร็จ แสดงว่า การจัดการความรู้ มีทั้งที่เป็นการจัดการความรู้ที่ดี ก็กับการจัดการความรู้ที่เลว การดำเนินการจัดการความรู้ตามแพชชั่นตามๆ กันไป หรือเลียนแบบกัน เป็นการจัดการความรู้ที่เลว และผู้ให้บริการที่ปรึกษาด้านการจัดการความรู้ ก็มีทั้งที่รู้จริง และรู้ไม่จริง

สรุปได้ว่าการจัดการความรู้ เป็นเครื่องมือระดมความรู้ในคน (Tacit Knowledge) และความรู้ในกระดาษ (Explicit Knowledge) ทั้งที่เป็นความรู้ของกลุ่มผู้ร่วมงาน เอามาใช้งาน และยกระดับความรู้ของบุคคล ของกลุ่มผู้ร่วมงาน และขององค์กร ทำให้งานมีคุณภาพสูงขึ้น พนักงานเป็นบุคคลเรียนรู้และองค์กรเป็นองค์กรเรียนรู้ การจัดการความรู้เป็นทักษะสืบส่วน เป็นความรู้เชิงทฤษฎีเพียงส่วนเดียว ซึ่งการจัดการความรู้จะคงอยู่ในลักษณะ "ไม่ทำ-ไม่รู้"

3. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555–2559) ได้จัดทำขึ้นในช่วงเวลาที่ประเทศไทยต้องเผชิญกับสถานการณ์ทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรงกว่าช่วงที่ผ่านมา ในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8–10 สังคมไทยได้เผชิญเหตุหลัก "ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง" ไปประยุกต์ใช้อย่างกว้างขวางในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับปัจเจก ครอบครัวชุมชน สังคม จนถึงระดับประเทศ ซึ่ง ได้มีส่วนเสริมสร้างภูมิคุ้มกันและช่วยให้สังคมไทยสามารถยืนหยัดอยู่ได้อย่างมั่นคงท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 ทุกภาคส่วนในสังคมไทยเห็นพ้องร่วมกันน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นปรัชญานำทางการพัฒนาประเทศอย่างต่อเนื่อง เพื่อมุ่งให้เกิดภูมิคุ้มกันและมีการบริหารจัดการความเสี่ยงอย่างเหมาะสม เพื่อให้การพัฒนาประเทศสู่ความสมดุลและยั่งยืน

ในการจัดทำแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 ครั้งนี้ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของภาคีการพัฒนาทุกภาคส่วน ทั้งในระดับชุมชน ระดับภาค และระดับประเทศในทุกขั้นตอนของแผนฯ อย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง เพื่อร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์และทิศทางการพัฒนาประเทศ รวมทั้งร่วมจัดทำรายละเอียดยุทธศาสตร์ของแผนฯ เพื่อมุ่งสู่ "สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ด้วยความเสมอภาค เป็นธรรม และมีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง" การพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 จึงเป็นการนำภูมิคุ้มกันที่มีอยู่ พร้อมทั้งเร่งสร้างภูมิคุ้มกันในประเทศให้เข้มแข็งขึ้น เพื่อเตรียมความพร้อมคน สังคม และระบบเศรษฐกิจของประเทศให้สามารถปรับตัวรองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนและสังคมไทยให้มีคุณภาพ มีโอกาสเข้าถึงทรัพยากร และได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างเป็นธรรม รวมทั้งสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจด้วยฐานความรู้ เทคโนโลยี นวัตกรรม และความคิดสร้างสรรค์ บนพื้นฐานการผลิตและการบริโภคที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ขณะเดียวกัน ยังจำเป็นต้องบริหารจัดการแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 ให้บังเกิดผลในทางปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม ภายใต้หลักการพัฒนาพื้นที่ภารกิจ และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคมไทย ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาเพื่อประโยชน์สุขที่ยั่งยืนของสังคมไทยตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11
วิเคราะห์ไว้ มีดังต่อไปนี้

1. การเปลี่ยนแปลงสถานะด้านการบริหารจัดการการพัฒนาประเทศ

ประชาชนมีความตื่นตัวทางการเมืองสูงขึ้น แต่ความขัดแย้งทางการเมือง ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังคงอยู่และส่งผลต่อเศรษฐกิจ การดำรงชีวิตของประชาชน และความเชื่อมั่นของนานาชาติประเทศรวมทั้งความสงบสุขของสังคมไทย ขณะที่ประสิทธิภาพภาครัฐมีการเปลี่ยนแปลงในภาพรวมที่ดีขึ้นแต่ขีดความสามารถในการป้องกันการทุจริตต้องปรับปรุง การกระจายอำนาจประสบความสำเร็จในเรื่องการเพิ่มรายได้ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แต่มีความล่าช้าในการถ่ายโอนภารกิจและมีความไม่ชัดเจนในการแบ่งบทบาทหน้าที่กับราชการส่วนกลาง ขณะเดียวกัน การคอร์รัปชันยังคงเป็นปัญหาสำคัญของไทยและเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศ

2. โครงสร้างประชากรที่มีวัยสูงอายุเพิ่มขึ้น ขณะที่ประชากรวัยเด็กและวัยแรงงาน

ลดลง ประเทศไทยจะเป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ในปี 2568 ขณะที่สัดส่วนประชากร วัยเด็กและวัยแรงงานลดลงอย่างต่อเนื่องในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 อาจกระทบต่อความต้องการ แรงงานในระบบเศรษฐกิจในอนาคต การแข่งขันเพื่อแย่งชิงแรงงานจะมีมากขึ้น โดยเฉพาะแรงงาน คุณภาพ ภาครัฐและครัวเรือนจะมีการค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น ในการดูแลและพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ในด้านต่าง ๆ

3. วิฤตคามเสื่อมถอยด้านคุณธรรมและจริยธรรม และมีการเปลี่ยนแปลงทาง

วัฒนธรรมที่หลากหลายรวมถึงเผชิญปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติดและการเพิ่มขึ้นของการพนัน โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชนแต่คนไทยตื่นตัวทางการเมืองและให้ความสำคัญกับความรับผิดชอบต่อสังคมและธรรมาภิบาลมากขึ้น

4. การเปลี่ยนแปลงสถานะด้านเศรษฐกิจ อัตราการขยายตัวและเสถียรภาพทาง

เศรษฐกิจของประเทศไทยอยู่ในเกณฑ์ดี ภาคอุตสาหกรรมเป็นภาคการผลิตที่มีบทบาทสูง ภาคเกษตรเป็นแหล่งสร้างรายได้หลักของประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศและเป็นฐานในการสร้างมูลค่าเพิ่มของภาคอุตสาหกรรม ภาคบริการมีบทบาทสำคัญในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่เศรษฐกิจ ขณะที่การเชื่อมโยงเศรษฐกิจในประเทศกับต่างประเทศทำให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ โดยเฉพาะด้านการค้าและการลงทุน สำหรับการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศยังคงมีบทบาทสำคัญต่อการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจไทย แต่ภาวะเศรษฐกิจโลกที่ตกต่ำและขีดความสามารถในการแข่งขันลดลง ทำให้บทบาทของการลงทุนในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจมีแนวโน้มลดลง อย่างไรก็ตาม ระบบเศรษฐกิจของไทยมีความอ่อนแอด้านปัจจัยสนับสนุนในส่วนองวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีคุณภาพการบริการของโครงสร้าง

พื้นฐาน กฎหมาย กฎ และระเบียบทางเศรษฐกิจที่ไม่เอื้อต่อการจัดระบบการแข่งขันที่เป็นธรรม และเหมาะสมกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

5. การเปลี่ยนแปลงสภาวะด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทุนทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศส่งผลซ้ำเติมให้ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรุนแรง กระทบต่อผลผลิตภาคเกษตรและความยากจน การบริหารจัดการทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ขณะที่มีความขัดแย้งทางนโยบายในการบูรณาการการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมกับการพัฒนาเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตามประเทศไทย ยังมีความมั่นคงด้านอาหาร แม้จะต้องเผชิญกับความท้าทายจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศและความต้องการพืชพลังงาน

จากวิกฤตความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้กำหนด 7 ยุทธศาสตร์หลักที่จะพัฒนาประเทศ มีดังนี้

1. การสร้างฐานการผลิตให้เข้มแข็ง สมดุล อย่างสร้างสรรค์
2. การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการผลิต การค้า การลงทุน
3. การพัฒนาคุณภาพคน ทั้งความรู้คู่คุณธรรม
4. สังคม มั่นคงเป็นธรรม มีพลังและเอื้ออาทร
5. เน้นการผลิตและบริ โภคที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม
6. มีความมั่นคงของพลังงานและอาหาร
7. เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ

จาก 7 ยุทธศาสตร์หลักดังกล่าว สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้สำรวจ วิเคราะห์ และนำเสนอประเด็นเกี่ยวกับความท้าทายและโอกาสของประเทศไทยหลังวิกฤตเศรษฐกิจรวมถึงการส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นทางเลือกของเศรษฐกิจไทย การเตรียมการสำหรับภาวะโลกร้อนและสร้างโอกาสการพัฒนา การออกแบบสถาปัตยกรรมทางสังคมให้เป็นทางเลือกใหม่ของคนไทย และสร้างสัญญาประชาคมใหม่ให้เป็นพลังขับเคลื่อนสังคมไทยสู่สมดุล โดยสามารถกำหนดประเด็นยุทธศาสตร์หลักการพัฒนาในช่วงแผนฯ 11 ดังนี้

1. ความท้าทายหลังวิกฤตเศรษฐกิจ : โอกาสของประเทศไทย

การจัดทำวิสัยทัศน์ประเทศไทยสู่ปี 2570 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้ประเมินแนวโน้มหลักที่ประเทศไทยและโลกอาจต้องเผชิญใน 20 ปีข้างหน้า

7 ประการ

1.1 การรวมตัวทางเศรษฐกิจในภูมิภาค ซึ่งส่งผลให้มีความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศในอนุภูมิภาคเพิ่มมากขึ้นและทำให้เศรษฐกิจในภูมิภาคเอเซียมีแนวโน้มที่จะขยายตัวอย่างรวดเร็ว

1.2 เศรษฐกิจโลกจะเปลี่ยนศูนย์กลางอำนาจมาอยู่ที่ประเทศแถบเอเซียมากขึ้น

1.3 การเปลี่ยนแปลงด้านการเงินโลกซึ่งจะมีความผันผวนและความเสี่ยงมากขึ้น

1.4 ประชากรสูงอายุของโลกเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งจะเป็ปัญหาใหญ่ของประเทศที่พัฒนาแล้วทั้งทางด้านเศรษฐกิจสังคมและการเมือง แต่จะเป็นโอกาสของประเทศไทยในการให้บริการผู้สูงอายุ

1.5 ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีกับการดำรงชีวิตของมนุษย์ซึ่งประเทศไทยต้องเตรียมความพร้อม

1.6 แนวโน้มปัญหาด้านพลังงานซึ่งจะมีผลต่อภาวะเศรษฐกิจและสังคมของโลก

1.7 ปัญหาภัยคุกคามจากภาวะโลกร้อนซึ่งส่งผลกระทบต่อธรรมชาติ เศรษฐกิจ และคุณภาพชีวิต

2. เศรษฐกิจสร้างสรรค์ : ทางเลือกเศรษฐกิจไทย

เศรษฐกิจสร้างสรรค์ คือ แนวคิดการขับเคลื่อนเศรษฐกิจบนพื้นฐานของการใช้องค์ความรู้ (Knowledge) การศึกษา (Education) การสร้างสรรค์งาน (Creativity) และการใช้ทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual Property) ที่เชื่อมโยงกับรากฐานทางวัฒนธรรม การส่งเสริมความรู้ของสังคม และเทคโนโลยี/นวัตกรรมสมัยใหม่

ประเด็นเชิงยุทธศาสตร์ที่ควรให้ความสำคัญทั้งในปัจจุบันและระยะต่อไป

ประกอบด้วย

2.1 พัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจฐานความรู้ เพื่อนำไปเพิ่มคุณค่าให้กับทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่มีอยู่ ดังนั้น จำเป็นต้องให้ความสำคัญต่อการสร้างองค์ความรู้ การวิจัยและพัฒนา การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทั้งการศึกษาในระบบและนอกระบบด้วย

2.2 กำหนดนโยบายเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของประเทศและบูรณาการการดำเนินงานของหน่วยงาน เนื่องจากการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์มีกรอบการดำเนินงานที่ค่อนข้างกว้างและเกี่ยวข้องกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนจำนวนมาก

2.3 พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสภาพแวดล้อมภายในประเทศไทย เพื่อให้เอื้อ

ประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงสร้างพื้นฐานด้านการสื่อสารและคมนาคม การส่งเสริมการลงทุนด้านการวิจัยและพัฒนา การจัดหาแหล่งเงินทุน การพัฒนาการศึกษาอย่างเป็นระบบและครบวงจรให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด การพัฒนาการตลาดสมัยใหม่ให้ทันต่อคู่แข่งขั้นและการเปลี่ยนแปลงของโลก โดยให้ความสำคัญในประเด็น ต่อไปนี้

2.3.1 พัฒนาปัจจัยแวดล้อมที่กระตุ้นให้ภาคเอกชนลงทุนผลิตสินค้าสร้างสรรค์ โดยเพิ่ม มาตรการกระตุ้นเพื่อดึงดูดบริษัทข้ามชาติให้ร่วมลงทุนกับภาคเอกชนและชุมชนไทยในการพัฒนาสินค้าสร้างสรรค์ด้วยนวัตกรรมและองค์ความรู้สมัยใหม่

2.3.2 พัฒนาระบบฐานข้อมูล สื่อสาร และคมนาคมที่มีประสิทธิภาพ เพื่อรองรับ ภาคการผลิตสร้างสรรค์ ตลอดจนส่งเสริมแหล่งเรียนรู้สาธารณะและพัฒนาพื้นที่สาธารณะรูปแบบต่าง ๆ เพื่อสร้างเวทีกักตุนและสร้างสรรค์ต่าง ๆ ตลอดจนการส่งเสริมการประยุกต์ใช้ให้ เหมาะสมกับบริบทของชุมชนและวัฒนธรรมท้องถิ่น

2.4 ให้คุณค่าต่อทรัพย์สินทางปัญญาจากความคิดสร้างสรรค์ โดยมีกฎหมายและกฎระเบียบที่ช่วยในการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา และกระบวนการบังคับใช้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งสนับสนุนให้ผู้ประกอบการธุรกิจสร้างสรรค์ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายและกระบวนการที่มีอยู่

2.5 ขับเคลื่อนและสร้างโอกาสให้กับผู้ประกอบการ การพัฒนาความสามารถในการแข่งขันของผู้ประกอบการไทยให้มีความคิดสร้างสรรค์ (Creative Entrepreneurs)

2.6 ศึกษาวิจัยและพัฒนาเชิงลึกในสาขาเศรษฐกิจสร้างสรรค์และทุนวัฒนธรรม โดยทำการศึกษาใน 5 ประเภท ได้แก่

2.6.1 มรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญา และความหลากหลายทางชีวภาพ

2.6.2 เอกถัณฑ์ศิลปะและวัฒนธรรม

2.6.3 งานช่างฝีมือและหัตถกรรม

2.6.4 อุตสาหกรรมสื่อ บันเทิง และซอฟต์แวร์

2.6.5 การออกแบบและพัฒนาสินค้าสร้างสรรค์

2.7 การติดตามประเมินผล การขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของไทยโดยให้มีกลไกในการดำเนินการติดตามและประเมินผลการขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ซึ่งจำเป็นต้องมีเครื่องมือในการติดตาม ดัชนีชี้วัดศักยภาพเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในรายสาขา

2.8 ปรับปรุงโครงสร้างการผลิตและบริการของประเทศอย่างต่อเนื่อง โดยผนวกความคิดสร้างสรรค์

2.9 พัฒนาสถาบันและบูรณาการบทบาทของสถาบันที่เกี่ยวข้อง ให้เชื่อมโยงเป็นเครือข่ายเพื่อให้สนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์

3. ภาวะโลกร้อน : รู้วิกฤต สร้างโอกาสการพัฒนา

ประเด็นยุทธศาสตร์การพัฒนา จากการพิจารณาสถานการณ์ แนวโน้มในอนาคตที่ประเทศไทยต้องเผชิญและโอกาสในการพัฒนาแล้ว มีประเด็นที่ควรพิจารณาแนวทางการดำเนินการในอนาคต ให้เป็นรูปธรรม ดังนี้

3.1 การปรับทิศทางพัฒนาประเทศสู่การเป็นสังคมคาร์บอนต่ำ (Low Carbon Society) โดยการปรับระบบการขนส่ง และโครงสร้างพื้นฐานการวางผังเมืองที่ผสมผสานระบบนิเวศน์เข้าด้วยกัน การปรับด้านโครงสร้างพลังงาน สู่การใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ และการปรับพฤติกรรมผู้บริโภคของสังคม สู่รูปแบบการบริโภคอย่างยั่งยืน

3.2 การพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานทรัพยากรชีวภาพ ในการสร้างรายได้ควบคู่กับการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ โดยให้ความสำคัญกับการผลิตสินค้าและบริการจากทรัพยากรชีวภาพที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และการอนุรักษ์ฟื้นฟู

3.3 ความมั่นคงด้านอาหารและพลังงาน โดยให้ความสำคัญกับประเด็นด้านความปลอดภัยและความมั่นคงด้านอาหาร (Food Safety and Food Security) เพื่อให้ประเทศไทยมีอาหารที่เพียงพอกับการบริโภคภายในประเทศ รวมถึงสามารถรองรับการบริโภคจากต่างประเทศได้ระดับหนึ่ง

3.4 การสร้างองค์ความรู้ การวิจัยและพัฒนา จัดระบบข้อมูล เพื่อสร้างโอกาสในการพัฒนาและสร้างความตระหนักให้แก่ประชาชน

3.5 สร้างศักยภาพในการเจรจาต่างประเทศ เพื่อสร้างโอกาสและความสำเร็จได้เปรียบในการกำหนดท่าทีในการเจรจา

4. สถาปัตยกรรมทางสังคม : ทางเลือกใหม่ของคนไทย

สถาปัตยกรรมทางสังคมในระยะต่อไป จากการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาประเทศที่ต้องเผชิญทั้งการเปลี่ยนแปลงภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ความกดดันจากระบบทุนนิยม แนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรไทย และทั้งวิกฤตเศรษฐกิจและการเมืองที่เกิดขึ้นในปัจจุบันที่สะท้อนความอ่อนแอของฐานรากสังคมไทยการปรับกระบวนการคนรุ่นใหม่ของการพัฒนาสังคมจึงเป็นความจำเป็นและนำไปสู่แนวคิดในการออกแบบ

โครงสร้างทางโลกอย่างมีภูมิคุ้มกันที่ดี จึงควรมีการวางโครงสร้างสถาปัตยกรรมทางสังคม หรือหาทางเลือกใหม่ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทไทยและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ดังนี้

4.1 การปรับ โครงสร้างทางสังคมให้เป็นสังคมที่มีคุณภาพ มีภูมิคุ้มกันที่แข็งแกร่ง และรองรับการเปลี่ยนแปลง โดย

4.1.1 นำหลักคิดและแนวปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมา ประยุกต์ใช้ต่อยอดกับทุนทางสังคม ที่ยังมีอยู่หลายด้านอย่างจริงจัง การพัฒนามนุษย์ให้มี ค่านิยมจิตสาธารณะซึ่งถือว่าเป็นความสำเร็จของการสร้างทุนมนุษย์ในระดับจุลภาค

4.1.2 วางรากฐานการพัฒนาสังคมที่ฐานราก ตั้งแต่ชุมชน ท้องถิ่น ให้สามารถ พัฒนาคความเข้มแข็งทุกด้านด้วยตัวเอง

4.1.3 การออกแบบสังคมที่มีคุณภาพ คุณภาพสังคมเป็นแนวคิดที่มีความ ชับซ้อนตามสภาพสังคมเป็นแนวคิดเชิงบูรณาการของเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพมนุษย์ ทั้งความตระหนักตนและการมีส่วนร่วมในทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ดังนั้นคุณภาพ สังคมเป็นเป้าหมายเชิงบูรณาการระหว่างนโยบายพัฒนาสังคม นโยบายพัฒนาเศรษฐกิจ นโยบายพัฒนาสิ่งแวดล้อม และนโยบายพัฒนาด้านอื่น ๆ โดยสะท้อนจากสังคมใน 4 มิติ คือ สังคมแห่งความเอื้ออาทรและสมานฉันท์ (Social Cohesion) ความมั่นคงทางเศรษฐกิจและ สังคม (Socio Economic Security) การรวมกลุ่มเพื่อสร้างโอกาสให้กับทุกคนอย่างเป็นธรรม (Social Inclusion) และการเสริมสร้างพลังทางสังคม (Social Empowerment)

4.2 พัฒนาคุณภาพของทุนมนุษย์

4.2.1 แนวคิดการพัฒนาทุนมนุษย์ในศตวรรษที่ 21 การพัฒนามนุษย์นอกจาก การให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ศาสตร์วิทยาการแล้ว การดำเนินชีวิตในโลกยุคศตวรรษที่ 21 ได้โดยต้องมีจิตสาธารณะใน 5 ประการ คือ จิตแห่งวิทยาการ จิตแห่งการสังเคราะห์ จิตแห่ง การสร้างสรรค์ จิตแห่งความเคารพ จิตแห่งคุณธรรม

4.2.2 การพัฒนาคนทุกช่วงอายุให้เป็นทุนมนุษย์ที่เข้มแข็ง มีความรู้พื้นฐานที่ มีคุณภาพ เรียนรู้ทักษะชีวิตที่เหมาะสม และมีความรู้ชำนาญในศาสตร์วิทยาการ ได้รับการ พัฒนาต่อยอดตามศักยภาพและความถนัดอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

4.2.3 เน้นกระบวนการพัฒนาที่คนเป็นศูนย์กลางทุกภาคส่วนสนับสนุน โดย ภาคประชาชน/ชุมชน ต้องมีบทบาทเป็นเจ้าของเรื่อง มีบทบาทสำคัญตลอดกระบวนการ ภาครัฐ

5. สัญญาประชาคมใหม่ : พลังขับเคลื่อนสังคมผู้สมดุล

5.1 ปรับกระบวนทรรศน์ (Paradigm) การพัฒนาประเทศใหม่โดยยึดประชาชนเป็นศูนย์กลางของการแก้ไขปัญหา

5.2 สร้างค่านิยมร่วม (Shared Value) ของคนในสังคมที่ยึดมั่นที่ความดี ความสุจริต ความรับผิดชอบต่อสังคม ตลอดจนการมีจิตสำนึกด้านสิทธิหน้าที่ของพลเมือง ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น ตระหนักในคุณค่าและเคารพศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ เพื่อลดความขัดแย้งในสังคม

5.3 พัฒนาระบบการ “สัญญาประชาคม” บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับชุมชน ท้องถิ่น จนถึงระดับประเทศ

5.4 พัฒนากลไกในระดับภาพรวม ได้แก่ การปรับปรุงกระบวนการยุติธรรม กลไกตรวจสอบระบบให้คุ้มให้โทษ ระบบกฎหมาย

5.5 พัฒนากลไกในระดับชุมชน ให้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง และสร้างความสุขสงบสุขในชุมชน รวมทั้งทำงานร่วมกับชุมชนอื่นในลักษณะเครือข่าย (Networking)

5.6 สร้างความแข็งแกร่งของโครงสร้าง กลไกและกระบวนการบริหารจัดการของทุกภาคส่วนของสังคม บนพื้นฐานหลักธรรมาภิบาลและประชาธิปไตยที่สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมการเมืองไทย ที่ยึดโยงกับแนวปฏิบัติภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และหลักคำสอนที่ทรงคุณค่าบนพื้นฐานของศาสนา ทำให้ภาคประชาชนเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ โดยวางรากฐานด้านคุณธรรมจริยธรรม และวัฒนธรรมประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล

5.7 ขับเคลื่อนและวางระบบการติดตามประเมินผลในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับประเทศจนถึงระดับพื้นที่ เพื่อสนับสนุนการสร้างสัญญาประชาคมใหม่บนพื้นฐานการมีส่วนร่วม

สรุปได้ว่าแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 มีทิศทางในการดำเนินงานไปที่เน้นการสร้างภูมิคุ้มกันจากปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต โดยมีแนวคิดในการพัฒนาคนเป็นหลัก ดังจะเห็นได้จากแนวคิด อนาคตประเทศไทย บนเส้นทางสังคมสีเขียว ที่เน้นการพัฒนาความรู้ความเข้าใจและให้ความสำคัญ กับการเสริมสร้างความตระหนักให้คนในสังคม ได้เห็นคุณค่าของการเลือกใช้ เลือกบริโภคและเลือกผลิต สิ่งปลอดภัยและไม่เป็นพิษต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะทำให้ทุกภาคส่วนเห็นความสำคัญและมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างสังคมสีเขียว ซึ่งคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มีความคิดเห็นว่า แผนพัฒนา

เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มุ่งเน้นการพัฒนานวัตกรรมทางสังคม คือการสร้างความร่วมมือ
ร่วมในสังคมเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้กับคนในสังคมเพื่อให้เกิดสิ่งใหม่ๆ ในสังคมและมีการ
พัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนต่อไป

จากการวิเคราะห์โอกาสในการพัฒนาของสำนักคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและ
สังคมแห่งชาติ ผู้วิจัยจึงนำหลักแนวคิด ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้
ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน มาเป็นฐานคิดที่เกี่ยวข้องในการออกแบบนวัตกรรม ซึ่ง แผนพัฒนา
เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 ได้กล่าวไว้ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน แนวทาง
พัฒนา การส่งเสริมการลดปัจจัยเสี่ยงด้านสุขภาพอย่างเป็นองค์รวม สร้างเสริมสุขภาพควบคู่
กับการพัฒนาคุณภาพระบบบริการสาธารณสุข การสร้างเสริมสุขภาพคนไทยให้มีความ
สมบูรณ์แข็งแรงทั้งร่างกายและจิตใจ โดยการพัฒนาความรู้และทักษะในการดูแลสุขภาพของ
ตนเอง ครอบครัว ชุมชน การลดปัจจัยเสี่ยงจากสภาพแวดล้อมและการประกอบอาชีพที่มีผลต่อ
สุขภาพ การพัฒนาระบบและกลไกการเฝ้าระวังความมั่นคงทางสุขภาพจากปัจจัยคุกคาม
สุขภาพที่แฝงมากับกระบวนการพัฒนา รวมทั้งมุ่งสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนา
นโยบายสาธารณะที่เอื้อต่อสุขภาพ การใช้ประโยชน์จากยาสมุนไพรเพื่อการป้องกันและการ
รักษาเบื้องต้น และการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการสื่อสารต่อสังคมเพื่อส่งเสริมสุขภาพ
เชิงรุก

4. หลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา

ในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน มีกลยุทธ์มากมายหลายประการที่สามารถนำมาใช้
ในการพัฒนาชุมชนได้ แต่ในสังคมไทยโดยเฉพาะสังคมชนบทมีสิ่งหนึ่งที่เป็นทั้งที่ยึดเหนี่ยว
จิตใจและสามารถนำมาเป็นสื่อกลางในการพัฒนาคนอย่างได้ผลดี นั่นก็คือ ศาสนา และ
เนื่องจากสังคมไทยในชนบทส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ การนำเอาหลักธรรมคำสอนมา
ประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชน จึงเป็นสิ่งที่ใกล้ชิดตัวกับคนในชุมชน ทำให้เกิดการพัฒนาทั้งทาง
กายและจิตใจในสภาวะของคนในชุมชนไปพร้อมๆ กัน

หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องที่ผู้วิจัยนำมาใช้เป็นฐานคิดในการออกแบบนวัตกรรม
ได้แก่ สัปปริสธรรม ดังมีรายละเอียดดังนี้

4.1 สัปปริสธรรม 7 ประการ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ธรรมของคนดี ธรรมของ
สัตบุรุษ ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ คุณสมบัติของคนดี ดังนี้

4.1.1 ทัมมัญญตา หมายถึง รู้จักเหตุ

ความรู้จักรธรรม หรือ รู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมดารู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล รู้จักวิเคราะห์สาเหตุของสถานการณ์และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล อาทิ นักเรียนรู้ว่าจะเรียนอย่างไร ต้องปฏิบัติอย่างไร ภิกษุรู้ว่าหลักธรรมข้อนั้นๆ คืออะไร มีอะไรบ้าง พระมหากษัตริย์ทรงทราบว่าหลักการปกครองตามราชประเพณีเป็นอย่างไร มีอะไรบ้าง รู้ว่าจะต้องกระทำเหตุอันนี้ หรือกระทำตามหลักการข้อนี้ จึงจะทำให้เกิดผลที่ต้องการอันนั้น เป็นต้น

4.1.2 อัตถัญญตา หมายถึง รู้จักผล

ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมาย หรือ รู้จักผล คือ รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำหรือความเป็นไปตามหลัก เช่น รู้ว่าหลักธรรมหรือภิกษิตข้อนั้นๆ มีความหมายว่าอย่างไร หลักนั้นๆ มีความมุ่งหมายอย่างไร กำหนดไว้หรือพึงปฏิบัติเพื่อประสงค์ประโยชน์อะไร การที่ตนกระทำอยู่มีความมุ่งหมายอย่างไร เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้างดังนี้ เป็นต้น

4.1.3 อัตถัญญตา หมายถึง รู้จักตน

ความรู้จักตน คือ รู้ว่าตัวเรานั้น ว่ามีสถานภาพเป็นอะไร ฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม เป็นต้น ว่าขณะนี้ เท่าไร อย่างไร แล้วประพฤติให้เหมาะสม และรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป

4.1.4 มัตถัญญตา หมายถึง รู้จักประมาณ

ความรู้จักประมาณ คือ ความพอดี เช่น ภิกษุรู้จักประมาณในการรับและบริโภคปัจจัยสี่ ศฤกษณ์รู้จักประมาณในการใช้จ่าย โภคทรัพย์ นักเรียนรู้จักประมาณ กำลังของตนเองในการทำงาน รัฐบาลรู้จักประมาณการเก็บภาษีและการใช้งบประมาณในการบริหารประเทศ เป็นต้น

4.1.5 กาลัญญตา หมายถึง รู้จักกาล

ความรู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่จะต้องใช้ในการประกอบกิจการทำหน้าที่การงาน เช่น ให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะสมเวลา เป็นต้น

4.1.6 ปริสัจญตา หมายถึง รู้จักชุมชน

ความรู้จักบริษัท คือ รู้จักกลุ่มบุคคล รู้จักหมู่คณะ รู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุมรู้กิจวัตรที่จะประพฤติต่อชุมชนนั้นๆ ว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา ต้องทำกิจวัตรหรือปฏิบัติแบบนั้น จะต้องพูดอย่างไร ชุมชนนี้ควรสงเคราะห์อย่างไร เป็นต้น

4.1.7 บุคคลโปรปรัญญดา หมายถึง รู้จักบุคคล

ความรู้จักบุคคล คือ ความแตกต่างแห่งบุคคลว่า มีอชยาศัย มีความสามารถ มีคุณธรรม เป็นต้น ผู้ใดหรือหรืออย่างไร และรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นๆ ด้วยดี ว่าควรจะคบหรือไม่ จะใช้ จะตำหนิ หรือยกย่อง และแนะนำสั่งสอนอย่างไร เป็นต้น

ดังนั้นในการวางแผนในการพัฒนาชุมชนจะต้องมีหลักกรรมทั้ง 7 ประการนี้ กล่าวคือ ต้องรู้เหตุของการพัฒนา รู้ผลว่าการพัฒนานั้นจะให้ผลอย่างไร รู้ตนหมายถึงรู้ตัวเอง ว่ามีความต้องการอย่างไร รู้ประมาณ คือรู้จักพอดีเพียงพอ รู้กาลคือรู้ระยะเวลา รู้ชุมชนคือรู้บริบทของชุมชนตนเอง รู้บุคคล ต้องรู้จักความแตกต่างของบุคคลในชุมชนด้วย จึงจะทำให้การวางแผนพัฒนาเป็นไปอย่างมีระบบขั้นตอนที่ชัดเจน สามารถที่จะตอบใจพียงสิ่งที่ต้องการอยากให้เป็นได้

5. หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่ชี้แนวทางการดำรงชีวิต ที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระราชดำรัสแก่ชาวไทยนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 เป็นต้นมา และถูกพูดถึงอย่างชัดเจนในวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2540 เพื่อเป็นแนวทางการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของประเทศไทย ให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนในกระแส โลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เศรษฐกิจพอเพียงมีบทบาทต่อการกำหนดอุดมการณ์การพัฒนาของประเทศ โดยปัญญาชนในสังคมไทยหลายท่านได้ร่วมแสดงความคิดเห็น อย่างเช่น ศ.นพ. ประเวศ วะสี, ศ.เสน่ห์ จามริก, ศ.อภิชัย พันธเสน, และศ.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา โดยเชื่อมโยงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเข้ากับวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งเคยถูกเสนอมาก่อนหน้าโดยองค์กรพัฒนาเอกชนจำนวนหนึ่งนับตั้งแต่พุทธทศวรรษ 2520 และได้ช่วยให้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางในสังคมไทย

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิ ในทางเศรษฐกิจและสาขาอื่น ๆ มาร่วมกันประมวลและกลั่นกรองพระราชดำรัสเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อบรรจุในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 และได้จัดทำเป็นบทความเรื่อง "ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง" และได้นำความกราบบังคลทูลพระกรุณาขอพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัย เมื่อวันที่ 22 ตุลาคม พ.ศ. 2542 โดยทรงพระกรุณาปรับปรุงแก้ไขพระราชทานและทรงพระกรุณา โปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้นำบทความที่ทรงแก้ไขแล้วไปเผยแพร่ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของสำนักงานคณะกรรมการ

พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนประชาชน โดยทั่วไป เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน พ.ศ. 2542

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนี้ได้รับการเชิดชูเป็นอย่างสูงจากองค์การสหประชาชาติ ว่าเป็นปรัชญาที่มีประโยชน์ต่อประเทศไทยและนานาประเทศ และสนับสนุนให้ประเทศสมาชิกยึดเป็นแนวทางสู่การพัฒนาแบบยั่งยืน โดยมีนักวิชาการและนักเศรษฐศาสตร์หลายคนเห็นด้วยกับแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง แต่ในขณะเดียวกัน บางสื่อ ได้มีการตั้งคำถามถึงการยกย่องขององค์การสหประชาชาติ รวมทั้งความน่าเชื่อถือของรายงานศึกษาและท่าทีขององค์การ

แนวคิดของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้พัฒนาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อที่จะให้พสกนิกรชาวไทยได้เข้าถึงทางสายกลางของชีวิตและเพื่อคงไว้ซึ่งทฤษฎีของการพัฒนาที่ยั่งยืน ทฤษฎีนี้เป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิตซึ่งอยู่ระหว่าง สังคมระดับท้องถิ่นและตลอดระดับสากล จุดเด่นของแนวปรัชญานี้คือ แนวทางที่สมดุล โดยชาติสามารถทันสมัย และก้าวสู่ความเป็นสากลได้ โดยปราศจากการต่อต้านกระแสโลกาภิวัตน์ และการอยู่ร่วมกันของทุกคนในสังคม

หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีความสำคัญในช่วงปี พ.ศ. 2540 ซึ่งเป็นช่วงที่ประเทศไทย ต้องประสบปัญหาภาวะทางเศรษฐกิจ และ ต้องการรักษาความมั่นคงและเสถียรภาพ เพื่อที่จะยืนหยัดในการไม่พึ่งพาผู้อื่น และ พัฒนานโยบายที่สำคัญเพื่อการฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริว่า มันไม่ได้มีความจำเป็นที่เราจะกลายเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ พระองค์ได้ทรงอธิบายว่า ความพอเพียงและการพึ่งตนเอง คือ ทางสายกลางที่จะป้องกันการเปลี่ยนแปลงความไม่มั่นคงของประเทศได้

จिरายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา (2548 : 41-47) ประธานคณะกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง อธิบายถึงการพัฒนามาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ว่า เป็นการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวตลอดจนการใช้ความรู้ ความรอบคอบและคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจและการกระทำต่างๆ ความพอประมาณหมายถึง ความพอดีที่ไม่มากและไม่น้อยจนเกินไป ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่พอประมาณ ความมีเหตุผล หมายถึง การใช้หลักเหตุผลในการตัดสินใจเรื่องต่างๆ โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นอย่างรอบคอบ การมีภูมิคุ้มกันที่ดี

หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับต่อผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงรอบตัว ปัจจัยเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้นั้น จะต้องอาศัยความรู้ และคุณธรรม เป็นเงื่อนไขพื้นฐาน กล่าวคือ เงื่อนไขความรู้ หมายถึง ความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังในการดำเนินชีวิตและการประกอบกิจการ ส่วนเงื่อนไขคุณธรรม คือ การยึดถือคุณธรรมต่างๆ อาทิ ความซื่อสัตย์สุจริต ความอดทน ความเพียร การมุ่งต่อประโยชน์ส่วนรวมและการแบ่งปัน ฯลฯ ตลอดเวลาที่ประยุกต์ใช้ปรัชญา

อภิชัย พันธเสน (2549 : 2) ผู้อำนวยการสถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม ได้จัดแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงว่าเป็นข้อเสนอในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจตามแนวทางของพุทธธรรมอย่างแท้จริง" ทั้งนี้เนื่องจากในพระราชดำรัสหนึ่ง ได้ให้คำอธิบายถึง เศรษฐกิจพอเพียง ว่า คือความพอประมาณ ซื่อตรง ไม่โลภมาก และต้องไม่เบียดเบียนผู้อื่น

ระบบเศรษฐกิจพอเพียงมุ่งเน้นให้บุคคลสามารถประกอบอาชีพได้อย่างยั่งยืน และใช้จ่ายเงินที่ได้มาอย่างพอเพียงและประหยัด ตามกำลังของเงินของบุคคลนั้น โดยปราศจากการกู้หนี้ยืมสิน และถ้ามีเงินเหลือ ก็แบ่งเก็บออมไว้บางส่วน ช่วยเหลือผู้อื่นบางส่วน และอาจจะใช้จ่ายมาเพื่อปัจจัยเสริมอีกบางส่วน สาเหตุที่แนวทางการดำรงชีวิตอย่างพอเพียง ได้ถูกกล่าวถึงอย่างกว้างขวางในขณะนี้ เพราะสภาพการดำรงชีวิตของสังคมทุนนิยมในปัจจุบัน ได้ถูกปลูกฝังสร้าง หรือกระตุ้น ให้เกิดการใช้จ่ายอย่างเกินตัว ในเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องหรือเกินกว่าปัจจัยในการดำรงชีวิต เช่น การบริโภคเกินตัว ความบันเทิงหลากหลายรูปแบบ ความสวยความงาม การแต่งตัวตามแฟชั่น การพนันหรือเสี่ยงโชค เป็นต้น จนทำให้ไม่มีเงินเพียงพอเพื่อตอบสนองความต้องการเหล่านั้น ส่งผลให้เกิดการกู้หนี้ยืมสิน เกิดเป็นวัฏจักรที่บุคคลหนึ่งไม่สามารถหลุดออกมาได้ ถ้าไม่เปลี่ยนแนวทางในการดำรงชีวิต

สุเมธ ตันติเวชกุล (2549 : 23) ได้กล่าวว่า หลาย ๆ คนกลับมาใช้ชีวิตอย่างคนจน ซึ่งเป็นการปรับตัวเข้าสู่คุณภาพและการลงมือทำด้วยความมีเหตุมีผล เป็นคุณค่าของเศรษฐกิจพอเพียง

โดยสรุป หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นหลักปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงคิดค้นขึ้น ภายใต้สภาพสังคม เศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลง เน้นให้คนรู้จักพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันที่ดี ภายใต้เงื่อนไขความรู้และคุณธรรม

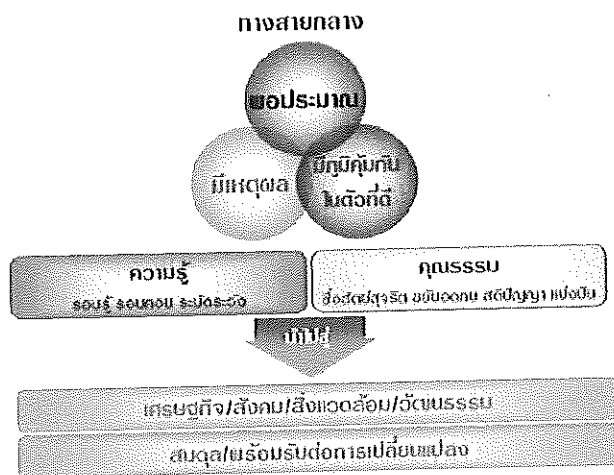
เศรษฐกิจพอเพียงเชื่อว่าจะสามารถปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางสังคมของชุมชนให้ดีขึ้น โดยมีปัจจัย 2 อย่างคือ

- 1) การผลิตจะต้องมีความสัมพันธ์กันระหว่าง ปริมาณผลผลิตและการบริโภค

2) ชุมชนจะต้องมีความสามารถในการจัดการทรัพยากรของตนเองผลที่เกิดขึ้นคือ เศรษฐกิจพอเพียงสามารถที่จะคงไว้ซึ่งขนาดของประชากรที่ได้สัดส่วน ใช้เทคโนโลยีได้อย่างเหมาะสม และรักษาสมดุลของระบบนิเวศ และปราศจากการแทรกแซงจากปัจจัยภายนอก การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมีพอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและใช้อุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญ และฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป หากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจขึ้นให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศและของประชาชน โดยสอดคล้องด้วย ก็จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่าง ๆ ขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวได้ในที่สุด... พระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วันพฤหัสบดีที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2517

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ยึดหลักทางสายกลาง ที่ชี้แนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติของประชาชนในทุกระดับให้ดำเนินไปในทางสายกลาง มีความพอเพียง และมีความพร้อมที่จะจัดการต่อผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลง ซึ่งจะต้องอาศัยความรอบรู้ รอบคอบ และระมัดระวัง ในการวางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอน ทั้งนี้ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นการดำเนินชีวิตอย่างสมดุลและยั่งยืน เพื่อให้สามารถอยู่ได้แม้ในโลก โลกาภิวัตน์ที่มีการแข่งขันสูง หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สามารถที่จะสรุปได้เป็นภาพที่ 2

ภาพที่ 2 หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

(สถาบันไทยพัฒนามูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์. 2554 : 3)

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ทรงปรับปรุงพระราชทานเป็นที่มาของนิยาม 3 ห่วง 2 เงื่อนไข ที่คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ นำมาใช้ในการรณรงค์เผยแพร่ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงผ่านช่องทาง สื่อต่าง ๆ อยู่ในปัจจุบัน ซึ่งประกอบด้วย ความ พอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน บนเงื่อนไข ความรู้ และ คุณธรรม

ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง จึงประกอบด้วยคุณสมบัติ ดังนี้

1. ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่ เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

2. ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงนั้น จะต้อง เป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะ เกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ

3. ภูมิคุ้มกัน หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลง ด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นใน อนาคตโดยมี เงื่อนไข ของการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียง 2 ประการ ดังนี้

1. เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องรอบ ด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการ วางแผนและความระมัดระวังในการปฏิบัติ

2. เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วย มีความตระหนักใน คุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

เพราะฉะนั้นในการขับเคลื่อนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น จึงต้องอาศัยฐานคิดจากหลัก ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพราะเป็นหลักปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงคิดค้น ขึ้นภายใต้บริบทของประเทศไทย ซึ่งเป็นประเทศเกษตรกรรมและมีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว จิตใจ เหมาะสมกับคนไทยที่จะนำไปปฏิบัติตามให้มีความอยู่ดีกินดีได้อย่างยั่งยืน

บริบทบ้านเหล่าลิงและศูนย์ตุ้มโฮมลูกหลานบ้านเหล่าลิง

1. ประวัติการตั้งหมู่บ้านและวัด

ภาพที่ 3 แสดงป้ายหมู่บ้านเหล่าลิง

ชาวบ้านจากบ้านหนองฮู(บ้านหนองอาราม หมู่ 3 ในปัจจุบัน) โดยการนำของ แม่ใหญ่ดำ มหามาตย์, แม่ใหญ่มือ นิवासวงค์, แม่ใหญ่สอน นิवासวงค์ และแม่ใหญ่กา นิवासวงค์ ได้นำพาชาวบ้านมาตั้งถิ่นฐาน ณ บ้านเหล่าลิงในปัจจุบัน(ประมาณก่อนปี พ.ศ. 2485) มีบ้านเรือนในตอนนั้น 12 หลังคาเรือน โดยบ้านเหล่าลิงเดิมเป็นป่าและมีหนองน้ำเล็กๆอยู่ มีคนเล่าว่า(อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระครูศิริวราภรณ์. 2549 : 1 - 5) แต่ก่อนเป็นป่า ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของลิงป่าเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านที่ผ่านป่าแถวนั้น ลิงจะแย่งอาหารจากชาวบ้านไปกิน เมื่อเวลาผ่านไปความเจริญเริ่มเข้ามา ลิงป่าเหล่านั้นก็ลดหายไปจากป่า เมื่อชาวบ้านเข้ามาตั้งถิ่นฐานจึงตั้งชื่อว่า หมู่บ้านเหล่าลิง อีกกระแสหนึ่งเล่าว่า (นายจันทร์ ศรีแก้ว อายุ 76 ปี) บริเวณที่ใกล้ที่ตั้งหมู่บ้านมีหนองน้ำเล็กอยู่ และมีต้นไม้ชนิดหนึ่งมีผลคล้ายหูของลิง จึงเรียกว่า ต้นหูลิง และเรียกหนองน้ำว่า หนองหูลิง จนเพี้ยนมาเป็นเหล่าลิง และเป็นที่มาของชื่อ หมู่บ้านเหล่าลิง เมื่อ พ.ศ. 2504 บ้านเหล่าลิงได้ย้ายเขตการปกครองจากตำบลจี้เหล็กมาเป็นตำบลบ้านคู และได้เปลี่ยนจาก บ้านเหล่าลิง หมู่ 11 ตำบลจี้เหล็ก อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด เป็น บ้านเหล่าลิง หมู่ 4 ตำบลบ้านคู อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด วัดประจำหมู่บ้านเหล่าลิง ชื่อว่าวัดประชาสันติ ได้ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม 2518 โดยแยกออกจากวัดบึงหนองอาราม โดยการนำของพระจันทร์ วรทิน โนน สาเหตุที่แยกเนื่องมาจากสมัยก่อนที่บ้านเหล่าลิงแยกออกจาก บ้านหนองอาราม แต่ไม่มีวัดประจำหมู่บ้าน ต้องไปทำบุญที่วัดบึง

หนองอารามซึ่งไม่สะดวกในการเดินทางไปทำบุญ จึงก่อตั้งวัดขึ้นในเวลาต่อมารักษาการแทนเจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน คือ พระประพนธ์ มุฑุจิตโต

ภาพที่ 4 แสดงวัดประชาสันติ หมู่บ้านเหล่าลิง

2. การปกครอง

ตั้งแต่ พ.ศ. 2504 จนถึงปัจจุบัน บ้านเหล่าลิงมีผู้ใหญ่บ้านปกครองมาจำนวน 9 คน ได้แก่

1. ผู้ใหญ่พา นิสัยเสริม
2. ผู้ใหญ่มงคล มหามาศย์
3. ผู้ใหญ่นุญ อุทุมพร
4. ผู้ใหญ่ช่วย ชัยมีสุข
5. ผู้ใหญ่ประเสริฐ มหามาศย์
6. ผู้ใหญ่ไทย แสนบุญ
7. ผู้ใหญ่ทองเลื่อน ชัยมีสุข
8. ผู้ใหญ่แก่นจันทร์ ศรีสนอง
9. ผู้ใหญ่พัฒน์ชัย ธรรมที่ชอบ

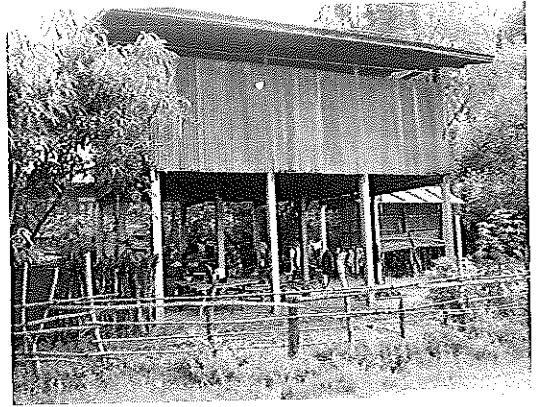
3. สภาพทั่วไป

หมู่บ้านเหล่าลิงในปัจจุบัน มีประชากรจำนวน 95 ครอบครัว จำนวน 487 คน (รวมกับบ้านดอนม่วย ที่แยกตัวออกไปตั้งห่างจากตัวหมู่บ้านประมาณ 500 เมตร) แบ่งเป็นชาย 258 คน หญิง 259 คน สภาพบ้านเรือน มีทั้งการสร้างบ้านแบบสมัยใหม่ ใช้ปูนซีเมนต์ และบ้านไม้ไผ่ตุงสูง หรือใช้สังกะสีทำฝาบ้าน หรือบ้านครึ่งตึกครึ่งไม้ ตามฐานะของเจ้าของบ้าน

ภาพที่ 5 แสดงบ้านแบบครึ่งตึกครึ่งไม้

ภาพที่ 6 แสดงบ้านใต้ถุนสูงใช้สังกะสีทำฝาบ้าน

4. อาชีพ

ในอดีต (พ.ศ. 2504 – 2533) ชาวบ้านในหมู่บ้านเหล่าลิง ประกอบอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลัก ที่ต้องพึ่งพาน้ำจากฝน ปีใดน้ำพอดีก็จะได้ผลผลิตดี ปีใดน้ำมาก นาในที่ลุ่มก็จะเสียหาย ปีใดน้ำน้อยการทำนาจะไม่ได้ผล ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงมีความเป็นอยู่ที่ยากจน นอกจากทำนาแล้วยังนิยมปลูกพืชผักสวนครัวไว้กินเองในบ้าน

ในยุคกลาง (พ.ศ. 2534 – 2540) ชาวบ้านเหล่าลิงนิยมส่งบุตรหลานไปประกอบอาชีพในกรุงเทพฯ เมื่อจบการศึกษาในระดับ ม.ต้น หรือ ระดับประถมศึกษาปีที่ 6 (เพราะมีโรงเรียนใกล้หมู่บ้านระดับมัธยมเปิดสอน จาก ม.1-ม.3 คือ โรงเรียนจีเหล็กพิทยาคม และโรงเรียนบ้านคู เปิดสอน ป.1-ป.6) จึงทำให้หมู่บ้านเหลือเฉพาะคนสูงอายุและเด็ก เมื่อฤดูทำนาบุตรหลานที่ไปทำงานที่ต่างจังหวัดจึงกลับมาทำนาช่วยพ่อแม่ และในปี พ.ศ. 2537 ชาวบ้านเริ่มได้รับการส่งเสริมปลูกยาสูบพันธุ์เดกีสจากโรงงานรับซื้อยาสูบที่มาตั้งอยู่ใกล้ๆ ที่ตำบลโหรา ทำให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มมากขึ้น จึงสร้างบ้านเรือนและขยายหมู่บ้านเพิ่มขึ้น

ในยุคปัจจุบัน (พ.ศ.2541-2555) คนที่เคยไปทำงานที่กรุงเทพฯ กลับมาที่หมู่บ้าน เพราะตกงาน หรือบางคนก็มีปัญหาสุขภาพ จึงทำให้ชาวบ้านในหมู่บ้านเหล่าลิงเต็มไปด้วยผู้คนที่วัยชรา วัยผู้ใหญ่ วัยรุ่น และวัยเด็ก

อาชีพคนในหมู่บ้านปัจจุบันนี้ มีหลายอาชีพ ดังนี้

4.1.1 ทำนา ปลูกข้าวนาปี อาศัยน้ำฝนในการทำนา พันธุ์ข้าวที่ใช้คือ ข้าว กข6 ในการทำนามีทั้งนาดำและนาหว่าน แต่นาหว่านจะมีมากกว่านาดำ และมีการใช้เทคโนโลยีเข้า

มาช่วยในการทำนา เช่น ใช้รถไถนาเดินตาม ในฤดูเก็บเกี่ยวก็จะใช้รถสีข้าว การใช้แรงงานคน และสัตว์ในการทำนามีน้อยลง ปัจจุบัน บุคคลที่ยังคงใช้ควายไถนา มีเพียงครอบครัวเดียวคือ ครอบครัวของนายสม ชาติโย ส่วนการเก็บเกี่ยวใช้แรงงานคนก็ยังคงมีอยู่ โดยจะมีในลักษณะ การว่าจ้างเกี่ยวข้าว และการลงแขกเกี่ยวข้าวก็ยังคงเหลืออยู่ประมาณ 10 ครอบครัว(แลกร แรงงานกันจนครบ 10 ครอบครัว)

4.1.2 การปลูกยาสูบ หลังฤดูเก็บเกี่ยว จากการที่บริษัทดัมได้เข้ามาตั้งโรงงาน รับซื้อยาสูบที่หมู่บ้านหัวหนอง เมื่อ ปี พ.ศ. 2525 และได้เข้ามาส่งเสริมให้ชาวบ้านเหล่าถึงปลูก ยาสูบ จึงทำให้ชาวบ้านมีอาชีพเสริมหลังฤดูเก็บเกี่ยว บางครอบครัวมีรายได้จากการขายยาสูบ มากกว่าขายข้าว

4.1.3 กำขาย ในปัจจุบันในหมู่บ้านมีคนยึดอาชีพค้าขาย 4 ครอบครัว ได้แก่ ร้าน ขายของชำ อย่างเดียว 1 ร้าน ร้านขายอาหารประเภทก๋วยเตี๋ยว อาหารตามสั่งจำนวน 1 ร้าน ร้านขายของชำพร้อมกับก๋วยเตี๋ยว อาหารตามสั่ง จำนวน 2 ร้าน

4.1.4 ยึดเครื่องหนัง นายเชนฉัตร ศรีแก้ว ไปทำงานที่กรุงเทพฯ ในยุคที่ฟอง สบู่แตกปี พ.ศ. 2540 เขาตกงาน จึงต้องกลับมาอยู่ที่บ้าน ระยะเวลาที่เขาประกอบอาชีพทำนา แต่เมื่อเศรษฐกิจฟื้นตัว ทำให้บริษัทเดิมเรียกเขาไปทำงานอีก แต่ด้วยที่ต้องมีลูกเล็กที่ต้องดูแล และต้องการอยู่กับภรรยาที่บ้าน จึงทำให้เขารับงานจากบริษัทผลิตเครื่องหนัง ประเภททำ กระเป๋าสตางค์ กระเป๋าสะพายของสุภาพสตรี มาเย็บที่บ้าน โดยมีแรงงานจากภรรยาช่วย และ ยังได้จ้างเพื่อนบ้านอีกจำนวนหนึ่งคนคอยช่วยงาน เนื่องจากเขาเป็นช่างฝีมือดี เย็บกระเป๋า ประณีตสวยงาม จึงทำให้มีงานเข้ามาเรื่อยๆ บางทีมีงานเยอะจนทำให้มีรายได้มากกว่าการทำนา แต่ทุกวันนี้เขายังทำนา แต่ทำเพื่อบริโภคเท่านั้น รายได้หลักของครอบครัวมาจากการเย็บเครื่อง หนังส่งบริษัทที่กรุงเทพฯ

4.1.5 รับราชการ ในบางครอบครัวที่มีกำลังส่งให้ลูกได้เรียนสูงจนถึงระดับ ปริญญาตรี ก็มีลูกหลานบางส่วนกลับมาสอบบรรจุทำงานรับราชการที่บ้านตนเอง เช่น รับ ราชการครู หรือมีบุตรเขยรับราชการตำรวจ

4.1.6 ไปทำงานที่ต่างจังหวัด ความนิยมที่ส่งบุตรหลานไปทำงานต่างจังหวัดใน ปัจจุบันก็ยังมีอยู่ โดยส่วนมากจะส่งบุตรหลานไปศึกษาต่อยังกรุงเทพฯ เมื่อจบแล้วก็ทำงานที่ นั้นและส่งเงินทองมาจุนเจือครอบครัว จะมีครอบครัวประมาณ 9-10 ครอบครัว ที่พ่อแม่ต้อง ไปทำงานที่อื่น ให้ลูกอยู่บ้านตามลำพังกับญาติ หรือเพื่อนบ้าน แล้วส่งเงินมาให้ลูกเพื่อใช้จ่าย ในการเล่าเรียน และการบริโภค

5. สุขภาวะของบุคคลในชุมชน

5.1 สุขภาวะของชาวบ้านในอดีต (พ.ศ. 2504 – 2533) ชาวบ้านมีอายุยืน จนถึงอายุ 80 ปี ทั้งหญิงและชาย ชาวบ้านยังไม่รู้จักใช้ยาแผนปัจจุบันกันมากนัก ด้วยฐานะที่ยากจนจึงรักษาโดยใช้หมอยาชาวบ้าน และยาสมุนไพรรักษาโรค (ปัจจุบันสืบทอดมาให้เห็น เช่น หมอน้ำมัน หมอฝนยารากไม้) สาเหตุการเสียชีวิตส่วนใหญ่เกิดมาจากไข้ในท้อง(จากการสัมผัสภาชนะน้ำจืด) ศรีแก้ว อายุ 76 ปี ชาวบ้านเหล่าลิ่ง)

5.2 สุขภาวะของชาวบ้านในยุคกลาง (พ.ศ. 2534 – 2540) อายุโดยเฉลี่ยของชาวบ้าน มีอายุได้ราวๆ 50-70 ปี ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย สาเหตุอันดับหนึ่งของการเสียชีวิตของชาวบ้าน มาจากโรคมะเร็งในตับ ซึ่งมีผลมาจากการรับประทานอาหารสุกๆดิบๆ และมีส่วนน้อยที่เสียชีวิตด้วยโรคหัวใจ (จากการสัมผัสภาชนะ นางตุ้ย ชาระมาตย์. 2554) ชาวบ้านมีฐานะดีขึ้นกว่าเดิม เริ่มเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาล สถานีอนามัยประจำหมู่บ้าน ชาวบ้านเริ่มมีภาวะการเจ็บป่วยด้านทางเดินหายใจมากขึ้น สาเหตุสันนิษฐานว่า ชาวบ้านใช้สารเคมีฆ่าแมลงฉีดพ่นในการปลูกยาสูบ โดยไม่มีความรู้ในการใช้ยา จึงทำให้ระบบทางเดินหายใจระคายเคือง

5.3 สุขภาวะของชาวบ้านในยุคปัจจุบัน (พ.ศ.2541-2555) ชาวบ้านมีอายุยืนอยู่ระหว่าง 60-75 ปี ชาวบ้านอายุมากที่สุด 80 ปี เป็นผู้หญิง จำนวน 2 คน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล เดิมคือสถานีอนามัย ได้ปรับเปลี่ยนบทบาทจากเดิมคือการรักษาเพียงอย่างเดียว เปลี่ยนเป็นการส่งเสริมสุขภาพแทน ทำให้ การเสียชีวิตจากโรคมะเร็งลดลง แต่ก็ยังเป็นสาเหตุอันดับหนึ่งของการเสียชีวิตของคนในหมู่บ้านเช่นเดิม ซึ่งส่วนมากเสียชีวิตด้วยวัยระหว่าง 55-70 ปี แต่มีโรคเรื้อรังแบบไม่ติดต่อ เกิดขึ้นคือ โรคเบาหวาน ความดัน เพิ่มขึ้นจากเดิม คือในปัจจุบันนี้มีผู้ป่วยด้วยโรคเบาหวาน จำนวน 6 ราย เป็นผู้หญิงทั้งหมด (รายงานสุขภาพตำบลบ้านคู่. 2555) ซึ่งทั้ง 6 รายมีอายุระหว่าง 50-67 ปี มีพฤติกรรมการกินที่แตกต่างไปจากเดิมคือ รับประทานอาหารเค็ม หวาน และมีมันมาก พฤติกรรมไม่ชอบออกกำลังกาย เว้นฤดูการทำนา ซึ่งโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพได้ทำงานแบบเชิงรุก กล่าวคือ ได้จัดทำป้อมเบาหวานประจำหมู่บ้านขึ้น เพื่อตรวจสุขภาพ นัดจ่ายยา แนะนำความรู้ ให้กับผู้ป่วยรายเก่า แต่ประชาชนคนอื่นที่ยังไม่ได้เป็นโรคนี้อย่างไรก็ยังไม่ได้รับการส่งเสริมการป้องกันโรคอย่างจริงจังมากนัก นอกจากนี้ยังพบพฤติกรรมการใช้สารเคมีในการปลูกยาสูบลดลง เพราะโรงงานที่รับซื้อมีนโยบายให้ใช้สารจากธรรมชาติกำจัดแมลงในยาสูบแทน แต่การปลูกข้าวของเกษตรกรยังนิยมใช้ยาฆ่าหญ้าและปุ๋ยเคมี จากการสอบถามความคิดเห็นส่วนหนึ่งบอกว่า กลัวไม่ได้ผลผลิตที่ดี เพราะเคยปฏิบัติอย่างนี้มานานแล้ว เพราะถ้าไม่ใช้ไม่รู้จะทำอย่างไรให้หญ้าตายและข้าวงาม

6. ศูนย์คุ้มโฮมลูกหลานบ้านเหล่าลิ่ง

ศูนย์คุ้มโฮมลูกหลานบ้านเหล่าลิ่งตั้งอยู่ที่บ้านของพ่อสม-แม่จวน ชาชิโย บ้านเลขที่ 2,90 และ 106 หมู่ที่ 4 บ้านเหล่าลิ่ง ตำบลบ้านคู้ อำเภอบางบาล จังหวัดร้อยเอ็ด โดยศูนย์แห่งนี้ เริ่มต้นดำเนินการในปี พ.ศ. 2551 โดยมีต้นกำเนิดจากการที่ อาจารย์มานิตย์ ชาชิโย ได้มีโอกาสทำงานร่วมกับ อาจารย์สถิตย์ ศรีถาวร ในโครงการเฟ้ระวังและดูแลสภาพการณ์ของเด็กและเยาวชน (Child watch) ประกอบกับตอนนั้น อาจารย์ปาริชาติ ชาชิโย ภรรยาของอาจารย์มานิตย์ ชาชิโย ได้สอนพิเศษให้กับเด็กๆ และลูกของตนเองที่บ้านในวันเสาร์และอาทิตย์ จึงได้นำแนวคิด Child watch ประยุกต์ใช้ในชุมชนของตนเอง เปิดเป็นศูนย์คุ้มโฮมลูกหลานบ้านเหล่าลิ่งขึ้น ที่บ้านของตนเองซึ่งเป็นพื้นที่ของคุณพ่อสม ชาชิโย ผู้เป็นบิดา ทุนสนับสนุนครั้งแรกจาก อาจารย์มานิตย์ ชาชิโย 3,000 บาท อาจารย์สถิตย์ ศรีถาวร 4,000 บาท อาจารย์นปดล นพเคราะห์ 2,000 บาท รวม 9,000 บาท และหลังจากนั้นจนถึงปัจจุบันก็ได้รับทุนสนับสนุนจากบุคคลต่างๆ จนสามารถสร้างห้องเรียน 1 หลัง สร้างห้องน้ำขนาด 4 ห้อง และมีทุนใช้สำหรับดำเนินกิจกรรม ตามสมควร

ภาพที่ 7 สภาพห้องเรียนเริ่มก่อสร้าง

หลักการดำเนินการ จะจัดการเรียนรู้ตามอัธยาศัยให้กับคนทุกคน ตามคำขวัญ “แหล่งเรียนรู้ตามอัธยาศัยของคนหลายวัย” โดยเน้น 3 เรื่องหลัก คือ 1) ภาษา เพื่อการเรียนรู้ 2) ศิลปะ เพื่อขัดเกลาจิตใจ และ 3) อาชีพ เพื่อการดำรงชีวิต โดยจะจัดให้กับทุกคนทุกวัน สำหรับเด็กจะจัดสอนในวันเสาร์และอาทิตย์ เวลา 09.00 – 12.00 น. โดยไม่คิดค่าใช้จ่าย ซึ่งมีสมาชิกจำนวน 120 คน เป็นเด็กอาศัยอยู่ในตำบลบ้านคู้ อายุประมาณ 7-15 ปี วิชาที่สอนจะเน้นภาษาอังกฤษ และมีวิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาไทย แทรกมาเป็นบางสัปดาห์ ในสัปดาห์ที่มีการสรุปบทเรียน นอกจากกิจกรรมจะมีการสรุปบทเรียนที่ได้เรียนมา ก็จะมีกิจกรรมหลากหลายให้เด็กได้สนุกกับการเรียนรู้ เช่น การทำกรอรูป ทำพวงกุญแจ ทำเทียนหอม ทำเทียนเจล ทำ

แวมพูสระผม ทำครีมนวดผม ทำน้ำยาล้างจาน เป็นต้น นอกจากนี้ ก็ยังมีกิจกรรมของศูนย์
การศึกษานอกโรงเรียน ได้มีกิจกรรมมาให้นักเรียนได้เรียนปนเล่น

ภาพที่ 8 สภาพห้องเรียนในปัจจุบัน   ภาพที่ 9 ห้องเรียนในศูนย์คุ้มโสมลูกหลานบ้านเหล่าถึง

ในปัจจุบัน ศูนย์แห่งนี้ได้ดำเนินการมาเป็นเวลา 3 ปีแล้ว มีเด็กๆเยาวชนผลัดเปลี่ยน
หมุนเวียนมาใช้พื้นที่ บางสัปดาห์มากบ้าง น้อยบ้าง ตามอัธยาศัย และเนื่องจากศูนย์แห่งนี้เป็น
พื้นที่คุณภาพ จึงได้รับคัดเลือกจากชาวบ้านในหมู่บ้านเหล่าถึง และสถานีอนามัย ตำบลบ้านดู่
อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด ให้เป็นป้อมเบ้าหวาน(ศูนย์เบ้าหวาน) ของหมู่บ้านเหล่าถึง
โดยจะมีเจ้าหน้าที่จากสถานีอนามัยตำบลบ้านดู่ อสม. ประจำหมู่บ้าน และเจ้าหน้าที่จาก
โรงพยาบาลอาจสามารถ มาตรวจร่างกายของผู้ป่วยเบ้าหวาน และให้ความรู้ คำแนะนำในการ
ปฏิบัติตนของผู้ป่วยโรคเบ้าหวานในหมู่บ้านเหล่าถึง ที่มีจำนวน 6 ราย

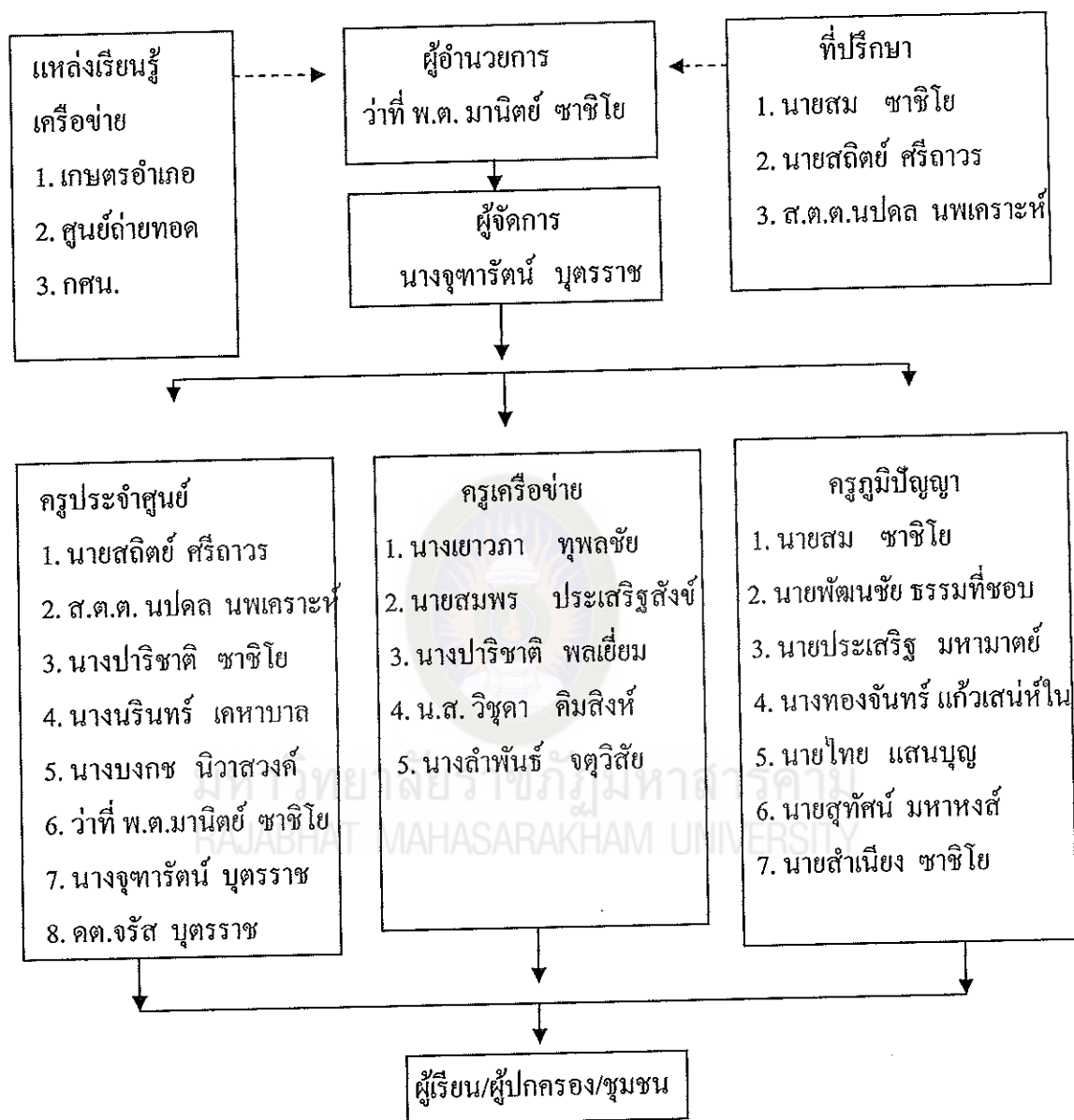
ภาพที่ 10 ครูและนักเรียน

ภาพที่ 11 ขณะกำลังทำกิจกรรมเรียนรู้

ศูนย์แห่งนี้ยึดหลักการพัฒนาคน โดยใช้กรอบของ Child Watch มาปรับใช้ หากสังเกต
เราเป็นเหมือนบ้านหลังใหญ่ ซึ่งบ้านหลังนี้จำเป็นต้องมีเสาหลักสี่ต้น อันมั่นคง เพื่อการหล่อหลอม
สมาชิกวัยเยาว์ทั้งหลายให้เติบโตขึ้นมาเป็นผู้ใหญ่ที่เข้มแข็งเพื่อดูแลบ้านหลังนี้ต่อไปเสาทั้งสี่นี้
คือ การมีครอบครัวคุณภาพ การศึกษาคุณภาพ พื้นที่คุณภาพ และสื่อคุณภาพ ศูนย์แห่งนี้จึงยึดหลัก

แนวคิด ครอบครัวยุคคุณภาพ ชุมชนที่เข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง ครอบครัวยุคอบอุ่น โดยมี
โครงสร้างการบริหารองค์กรดังนี้

แผนภูมิที่ 1 แสดงโครงสร้างองค์กรศูนย์ผู้มลูกหลาน บ้านเหล่าลิ่ง

6. แนวโน้มของการพัฒนาศูนย์ผู้มลูกหลานบ้านเหล่าลิ่ง : แหล่งเรียนรู้ไม่มีวัน
หลับใหลไปข้างหน้าของศูนย์ผู้มลูกหลานบ้านเหล่าลิ่ง มุ่งทำกิจกรรมสร้างสรรค์

สังคม ทุกเพศ ทุกวัย โดยมีเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ทุกคนสามารถยืนอยู่บนขาของตนเองได้ เน้นการป้องกันปัญหามากกว่าแก้ไขเป็นประเด็นสำคัญ โดยยึดหลักพัฒนา 4 ข้อ คือ

- 6.1 รักษาสิ่งเดิม
- 6.2 เสริมสร้างสิ่งใหม่
- 6.3 ใส่ใจแก้ไขปัญหา
- 6.4 สร้างศรัทธาในใจคน

รักษาสิ่งเดิม คือ รักษาความรู้ ทักษะ อาชีพ ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้ไว้ชั่วลูกชั่วหลาน มีการสืบทอดภูมิปัญญา และนำภูมิปัญญามาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนา ใช้หลักทางพระพุทธศาสนา คือ สัจปฐิธรรม 7 ประการ มาใช้ในการดำเนินงาน

เสริมสร้างสิ่งใหม่ คือ การเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ที่ยังไม่ได้รับการถ่ายทอดในชุมชน โดยมีกระบวนการได้มาซึ่งความรู้ใหม่ คือ การศึกษาดูงาน การประชุมกลุ่ม เปิดเวทีเสวนา หาข้อสรุปร่วมกัน โดยนำหลักทางพระพุทธศาสนา คือ สัจปฐิธรรม 7 ประการ

ใส่ใจแก้ปัญหา คือ การรู้ถึงสาเหตุปัญหา โดยการนำ หลักทางพระพุทธศาสนา มาใช้สร้างศรัทธาในใจคน คือ สามารถรวมกลุ่มคนให้พัฒนาตนเอง เป็นไปในทางเดียวกัน และช่วยเหลือแบ่งปัน มีวัฒนธรรมการเกื้อกูลกัน อันเป็นบ่อเกิดแห่งศรัทธา และดำรงตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่คนในชุมชน

จากการประชุมกลุ่มย่อยในศูนย์คุ้มโสมลูกหลานบ้านเหล่าถึง ในวันที่ 25 พฤศจิกายน 2554 เพื่อจัดเวทีเสวนา โดยมีผู้เข้าร่วมประชุมเป็น ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกตัวแทน อสม. หมู่บ้านตัวแทนผู้ปกครองเด็ก ตัวแทนเด็กและเยาวชน ตัวแทนผู้สูงอายุและครูภูมิปัญญา รวม 20 คน พบประเด็นในการพัฒนา ซึ่งวิเคราะห์ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 ได้มองเห็นทิศทางการพัฒนา 5 ด้าน กล่าวคือ

1. ด้านเศรษฐกิจ ทำกิจกรรมธนาคารชาวบ้าน โดยเริ่มที่ผู้ปกครองออมเงินให้กับเด็กในปกครองของตน ในเริ่มต้น 100 บาท ศูนย์คุ้มโสมลูกหลานบ้านเหล่าถึงจะหาแหล่งเงินทุนสมทบให้อีกคนละ 100 บาท ก็จะทำให้ฝากครั้งแรก 200 บาท หลังจากนั้นทุกเดือน ก็จะมีอาสาสมัครเป็นพนักงานธนาคารมารับฝากเงิน เดือนละ 1 ครั้ง ฝากตามแต่เศรษฐกิจของแต่ละบุคคล เป็นระยะเวลา 5 ปี จึงจะให้ถอนไปใช้ แล้วฝากใหม่ไปเรื่อยๆ เงินที่ชาวบ้านนำมาฝากก็จะนำไปฝากธนาคารของรัฐอีกต่อหนึ่ง

2. ด้านสุขภาพชุมชน ให้ศูนย์คุ้มโฮมลูกหลานบ้านเหล่าถึง พัฒนาตนเองให้เป็นศูนย์ส่งเสริมสุขภาพชุมชน โดยการร่วมมือจากทุกวัยในชุมชน มี อสม. หมู่บ้าน เป็นหลักในการทำกิจกรรม โดยให้เด็กและเยาวชนได้เข้ามามีบทบาท โดยจัดตั้งกลุ่ม อสม.น้อย สอนวิธีการตรวจดูแลสุขภาพผู้ป่วยสูงอายุที่เป็นโรคเบาหวานเบื้องต้น เช่น วัดความดัน สอบถามอาการ อีกทั้งคอยดูแลสุขภาพของคนในครอบครัวและตนเอง มีการจับกลุ่มทำกิจกรรม เช่น กลุ่มนวดแผนไทย กลุ่มสมุนไพร เป็นต้น นอกจากนี้ในการเป็นศูนย์ส่งเสริมสุขภาพชุมชน ต้องการให้เป็นศูนย์เก็บข้อมูลของ อสม. อาทิ จัดทำทะเบียนสุขภาพชุมชน ชั่งน้ำหนักเด็กเล็ก หรือเป็นหอกระจายข่าว ประชาสัมพันธ์ในเรื่องสุขภาพชุมชน

3. ด้านอาชีพ อยากให้ศูนย์คุ้มโฮมลูกหลานบ้านเหล่าถึง เป็นศูนย์ส่งเสริมอาชีพ พื้นฐานอาชีพ ทั้งอาชีพดั้งเดิมภูมิปัญญาท้องถิ่น และอาชีพใหม่ที่ยัง ไม่มีในชุมชน เช่น ช่างเสริมสวย แต่งหน้า ทำผม จัดชุดให้เช่าในงานบุญประเพณีต่างๆ ในตำบล โดยจัดตั้งเป็น ศูนย์เสริมสวยหมู่บ้าน

4. ด้านการศึกษา จากแหล่งเรียนรู้ตามอัธยาศัยของคนหลายไป พัฒนาสู่แหล่งเรียนรู้ไม่มีวันหลับ กล่าวคือ มีกิจกรรมที่คอยกระตุ้นคนในชุมชนตลอดเวลา ส่งเสริมชุมชนให้คิดค้นสิ่งใหม่ๆ เรียนรู้การใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ มีการเรียนรู้เรื่องอาชีพ มีการพัฒนาฝีมือ จนเชี่ยวชาญ และเป็นที่ยอมรับ เมื่อเรียนจบแล้วมีใบรับรององค์ความรู้ให้

5. ด้านสิ่งแวดล้อม สถานต่อกิจกรรมธนาคารต้นไม้ โดยมีการขยายเครือข่าย คือ นำพันธุ์ไม้มานำเพาะไว้ในศูนย์ฯ มีคนสนใจมาขอพันธุ์ไม้มาก่อน โดยไม่คิดเงิน เพื่อส่งเสริมการปลูกต้นไม้ ส่งเสริมการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับต้นไม้

จากประเด็นทั้ง 5 ประเด็น จะพบว่า ทั้ง 5 ด้าน ล้วนแต่เป็นประเด็นการพัฒนาชุมชน โดยใช้ศูนย์คุ้มโฮมลูกหลานบ้านเหล่าถึงในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในเรื่องต่างๆ ได้ เพราะฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าศูนย์คุ้มโฮมลูกหลานบ้านเหล่าถึง จะไม่ได้เน้นให้ความรู้แก่เด็กและเยาวชน เพียงวัยเดียวต่อไป แต่จะเป็นคนสามวัย ได้แก่ วัยเด็ก วัยผู้ใหญ่ และวัยชรา ร่วมกันเรียนรู้กิจกรรมต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในศูนย์แห่งนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่า ศูนย์คุ้มโฮมลูกหลานบ้านเหล่าถึง แหล่งเรียนรู้ตามอัธยาศัยของคนหลายวัย กำลังจะก้าวไปสู่ แหล่งเรียนรู้ไม่มีวันหลับ ที่เป็นศูนย์รวมชุมชนในทุกๆ เรื่องอย่างแท้จริงและยั่งยืน และจะช่วยกันขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน โดยมีศูนย์คุ้มโฮมลูกหลานบ้านเหล่าถึงเป็นฐานในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยในประเทศ

สมจิต แคนสีแก้ว (2548 : 119-149) ได้ทำการวิจัย เรื่อง การขับเคลื่อนชุมชน เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันยาเสพติดแก่สังคม โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อวิเคราะห์การรुक้าของยาเสพติด ผู้สังคม ลักษณะของสังคมที่มีภูมิคุ้มกันยาเสพติดตามประสบการณ์ของชุมชน พัฒนารูปแบบ การสร้างภูมิคุ้มกันยาเสพติด และประเมินผลการปฏิบัติตามรูปแบบนั้นเพื่อเสริมความเข้มแข็ง ให้กับสังคมระดับรากหญ้า โดยเลือกพื้นที่ศึกษาของตำบลหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่ง มี 14 หมู่บ้าน ผลการวิจัยพบว่า ระยะที่ยาเสพติดรุก้าเข้ามาสู่ชุมชนนี้มี 4 ระยะ ได้แก่ 1) ระยะ เริ่มรุก้า (2538-2540) 2) ระยะตุกลม (พ.ศ.2544-2543) 3) ระยะยอมแพ้ (พ.ศ. 2544-2547) และ 4) ระยะต่อสู้ (พ.ศ.2546-2547) ภูมิคุ้มกันยาเสพติดของสังคมที่เป็นวิวัฒนาการของสังคม มี 5 ลักษณะ ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน 2) การตระหนักใน สิทธิและหน้าที่ของประชาชน 3) การมีกิจกรรมพัฒนาความสามารถของชุมชนอย่างต่อเนื่อง 4) การมีเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกสังคม และ 5) สมาชิกของสังคมไม่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด นอกจากนี้ชุมชนยังอธิบายว่า มี 3 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อระดับภูมิคุ้มกันยาเสพติดของสังคม ได้แก่ ปัจจัยบุคคล ครอบครัวและชุมชน รูปแบบที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันยา เสพติดแก่ชุมชน/สังคม คือ ROAD model ซึ่งมี 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1. การสะท้อนคิด(Reflection) 2. การปฏิบัติ (Operation) 3. การสร้างความประทับใจ (Appreciation Building) และ 4. การ ออกแบบปฏิบัติเพื่อการขยายผล (Design Outreach) ผลการวิเคราะห์ทางสถิติพบว่า คะแนน ภูมิคุ้มกันยาเสพติดครอบครัว ชุมชน และสังคม หลังดำเนินการมากกว่าก่อนดำเนินการอย่างมี นัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.05$) ยกเว้นภูมิคุ้มกันบุคคลที่ไม่เปลี่ยนแปลง

เกียรติชัย วีระญาณนท์ (2549 : 380-394) ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง กลยุทธ์การ พัฒนาวัดกรรมธุรกิจบริการสำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษารูปแบบของธุรกิจ บริการสำหรับผู้สูงอายุที่มีอยู่ในปัจจุบัน ความต้องการที่แท้จริงของผู้สูงอายุต่อการ ได้รับการ บริการในด้านต่างๆ แสวงหาแนวทางการพัฒนาให้รูปแบบของธุรกิจการให้บริการที่ทันสมัย มี คุณค่า และนำเสนอกลยุทธ์การพัฒนานวัตกรรมการบริการสำหรับผู้สูงอายุ ผลการวิจัยพบว่า การให้บริการผู้สูงอายุในประเทศมี 3 กลุ่ม คือ กลุ่มแรกเป็นภาครัฐ กลุ่มที่สองเป็นของมูลนิธิ และกลุ่มที่สาม เป็นของภาคเอกชนที่ทำ เป็นธุรกิจ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสถานดูแลคนชราที่อ่อนแอ (Nursing Home) และมีโครงการที่อยู่อาศัยพร้อมบริการด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุที่ทำเป็น รูปธรรมอยู่เพียงแห่งเดียวในขณะนี้ รูปแบบธุรกิจบริการสำหรับผู้สูงอายุแบบครบวงจร ได้แก่

PARADISE Model และกลยุทธ์การขับเคลื่อนคือ FINALE – HOME Model ซึ่งมีความหมายถึง ความเป็นบ้านที่มีความสุข บ้านที่มีชีวิตจิตใจ บ้านที่เต็มเปี่ยมไปด้วยความรักความอบอุ่น ที่เจ้าของบ้านจะอยู่ได้ตลอดชีวิต โดยอักษรแต่ละตัวมีความหมายดังนี้ F = Finance หมายถึง การเตรียมแผนการเงินที่ดีทั้งสำหรับเจ้าของโครงการและลูกค้า Flexibility หมายถึง ต้องมีความยืดหยุ่นในการดำเนินการ I = Innovation หมายถึง การพัฒนาสร้างสรรคบริการใหม่ๆตลอดเวลา Integration หมายถึง การบูรณาการ ธุรกิจ ระบบบริการและระบบคน เข้าด้วยกัน N = Nursing หมายถึง การให้การดูแล Nicety หมายถึง ความเมตตา อ่อนโยนมีมิตรไมตรี และประณีต พิถีพิถัน A = Assurance หมายถึง การสร้างความเชื่อมั่นให้ลูกค้า Alliance หมายถึง การเป็นพันธมิตรกับธุรกิจอื่นๆที่เกี่ยวข้อง L = Love หมายถึง การให้บริการด้วยความรักความเอื้ออาทร Luxury (Level of Luxury) หมายถึง ความหรูหราดูดีอย่างเหมาะสมกับฐานะลูกค้า E = Entertainment หมายถึง การทำให้ลูกค้ามีความเพลิดเพลิน Empathy หมายถึง การเอาใจใส่ดูแลลูกค้า

นิวัฒน์ ศรีบุญนาท (2552 : 375- 458) ได้ทำการวิจัย เรื่อง รูปแบบที่เหมาะสมสำหรับการจัดการหมู่บ้านเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนแบบพอเพียงในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง : กรณีศึกษาหมู่บ้านในจังหวัดสุรินทร์ โดยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัย เพื่อ 1) ศึกษาบริบทชุมชนและปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนแบบพอเพียง 2) เพื่อหากรอบ เกณฑ์ตัวชี้วัดการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนแบบพอเพียง และ 3) เพื่อหารูปแบบ เนื้อหา กระบวนการที่เหมาะสมสำหรับการจัดการหมู่บ้านเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนแบบพอเพียง โดยใช้กระบวนการวิจัยและพัฒนาที่ประชาชนเป็นผู้วิจัยชุมชนของตนเอง (PR & D) ผลการวิจัย พบว่า บริบทชุมชนและปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนบ้านคานเหนือ คือ สภาพหมู่บ้านมีแหล่งน้ำใหญ่ ในอดีตเคยเป็นเส้นทางผ่านเจ้าผู้ประเทศกัมพูชา คนในชุมชนยึดมั่นในพุทธศาสนาและขนบธรรมเนียมประเพณี มีการนำทุนทางปัญญา ทุนทางสังคมมาพัฒนาชุมชน ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตบ้านคานเหนือ มี 52 ปัจจัย ชุมชนสืบเนื่อง เมื่อปากเซ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มี 53 ปัจจัย ผลการหากรอบ เกณฑ์ ตัวชี้วัด คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนคานเหนือให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีแบบพอเพียง ได้ เกณฑ์ 5 ด้าน ผลการหาตัวชี้วัด ได้ 44 ตัวชี้วัด ขับเคลื่อน โครงการสู่การปฏิบัติ 39 โครงการ ผลการหารูปแบบ เนื้อหา กระบวนการ ได้รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิต ซึ่งชุมชนใช้กระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนาจิตสำนึก โดยมีกระบวนการเรียนรู้และการจัดการชีวิต จัดการทรัพยากร จัดระบบเศรษฐกิจสังคมของชุมชน

มานิตย์ ชาติโย (2554 : 86-90) ได้ศึกษาวิจัย รูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการ ตำบลนออยู่สำหรับเด็กและเยาวชน โดยใช้หลักการสิ่งแวดล้อมศึกษา โดยมีความมุ่งหมายเพื่อ ศึกษาสภาพปัญหาและการมีส่วนร่วมในการจัดการตำบลนออยู่สำหรับเด็กและเยาวชน เพื่อ สร้างและประเมินรูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการตำบลนออยู่สำหรับเด็กและเยาวชน และ เพื่อศึกษาผลการใช้รูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการตำบลนออยู่สำหรับเด็กและเยาวชน ผล การศึกษาพบว่า สภาพปัญหาและการมีส่วนร่วมในการจัดการตำบลนออยู่สำหรับเด็กและ เยาวชน ของแต่ละด้าน โดยรวมอยู่ในระดับมาก รูปแบบที่เหมาะสมในการจัดการตำบลนออยู่ สำหรับเด็กและเยาวชน โดยใช้หลักการทางสิ่งแวดล้อมศึกษา ของตำบลโหรา คือ รูปแบบการ มีส่วนร่วม HORA Model เด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมการจัดการตำบลนออยู่สำหรับเด็ก และเยาวชน มีคะแนนเฉลี่ยความรู้โดยรวมและจำแนกตามมิติ/ด้านตำบลนออยู่สำหรับเด็กและ เยาวชน หลังเข้าร่วมกิจกรรมสูงกว่าก่อนร่วมกิจกรรม อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 และมีความ ตระหนักและการมีส่วนร่วมโดยรวมอยู่ในระดับมาก

2. งานวิจัยต่างประเทศ

Falk , Ian and Lealey, Harison (1998) ได้วิจัยเรื่องการเรียนรู้ของชุมชน และทุนทาง สังคม : “เพียงแต่การพูดคุยกันเล็กน้อย” โดยตั้งสมมติฐานการวิจัยว่าคุณภาพและปริมาณ (ผลผลิต)ของกิจกรรมระหว่างกัน (Interactivity) จะพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชน การเก็บข้อมูล จากชุดตัวชี้วัดการเรียนรู้ของชุมชน การบันทึกเสียง การสัมภาษณ์ และเขียนบันทึกของ ผู้เข้าร่วมวิจัย จำนวน 30 คน ผู้วิจัยกล่าวว่าชุมชนภูมิภาคจะมีศักยภาพในความชำนาญของผู้คน ทรัพยากรและสิ่งอำนวยความสะดวกมากกว่าที่คนส่วนใหญ่จะรู้ โดยทุนทางสังคมเป็นคำที่ถูกร ใช้ในการอธิบายองค์กรทางสังคม การทำงานร่วมกันภายใต้จิตวิญญาณ(Spirit) ของชุมชน ซึ่งมี ลักษณะพิเศษคือ เป็นการทำงานด้วยใจ ประเพณีเครือข่ายที่เข้มแข็ง มีบรรทัดฐานทางสังคม และความไว้วางใจที่เข้มแข็ง นอกเหนือจากคุณลักษณะเหล่านี้เครือข่ายการเรียนรู้ที่ไม่เป็น ทางการเป็นสิ่งที่คุณส่วนใหญ่ไม่นึกถึงและนำมาใช้ เพราะกิจกรรมเหล่านี้ไม่ได้เป็นส่วน หนึ่งของนโยบายการเรียนรู้ที่ได้รับการยอมรับ กิจกรรมการเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกวันและมี มากมาย การเรียนรู้อาจเกิดขึ้นที่สโมสรท้องถิ่น หรือการรวมกลุ่ม เช่น การพบปะสมาคมของ กลุ่มสตรี โรตารีคลับ สถานที่เล่นกีฬา การรวมตัวของกลุ่มเพื่อน การเรียนรู้อาจเกิดขึ้นได้ ระหว่างการรอรับกลับบ้านของเด็ก การพูดคุยกับข้างบ้าน การผ่อนคลายในสถานบันเทิง หรือ ภายหลังไปโบสถ์ ข้อค้นพบที่สำคัญ คือ สิ่งที่เราในอดีตจำเป็นต้องได้รับการยอมรับและสืบทอด ไปยังรุ่นต่อไปในอนาคต ซึ่งมาจากความทรงจำของคนหนุ่มสาวที่เข้าร่วมทดลอง การเรียนรู้

เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มของสมาชิกในชุมชน ซึ่งการรวมกลุ่มทำให้เกิดการพูดคุย สอน แลกเปลี่ยน สนับสนุนซึ่งกันและกัน

Talala and other (2008) ศึกษาปัญหาสุขภาพทางจิตของผู้ใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางสังคมในฟินแลนด์ พบว่า ปัญหาสุขภาพทางจิตสัมพันธ์กับระดับการศึกษา ตำแหน่งงาน ผู้แวดล้อมและครอบครัว ผู้มีการศึกษาน้อยมีสุขภาพทางจิตต่ำในทุกเพศ แต่ในเพศชายจะมีสุขภาพทางจิตสูงกว่าเพศหญิงในเรื่องการนอนไม่หลับและความเครียด ขณะหน้าที่การงานมีความสัมพันธ์กับระดับสุขภาพทางจิตในเพศชาย ผู้ที่ไม่มีสังคมมีปัญหาสุขภาพทางจิตสูงกว่า ผู้ที่มีสังคม ครอบครัวที่ไม่มีเด็กในบ้าน หญิงจะมีสุขภาพทางจิตสูงกว่าเพศชาย

Springer and other (2007) ศึกษาสุขภาพกายและจิตในระยะยาวของชายและหญิงที่ถูกปฏิบัติอย่างไม่ถูกต้องตั้งแต่วัยเด็กจากกลุ่มตัวอย่างผู้ใหญ่จำนวน 2,000 คน ในรัฐวิสคอนซิน สหรัฐอเมริกา พบว่า ร้อยละ 11.4 เคยถูกทารุณกรรมจากพ่อแม่ และมีผลกับนิสัยด้านลบ ความเครียด ความกังวล ความวิตก และโรคทางร่างกาย ในกลุ่มเดียวกันนี้ยังมีปัญหาความเจ็บป่วยรุนแรงมากกว่าผู้ที่ไม่เคยถูกทารุณกรรม ผลการวิจัยยังชี้ว่า ผลจากการถูกทารุณกรรมในวัยเด็กสามารถส่งผลทำให้เกิดปัญหาสุขภาพทางจิตและร่างกายแม้ว่าบุคคลนั้นจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่แล้วในอีกหลายปีต่อมา

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พอจะสรุปได้ว่า สุขภาวะของบุคคลในชุมชนเป็นเรื่องของแต่ละบุคคล ที่จะต้องค้นหาว่าตนเองมีปัญหาอะไร มีแนวทางที่จะแก้ไขอย่างไร และจะลงมือปฏิบัติอย่างไร จึงจะประสบความสำเร็จ โดยอาศัยการขับเคลื่อนให้เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนนั้นมีส่วนสำคัญเป็นอย่างมาก ที่จะทำให้การขับเคลื่อนสุขภาวะของบุคคลในชุมชนประสบความสำเร็จ ไม่ว่าจะเป็นการมีส่วนร่วมจากส่วนราชการ หน่วยงาน รัฐวิสาหกิจ รวมทั้งคนในชุมชนเอง ซึ่งต้องอาศัยทั้งกลยุทธ์ กลวิธีที่จะส่งเสริมและสนับสนุนให้คนในชุมชน ได้มีการเสริมสร้างสุขภาวะและฟื้นฟูสุขภาวะด้วยตนเอง เพราะถ้าสิ่งใดที่ชุมชนได้เป็นผู้ลงมือทำด้วยตนเอง จะทำให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

กรอบแนวคิดการวิจัย

แผนภูมิที่ 2 แสดงกรอบแนวความคิดในการวิจัย